kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

SAYI: 41 AĞUSTOS 1990

200.000 TL. (KDV DAHİL)

KADIN DERGİLERİ HAYAL SATIYOR

"size öyle özeniyorum ki"

leman
"SAĞLAM ADAM DEĞİLİM"

MENOPOZA SESSİZ GEÇİŞ

aretha franklin
"MUTLULUK VE KALP AĞRISI AYNI YATAKTA"

"KOCAM BİR YABANCI"

Merhaba,

Bugece dergimizin son sayfalarını yapıyoruz. Biraz önce çalışmamıza küçük bir ara verdik, gazeteci arkadaşlarımızla birlikte sansürün kaldırılmasının 90. yılı nedeniyle yürüyüş yaptık. 24 Temmuz yıllardır bir bayram olarak kutlanıyor, biz gazeteciler 24 Temmuz'u bundan böyle dayanışma günü ilan ettik. Dayanışmaya ihtiyacımız var, çünkü, 20 yılda 62 meslekdaşımız öldürüldü ve şu an pek çok gazeteci de cezaevinde. En son Ragıp Duran'ı uğurladık Saray Cezaevi'ne. Buradan haber alma ve yayma özgürlüğü için öldürülen, cezaevlerine konulan, mahkemelerde yargılanan, saldırıya uğrayan meslekdaşlarımıza sevgilerimizi ve dayanışmamızı iletiyoruz.
Faili meçhul cinayetleri, çeteleri, Hizbullah'ı neredeyse kanıksadık. Kamuoyunda İslamcı feminist olarak tanınan Konca Kuriş'ten hâlâ haber yok. Siz *Pazartesi*'yi okuduğunuzda sağlıklı bir halde bulunmuş olmasını umut ediyoruz.
Umut veren bir haber okuduk neyse ki son günlerde. Geçtiğimiz yıl SSK Okmeydanı Hastanesi'nde tedavi gördüğü sırada tecavüze uğrayan bir kadının mücadelesiydi bize umut veren. Tecavüze uğradıktan soma eşinden ayrılan, pekçok iş değiştirmek zorunda kalan N.S., SSK'yı mahkemeye verdi ve 5 milyar lira tazminat aldı. Önündeki tüm engellere rağmen mücadelesini bırakmayan N.S.'nin avukatı, böyle bir davanın ilk kez açıldığını ve kazanıldığını söyledi.
Şimdi gelelim dergimize... Kapak sayfalarımızda kadın dergilerine değindik. Kadınların satın alması için piyasaya sürülen pek çok kadın dergisi olmasına rağmen, özellikle *Kadınca, Kim* ve *Cosmo*'dan söz ettik. Çünkü, bunlar kadınlara kimlik sunan dergiler. Aralarındaki farkı göreceksiniz. *Pazartesi*'nın hepsinden farkım ise biliyorsunuz zaten.
Geçen ayki kapak yazımızda "Evin işi bitmez," demiştik. Bu sayıda, o yazının devamı sayılabilecek iki yazıya yer verdik. Eviçi emeğin tahlil edilmesine yönelik tartışmalar feminizm açısından her zaman önemli oldu. 80'li yılların ikinci yarısında Türkiye'de feministlerin yürüttüğü tartışmalarda da bu konu önemliydi. *Sosyalist Feminist Kaktüs*'ü çıkaran kadınlardan birisi olan Gülnur Savran ve *Feminist* dergisinden Ayşe Düzkan, eviçi emekle ilgili görüşlerini yazdılar.
Söyleşiler dizimize devam ediyoruz. Nesrin Tura, bu ay da Türkiye'nin ilk kadın jinekoloğu ve hastane sahibi, 86 yaşındaki Pakize Tarzi'yle görüştü. Şahika Yüksel de ikinci gençlikle ilgili yazısında *Sessiz Geçiş Menopoz* kitabından söz etti.
Ve bir erkek... Erkek sayfalarımızın konuğu, bugünlerde yıldızı parlayan popçu, Teoman. Onu bu sayfalarımıza taşıyan popçuluğu değil, kadın araştırmalarında master yapması...
Eylül'de umutlu haberlerde görüşmek üzere.

Pazartesi'nin lokali her türlü içecek ve ev yapımı yemeklerle yaz döneminde de açık. Kavalyenizi de getirebilirsiniz.

kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

piyasanın kadın dergilerini popüler kılan unsurlardan en önemlisi kadınlara yaşayabilecekleri değil fakat özenebilecekleri bir hayat tarzı sunmaları.

kadın dergileri hayal satıyor

Üstüne güneş batmayan dergi: *Cosmopolitan*

Bugünün *Cosmo* kızı nerede yaşar? Her doğru yanıt için iki puan: Bombay. Moskova. Budapeşte. Cakarta. Buenos Aires. Manila. Dünyada, kadın orgazmından çok erkek şovenizmini teşvik etmesiyle tanınan daha pek çok kent bu skoru artırıyor. Gerçekten de "Cosmo kızı" -ilk olarak, 1960'larda ABD'li editör Helen Gurley Brown'ın meşhur ettiği bu erkekleri seven, kariyer düşkünü, özgür düşünen kadın- şaşırtıcı yerlerde yetişiyor. Örneğin, *Cosmopolitan*'ın ABD yayıncısı Hearst Magazines'in 1994 Mayısında Rusya'da çıkarttığı ilk *Cosmo* 60 bin adet satmış. Dergi bugün her ay 480 bin satıyor, yani ABD dışındaki tüm ülkelerde sattığından daha çok.

Ve *Cosmo*'nun ulaştığı alan genişlemeye devam ediyor. Geçen ay, 18-30 yaş arası yaklaşık 300 milyon kadının yaşadığı Çin topraklarının haritası çizilmemiş pazarına da girdi *Cosmo*. Uluslararası Hearst Magazines başkanı George Green, "Peşine düştüğümüz büyük pazar bu. Artık gerçekten *Cosmo*'nun üstünde güneş batmıyor." diyor. Nitekim, sadece geçen yıl Hearst, Cosmo'nun -Filipinler, Endonezya, Macaristan ve Litvanya'da- dört yeni baskısını başlatarak ülke dışındaki baskıların toplam sayısını 36'ya çıkardı. Greens, *Cosmo*'nun uluslararası baskılarının yaklaşık üç yıl içinde 50'ye ulaşacağını tahmin ediyor. ABD'de 2.7 milyon ve dışarda 4.5 milyon'a ulaşan dağıtımıyla *Cosmo* zaten şimdiden tüm dünyada en çok satan kadın dergisi. Şimdiye dek asla bu kadar çok kadın, "Kariyerinize nasıl başlar/nasıl yükselirsiniz"den, "Yatakta onu nasıl yavaşlatır, siz nasıl hızlanırsınız"a dek uzanan uzun bir öğütler dizisine maruz kalmamıştı.

Serbest piyasa reformlarının yeni bir çalışan kadın ve iş kadını tipi yarattığı Rusya ve Çin'de böyle öğütler rağbet görüyor. Şenzen'deki Çin Toplumsal Bilim Araştırmaları Merkezi'nden doçent Zhao Weijie, "Kadınlar birdenbire, işte ve ilişkilerinde, reformlardan önce tanımadıkları sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Dergilerin ihtiyaçları olan yanıtları verdiğini düşünüyorlar," diyor. *Cosmo* okumak onlara fantezi kurma fırsatını sağlıyor. Rusya'da çıkan *Cosmo*'nun editörü Elena Mysnikova ise şunu teslim ediyor: "Bir parça düş satıyoruz. Cosmo tipi kadın, birçok okurun yüreklerinde olmak istedikleri kadın; bu bunu başardıkları anlamına gelmez."

Anavatanında, *Cosmo*, kadınları sömürdüğü ve cinsel steryotipler yarattığı için uzun zamandır feministler tarafından eleştiriliyor.

"Onu memnun etmek için ne kadar ileri gidebilirsiniz?" ya da "Birden bire daracık kalçalara sahip oldum" türünden yazılarla başka türlü olması mümkün mü? Dergiye ABD dışında da muhalefet edenler var. Hintli yazar ve politik yorumcu Pinki Virani, "Bu dergi, "ben, ben kendim" diyen, "biz" demeyen bir dergi. *Cosmo*'nun Hint feminist hareketinin bir ürünü olmadığı açık" diyor. (Dalga geçmiyoruz: Hindistan'da çıkan *Cosmo*'nun son sayılarından birinde, "Aptal olmak akıllılıktır" başlıklı bir yazı var.)

Litvanya ve Endonezya gibi yerlerdeki kadınların, Amerikalı kız kardeşlerinin ilk kez 30 yıl önce karşılaştıkları bazı sorunların aynılarıyla yüz yüze geldikleri varsayılarak, derginin küresel yukselişi tekin olmayan bir "deja vu"

"size öyle

renkli, güzel baskılı kadın dergileri yıldızlarla süslü masal kitaplarına benziyorlar. bal kabağınızın üstü açık bir porche'ye, farelerinizin de, pasha'nın bodyguard'larına dönüşeceğine inanırsanız mesele yok.

...özeniyorum ki!"

Nazen bir sahilde, bir otobüste, bir parkta başınızı kaldırırsınız ve karşınızda oturan birisiyle aynı dergiyi okuduğunuzu farkedersiniz. bu size bir paylaşma, tanışma duygusu verir, tam olarak selamlaşma denemeyecek bir iletişim ihtiyacına sebep olur. bir dergi, çok şey vaad eder okuruna.

bir kere bir tercihi ifade eder. başkasını değil, "o" dergiyi seçmişsinizdir. sonra süreklidir, yani tekrar tekrar alıp okuma, her seferinde yeni yeni şeylerle karşılaşma imkânınız vardır.

hayal

küçükken, dergi neredeyse hayat, hayat ne kelime rüya demekti. *doğan kardeş*, *tina*... dergiyi alıp bir koltuğa gömüldüğünde hiç gidilemeyecek başka dünyaların kapısı aralanırdı. dergi bitene kadar oralarda gezinilir, sonra epeyce güçlü bir doygunluk duygusuna ulaşılır ve bir sonraki sayı beklenirdi. dergilerin yayından çekilmesi gerçek bir hayal kırıklığı duygusu yaratırdı. o dergi, asla ulaşılamayacak ama özlemi çekilen bir hayatı sunardı.

"seksen iki yılıydı. ablam eve *kadınca* getirdi. sıkkın zamanlarımdı, ailede bin bir sorun vardı. şöyle bir gözatayım diye elime aldım, bir daha da bırakamadım. ondan sonra iki elim kanda olsa her ay *kadınca*'yı aldım. orada sözü edilen kadınlar benim olmayı hayal ettiğim kadınlardı. bağımsız, özgür, canının istediğini yapan. kendi evleri vardı, istedikleri zaman evlerine sevgilileri geliyordu. bense babamlarla oturuyordum. sevgilim olduğunu duysaydı babam beni öldürürdü. sonra da evlendim zaten."

kadınca nın ilk sayısı 1978 yılında yayınlandı. sahibi ercan arıkh, genel yayın yönetmeni başlangıçta necla seyhun, yazı işleri müdürü ise daha sonra genel yaym yönetmeni olan duygu asena. bu geçişin hikâyesini duygu asena'yla yaptığımız söyleşide okuyabilirsiniz. *kadınca*'dan önce bu anlamda bir kadın dergisi yok. bazı sol politik grupların kadınlara yönelik yayınları var. çeşitli basın kuruluşları tarafından kadınlar için çıkarılan dergiler moda ve dikiş bilgileri içeriyor. *kadınca*'nın başarısı üzerine daha sonra bir kadın dergisine dönüşecek olan *elele*, *kadınca*'dan iki yıl önce, 1976'da bir aile dergisi olarak yayın hayatına başlamış.

kadınca bir çok bakımdan yeni bir dergi. kadınların modayla, süsle ilgilendiklerinin farkında ama başka şeylerden de söz ediyor onlara. kadınların da roportajlarla, haberlerle, kitaplarla ilgilenebileceğini varsayıyor. duygu asena, derginin ilk sayısındaki "Son Söz" başlıklı yazısında bu yeni kadın dergisinin ipuçlarını veriyor:

"Geleneklerimiz, göreneklerimiz, çeşitli baskılar yıllar yılı bir köşede oturmamızı hazırlamış, gösterememişiz kendimizi. Hâlâ bunun acısını çekiyoruz işte. Öylesine çekiyoruz ki kadın her yerde, -evinde, işinde çoluklu, çocuksuz- başarıdan başarıya koşup kendini ispatlarken, gelip, 'ciddi röportaj okumaz, o yalnız fotoroman okur,' diyorlar. Biz ise diyoruz ki... kadın hepsini okur, aynı erkek gibi... Fotoromanı da, dedikoduyu da, röportajı da, gazetelerin ciddi köşelerini de... Ve diyoruz ki... az kaldı... Devir değişiyor, günler eski günler, düşünceler eski düşünceler değil. Kadın ve erkeğin kafaca eşit olduğu ispatlanıyor... Yakında nasıl erkekçe deniyorsa, kuvvetle üstüne basarak kadınca da denecek. Böyle düşünmeyen azınlık, yalnız kalacak..."

kadınca, türkiye'de kadın dergisi diye bir yayın türünün başlangıcı oldu. kadınlar ondan sonraki yıllar boyunca aralarında tercih yapabilecekleri bir sürü dergiyle karşı karşıya kaldılar. ama bu dergilerin hiç biri seksenlerin ilk yarısında *kadınca*'nın ulaştığı başarıya ulaşamadı.

gerçek

"seksen üç yılında eşimden ayrıldım. zor oldu ama kendime sevdiğim bir ev kurdum. evliyken kaloriferli bir evde oturuyordum, boşandıktan sonra sobalı eve geçtim ama mutluydum. kilo verdim, erkeklerin bakışlarında çekici olduğumu yeniden hissetmek hoşuma gidiyordu. o sıralarda işyerinde bir kızm elinde *kadınca*'yı gördüm. gazete bayilerinde falan hep rastlardım ama satın almak aklıma gelmemişti. *kadınca* öbür kadın dergileri gibi kocası ve çocukları olan kadınlardan değil, benden sözediyordu. ondan sonra tiryakisi oldum. duygu asena'nın *kadının adı yok* adında bir roman yazdığını duyunca hemen koşup aldım, bir solukta okudum."

bir tür kadın, *kadınca*'da kendini buluyordu. orta sınıf, orta yaşın altında, genellikle yalnız yaşayan, evliyse bile kocasıyla eşit ilişki yaşayan, şehirli bir kadındı bu. 1980'lerin ilk yarısında bu tür kadınlar daha mı çok göze çarpıyorlardı ne? kadın hareketi, feminizm gibi kavramların telaffuz edilmeye başlandığı yıllardı. *kadınca* belki de türkiye'de ilk defa koca dayağıyla ilgili bir yazı yayınlamıştı. feministler eleştirseler de *kadınca* okuyorlardı. çünkü feminizmin ortaya çıkmasına imkân veren koşullarla *kadınca* nın başarısını sağlayan koşullar aynıydı.

buna karşılık *kadınca*, o sıralar çıkan *feminist*, *sosyalist feminist kaktüs*, daha sonra çıkan *eksik etek*, *sol feminist martı*, *roza* gibi dergilerden de çok farklıydı. bu dergiler piyasanın koşullarından

duygusu yaratıyor. Bu kadar çok kadının -ideallerine tanı olarak uymasa da- bir *Cosmo* kızı olmayı tasavvur etme lüksüne ilgi duymasından çıkarılacak sonuçlar var. Amerika'daki Rutgers Üniversitesi'ndeki Küresel Kadın Önderliği Merkezi yöneticisi Charlotte Bunch, "Bu, tüm dünyada kadınların dergi satın almak için daha çok paraya ulaşabilir olduklarını, nasıl yaşayacaklarına ilişkin sorunlara daha fazla ilgi duyduklarını ve bu sorunları ortaya çıkarmak için daha fazla alana sahip olduklarını gösteriyor" diyor.

Hearst'ün erkek dergisi *Esquire* ve erkekler için çıkarılan başka bazı özel yayınların da uluslararası baskıları var. Ancak bu konuda tartışmasız lider kadın dergileri. *Cosmo*'nun uluslararası baş editörü Helen Gurley Brown'a sorarsanız, "Yaşam biçimlerimiz farklı olabilir, ama bu bizi kökten farklı kılmıyor. Hepimizin bir vajinası, bir yüreği ve bir beyni var ve hepimiz yedi ölümcül günaha tabiyiz."

Kadın dergilerinin uluslararası boyutta yaygınlaşması yayıncılar için kârlı iş anlamına geliyor. *Cosmo*'nun uluslararası baskılarının çoğu, yabancı yayın şirketleriyle ortak yatırım yoluyla üretiliyor. Yabancı yatırımlar üzerinde katı hükümet kısıtlamalarının olduğu -Güney Kore, Hindistan ve Endonezya gibi- yerlerde Hearst imtiyaz veriyor. En önemli zorluk, uygun ortak bulmak ve gerekli altyapıyı oluşturmak. Green, "Gelişmiş ülkelerde bir gazete kültürü var, en büyük sorun en az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkıyor. Editörleri eğitmek, fotoğrafçılarla çalışmak, bir satış ağı oluşturmak zorundasınız."

Satış açısından en zor ülke Çin. Çünkü Beijing hiçbir yeni dergi için imtiyaz vermiyor. Tek yol zaten var olan bir yayınla işbirliği. Çin'de 18 yayını olan Boston kökenli International Data Group *Cosmo*'ya ortak yatırım önermiş. Böylece, Çin'de *Trends Lady* dergisini çıkaran Trends şirketi ile *Cosmo* ortaklık kurmuşlar. Nisan ayında, Hearst, *Cosmo*'nun logosunun *Trends Lady*'nin logosundan sonra kullanıldığı ama içeriğin yalnızca yüzde 10'unun *Cosmo*'dan alındığı deneme sayısını 100 bin nüsha yayınladı. Green, "Dönüştürme sürecindeyiz. Onları eğiteceğiz. Gelecekte yazılarımızın ve fotoğraflarımızın çok daha fazlasını kullanacaklar," diyor. Çin'de *Cosmo*'nun esas rakibi, Fransız yayıncı Hachette Filipacci'nin on yıl önce yayınlamaya başladığı *Elle* dergisi. 280 bin dağıtımla *Elle* Çin'de en çok satan yabancı dergi.

Aslında, kadın dergileri arasındaki rekabet tüm dünyada kızışıyor. *Elle* ve *Marie Claire* neredeyse *Cosmo* kadar hızlı bir biçimde uluslararası baskılar yapıyorlar. *Elle* 30 ülkede, *Marie Claire* 26 ülkede çıkıyor. Bu dergiler, hem Almanya'nın *Liza*'sı gibi daha az bilinen ithal dergilerle hem de köklü yerel yayınlarla rekabet halindeler. Rekabetin basıncı pek çok küçük dergiyi ayakta kalmak için değişiklikler yapmaya zorluyor. Örneğin, 1996'da Hindistan'da *Cosmo* çıkmaya başladığından beri, ev bakımı ve mutfak konularına yoğunlaşan popüler Hint dergi-

Hindistan

ve imkânlarından uzakta yayın yapıyorlardı. böyle bir basınçtan uzak olmanın özgürlüğü ve yaratıcılığıyla zenginleşmişlerdi. buna karşılık profesyonel dağıtım ağlarından da uzaktaydılar. içerikleri daha politikti, okuyucuları politikayla ilgilenen kadınlardı. yazar ve yayıncıları olan kadınlar feminist teoriyle haşır neşirdiler. *kadınca*'nınki ise daha el yordamıyla ulaşılmış bir çizgiydi.

oysa *kadınca*'nın okuru esas olarak kadın-erkek ilişkileri üzerine bir şeyler okuyordu. bir örnekle açıklarsak, *kadınca* dayaktan, dayak yiyen kadınlardan söz ediyordu, *kaktüs* ve *feminist* ise dayağa karşı kampanyadan.

ama modadan, süsten bahsetmesini eleştirseler de, feministler *kadınca*'ya hep dost gözüyle baktılar. orada çalışanlar arasında hareketle bağı olan kadınlar da vardı. o sıralarda hareketin kimi talepleriyle *kadınca*'nın sözettiği şeyler arasında bir örtüşme vardı zaten. birahane, kahve baskınları yapıyordu kadınlar, *kadınca* ise kadınların rahatsız edilmeden gezip tozabilmesinden söz ediyordu.

ama daha ilk yıllarından beri, *kadınca*'ya burun kıvıran çok olmuştu. iletişim yayınları'nın çıkardığı *gençlik ve toplum dergisi*'nde, *kadınca*'nın cinsel konuları işlemesini eleştiren, "zangır zangır zangırdatan orgazm" başlıklı yazıyı, daha sonraki yıllarda bir feminizm dostu olarak tanınan murat belge'nin yazdığı söyleniyordu. hele de duygu asena'nın cesur romanı *kadının adı yok* üzerine şimşekler, yıldırımlar çekmişti. can kozanoğlu, sonraki yıllarda ünlü kitabı *cilalı imaj devri*'nde, duygu asena için "kız sanat enstitüsü feminizmi" ifadesini kullanacaktı. bazıları için her şeyin seçkin erkekler kulübü versiyonu makbuldü çünkü. yani *kadınca*, entelektüel demeye dilim varmıyor, okumuş yazmış solcular arasında diğer feministlerin gördüğü itibarı bile göremedi.

rekabet

kadınca'nın başarısı, hem gelişim yayınları'nın hem de diğer yayın gruplarının başka kadın dergileri çıkarmasına yol açtı. daha sonra *vizyon* adını alacak olan *vizon*, 1993'de yayın hayatına son veren *kadın*, ancak birkaç sayı çıkan *genç kadın*, *benissimo*, *kapris*, *marie claire*, *rapsodi* haftalık *bayan*, *oya*, *mimoza*. kadın dergiciliği kârlı bir alan halini almıştı. adından da anlaşılacağı gibi bir fransız dergisinin türkçe versiyonu olan *marie claire* bu yayınların arasında öne çıktı. ama hiç biri *kadınca*'nın başarısına ulaşmamıştı.

yuvadan uçma zamanı

duygu asena'yla yaptığımız söyleşide de okuyacağınız gibi, gelişim yayınları sahibi ercan arıkh'nın kişiliğinin *kadınca*'nın ortaya çıkmasında bir katkısı var. arıklı, dergiciliğe meraklı, dünyanın her yerinde çıkan bütün dergileri takip eden, yenilikçi görüşlere kısmen açık bir patron. o zamanlar basmda tekelleşme şimdiki boyutlarda değil. gelişim yayınları'nın yapısı, şimdiki plazaları göz önünde bulundurduğumuzda öpülüp başa konacak cinsten. gelişim beyaz dizi de basıyor, *gırgır*'dan kopan ilk ekibin çıkarttığı *hıbır*'ı da. ama 1992 yılında bazı değişiklikler oldu. *kadınca*'nın esas kadrosu, yani duygu asena ve ekibi hep birlikte *kadınca*'dan ayrılıp milliyet yayınları'ndan *kim*'i çıkarmaya başladılar.

gerçi *kadınca*'nın son zamanlarında o eski yetmiş binlere varan satışlar kalmamıştı. *kim* ise *kadınca*'nın başarısına hiçbir zaman ulaşamadı. bunda bir kısım okurun eski dergide kalması kadar artan rekabet de etkili oldu.

büyük rakip geliyor

aynı yılın yani 1992'nin haziran ayında *cosmopolitan* dergisi yayın hayatına girdi. basında tekelleşmenin azdığı yıllardı. *cosmo* ise, uluslararası büyük bir basın kuruluşunun dünyanın dört bir yanında yayınladığı bir dergiydi. *cosmo* çıkış yazısında, kendini açık bir biçimde *kim*'e karşı tanımlıyordu:

"Tabii ki hepimiz her konuyla ilgileniyoruz, politika, ekonomi, sosyal konular şu bu, ama zannetmiyorum ki, hiçbirisi aşk kadar bizleri motive etsin. Üstelik bunun feminizm ile bir alakası yok. Bakmayın aşk yok dediklerine...

Feministler de âşık oluyorlar öyle değil mi? Burada önemli olan, kişiliğimizi ezdirmeyip özgürlüğümüzü kaptırmadan ve kendimizi kurallarla sınırlamadan hayatımıza giren her türlü erkekle -baba, koca, patron, ağabey- ilişkileri en ideal şekliyle kurabilmek, bunu görebilmek. (unutmayın ki, erkeklere duyulan ilgi ve sevginin sınırı öyle ince bir çizgi ile çizilmiş ki, çizginin bir ucunda kadınlar üstündür diyen seksist bir feminizm diğer ucunda ise domestiklik var!)"

burada dikkatinizi çekmek istediğim bir şey var. *kadınca*'nın ilk yılları amerikan *cosmo*'sundan hayli etkilenmiştir aslında. kadınların cinsel olarak kendilerini ifade etmeleri, evlenme çağı denilen dönemi geçmiş, buna karşılık evlenmemiş ve cinsel faaliyet içinde bulunan bir kadın türünün varsayılması, o kadının sorunlarından bahsedilmesi hep amerikan *cosmo*'sunda da olan unsurlardı.

türkçe *cosmo* ise evlenmeyi hedefleyen, erkekleri önce baştan çıkartmaya sonra da nikâh masasına oturmaya ikna etmeye çahşan genç, güzellik ve şıklık peşinde bir kadına sesleniyor.

hayal mi gerçek mi?

"İnanın size çok özeniyorum. Böylesine güzel bir dergi çıkardığınıza göre sizler çok başarılı in-

"süslenme enformasyonu"

harper's bazaar dergisi editörü gülse şener, geçen ayki yazısına bu başlığı koymuş. dergide de, bir çok ünlü erkeğin kadınların süslenmesiyle ilgili çeşitli konularda (oje rengi, ince topuklu ayakkabı, dekolte vb.) tercihleri sorulmuş. gülse şener, feminist kurşunlara hedef olmayı göze alarak! kadınların biraz da erkekler için süslendiğini teslim ediyor. halbuki iki yıl önce bu konuda biz de aynı şeyi yazmış ve bunun normal olduğunu savunmuştuk. ama konu bu değil.

şener, söz konusu ankete katılan erkeklerin verdikleri cevaplar karşısında şöyle demekten kendini alamıyor. "Bazı cevaplar ise hiç beklediğimiz gibi değildi. Birtakım konularda yıllardır boşuna uğraştığımızı pişmanlıkla müşahade ettik!"

herkesin, ilgi duyduğu cinse, kişiye kendini beğendirmeye çalışmasında bir sorun yok. sorun bunu yapanın esas olarak kadınlar olması. ama burada sözü edilen "süslenme enformasyonu", çerçevesi ve hedefi kendini cazip kılmanın çok ötesine geçen bir faaliyet; "erkeklere hitap etme"nin aslında ikinci plana düştüğü bir endüstri.

harper's bazaar gibi dergiler, bu endüstrinin üzerine, o süslenme enformasyonunu kadınlara aktarmak üzere kurulmuşlar. aktardıkları "enformasyon"un kadınların mı moda ve kozmetik sanayiinin mi işine yaradığını ayırdetmek zor. bu dergilerin önemli bir kısmını ilan sayfaları oluşturuyor. diğer sayfalarda, advertorial adını verdikleri haber görünümü verilmiş reklamlara da bolca rastlanıyor. yazıların bir çoğu zaten hangi durumda hangi ürünlerin kullanılacağına, son moda elbiselerin nerelerde bulunacağına yönelik. ve bütün bunlar yetmezmiş gibi dergi yazarlarının doğrudan ürünleri tanıttığı sayfalar var! dergilerin tamamı neredeyse bir tanıtım faaliyetinden ibaret. diyelim ki kendinizi tamamen süse verdiniz, bu "enformasyon" ne kadar güvenilir belli değil.

sanlar olmalısınız. Zaten derginizde yazdığınız yazılar da kadınları hep daha iyiye yönlendiriyor. Bu çok hoş bir şey. Çünkü Türkiye'de kadınları destekleyen çok az şey var. Ne kocaları, ne de aileleri kadınları destekliyor. Ben de ailem tarafından hiçbir zaman destek görmedim. Liseden mezun olduğumda üniversiteye gitmek istememe rağmen beni yollamadılar. Maddi olarak yetersizlikler vardı ama benim evlenmemi istiyorlardı. Bense iki sene önce mezun olmama ramen evlenmemekte direniyorum. Tek istediğim çalışmak ve kendi ayakların üzerinde durabilmek için bir şeyler yapabilmek. Sizleri işte bu sebepten dolayı kutluyorum. Başarılarımızın devamını ve hep böyle güzel konularla bizleri mutlu etmenizi diliyorum. Sevgiler. Özlem Yuvacan, Bolu"

bu *cosmo*'nun temmuz sayısından bir okur mektubu. özlem yuvacan'ın yazdıklarında, *cosmo*'yu bu kadar popüler yapan en önemli unsur telaffuz edilmiş: özenmek! yoksa, bolu'da yaşayan, ailesinin üniversiteye göndermediği, erkek-egemenliğini belli ki yoğun olarak hisseden ve evlenmemekte direnen özlem'in aynı sayıdaki, "seksle ilgili sorularınızı uzmanlara sorduk" "iki erkek arasında" yazılarında kendini bulması mümkün müdür?

cosmo, okurlarından çok azının paylaştığı, pahalı lokantalar, kürkler, mücevherler, pahalı butikler, yurtdışı seyahatleri, arabalar, tekneler, bazen özel uçaklar arasında geçen bir peri masalı sunuyor kadınlara. gerçek olduğunu iddia etse de gerçeklikten, okurlarının çoğunun gerçekliğinden uzak bir hayat bu. buna karşılık, genç kadınlar için çizdiği çizgi anneannenizin gerçekçi bulacağı bir çizgi. barda, işyerinde, tatilde bile başlasa, pembe panjurlu bile değil, pembe jaluzili, tercihan pembe jakuzili bir evde bitecek bir hikâye. ondan önce... ondan önce *cosmo* kızı özgürdür. gezer tozar, adım çıkarmayacak kadar çapkınlık eder. ama doğru adama kadar...

doğru adamı bulmak zaten zor, ondan sonra "masa"ya oturmak iyice maharet işi. çünkü o da *esquire* okuyor ve kolay kafeslenmemek konusunda eğitim almış durumda. ama o da bir yandan doğru kızı arıyor. o doğru kız değilse bile onun hayalini kuran kız neden siz olmayasınız?

bir statü belirtisi

cosmo çıkarken sorumlu genel yayın yönetmeni funda belendir her ne kadar okunacak dergi olduğunu öne sürse de, yazısını *cosmopolitan*'ın ünlü sloganıyla bitirmiş: "smart girls carry *cosmo*", yani "akıllı kızlar *cosmo* taşır yanında." dikkatinizi çekmek isterim, taşımak fiili. gerçekten de *cosmo*, bir çanta ya da takıdan ziyade belli bir kredi kartı gibi bir statü sembolü. çünkü belli bir çantayı ya da mücevheri seçmek, binlerce mal arasından birisini tercih etmektir. ve kişisel zevkiniz dolayısıyla kişiliğiniz hakkında belli bir fikir verebilir. ama cosmo gibi dergileri tercih etmek, servet ve statüyle kurduğunuz ilişkinin bir göstergesi.

hearst magazines yayıncılık tekelinin çıkardığı *cosmo*'nun dünya üzerindeki serüvenini bu sayfalarda okuyacaksınız.

türkiye'de ise bir zamanlar *kadınca*'nın sahip olduğu başarı artık *cosmo*'nun elinde. bunun altında yatan sebep ne?

bunu düşünmek için bu tür dergilerin ortak noktalarına bakalım önce.

söyleşiler

söyleşiler, dergiciliğin olmazsa olmazları. kadın dergilerinde bunlar kadınlarla ve erkeklerle yapılan söyleşiler olarak ikiye ayrılıyor. kadınlarla yapılan söyleşiler, oyuncular, şarkıcılar gibi magazin basınının da ilgisini çeken kadınlarla olduğu gibi, edebiyat, resim benzeri sanat dallarıyla uğraşanlar, başarılı iş kadınları, yönetici kadınlarla da yapılabiliyor. kadınlarla röportajlar, genelde kadınların özenebilecekleri kadınlarla yapılıyor yani. buna karşılık, daha gerçek, sıradan kadınlar belli bir sorunla yüzyüze kalan kadınlarla yapılan söyleşiler ancak yazıların içinde yer alabiliyor.

erkeklerle yapılan röportajlarda da benzer bir çizgi izleniyor. ancak konuşulan erkek, her zaman sanki bir flört adayı olarak ele alınıyor. evli erkeklerle bile görüşüldüğünde, terbiye sınırları içerisinde, adamı "kaçırdığımız" ima ediliyor. birçok şarkıcı ve oyuncunun evlenmemelerinin ya da ilişkilerini gizlemelerinin bir sebebi kadın hayranlarını kaybetmek olabilir. ama böyle bir durumda kadın dergilerinin ilgisine daha az mazhar olacakları da ortada.

"reklamları izlediniz"

reklam sayfaları ve tanıtım yazıları da kadın dergilerinin (aslında haber dergileri de dahil bütün basının) vazgeçemedikleri arasında. tanıtılan ürünlerin reklam şirketleri tarafından belirlendiği ve reklam amacı dışında herhangi bir kriter olmadığı çok açık. aynı sayfada 8 milyonluk bir ruja da rastlayabiliyorsunuz, 600 bin liralık bir ojeye de.

kadın dergileri reklam gelirleri açısından her zaman kârlı bir alan. özellikle artık tekelleşen medya kuruluşlarında, reklam ajanslarını prestij ilanlarını bu yayınlara vermekten vazgeçemiyorlar. kadınlar bir çok ürün açısından birinci tüketim grubunu teşkil ediyorlar. diğer yandan, okudukları yayınları benimseme ve bu yayınlarda yapılan önerileri dikkate alma alışkanlıkları var. bu yüzden reklam şirketleri, ilan verip hem de bu ilanları, karşılığında küçük tanıtım ya da büyük haber pazarlıklarıyla besleyerek kuşatıyorlar.

işyeri öğütleri

kim'i çıkartan ekip *kadınca*'dan ayrıldıktan sonra, leyla alaton, bu derginin bir sayfasında okurlardan gelen mektupları cevaplıyordu ve sayfasının adı "iş dünyası"ydı! kadın dergileri, işyerlerinde kadınların yaşadıklarıyla ilgili konulara her zaman yer veriyorlar. ama bu işyeri mutlaka bir büro oluyor. fabrikalar, şantiyeler, okullar, hastaneler vb. kadınların işyerleri arasında sayılmı-

si *Femina* "İlk adımı atmak" ya da "Neden yanlış erkeği seçiyoruz?" gibi ilişki konulu yazılarını arttırdı.

Reklamcılar yeni pazarları seviyorlar. Kuzey Amerika ve Avrupa pazarlarını önemli ölçüde tüketmiş olan moda ve kozmetik şirketleri, özellikle Asya'da yeni tüketicilere ulaşma hevesindeler. Çin'de çıkan 168 sayfalı deneme sayısının 30 sayfası reklamlara ayrılmıştı. (Estee Lauder, Lancome, Ermenegildo Zegna, Cartier, Visa, vb.) bugüne dek çıkan en kalın *Cosmo*, Rus baskısının Eylül sayısıydı ve Moskova'nın 850. doğum günü şerefine 850 sayfa çıktı. Bu sayıda ortalama 620 sayfa reklam vardı. Asya'da kısa süre önce baş gösteren mali kriz bile *Cosmo*'nun beklentilerini azaltmadı. Green, Tayland gibi bazı ülkelerde reklamda azalma olmakla birlikte kaygı duymadığını ifade ediyor: "Latin Amerika'da 25 yıl boyunca inişlerimiz ve çıkışlarımız oldu. Asya kendisini toparladığı zaman dünyanın bir başka bölgesi zayıf düşecek. Çeşitli alanlara yayılmış olmanın avantajı da bu: dünyanın belirli bir bölgesine bağımlı değiliz."

Kısmen reklamlara bağlı olarak, *Cosmo* her ülkede aynı gibi gözüküyor. Tüm baskılar aynı biçimi, formatı ve aynı süper model kapak kızlarını, mesleki yükselme, diet ve buluşma gibi konularda aynı temel yazıları paylaşıyor. Ama Amerika dışındaki baskıların çoğu, her sayıyı kendi özel pazarlarına göre şekillendiren yerel editörler ve yerel personel istihdam ediyor. Örneğin Polonya'da kısa süre önce çıkan bir sayı, Polonyalı kadınların ne kadarının doğum kontrol yöntemlerini kullandıklarını araştırdı: yüzde 7. Yerel editörler ne kadar ileri gidebileceklerini de biliyorlar. Örneğin, Çinli editör Gao Xiaohong cinsellikle ilgili hikâyeleri çıkartıyor: "Çin halkı sıkılgandır. Kadınlar henüz cinsellikten söz edebilecekleri bir noktada değiller." Öte yandan, International Herst Magazines'in başkan yardımcısı Kim St. Clair Bodden, "Brezilya'da kapakta tamamen çıplak olmak mümkün," diyor.

New York'daki bürolarında, *Cosmo*'nun ABD'li editörleri en yeni uluslararası ortakların çabalarını değerlendiriyorlar. Bazı tavsiyelerde bulunabiliyorlar - meslekle ilgili bir yazı ekleyin ya da belki çizimleri azaltın- ama asla direktif vermiyorlar. Brown, "Ne isterlerse onu yapıyorlar" diyor.

***Newsweek*'ten kısaltarak çeviren: Nesrin Tura**

Çin

Meksika Polonya Güney Afrika Rusya Fransa

"Kadınlar aynıdır"

"Yaşam biçimlerimiz farklı olabilir, ama bu bizi kökten farklı kılmıyor. Hepimizin bir vajinası, bir yüreği ve bir beyni var ve hepimiz yedi ölümcül günaha tabiyiz."

1965'de Helen Gurley Brown *Cosmopolitan*'ın editörü olunca, satışları düşmekte olan bir dergiyi, çok kısa sürede Amerika'nın en çok satan kadın dergisi haline getiriverdi. Geçen yıl ABD baskısının editörlüğünü bırakarak, *Cosmopolitan*'ın uluslararası baskılarının editörlüğünü üstlendi. Halen 75 yaşı aşmış olmasına rağmen emeki olmayı reddediyor. 33 ülkede çıkan *Cosmopolitan*'larm genel yayın yönetmenlerine düzenli olarak mektuplar gönderiyor. Hearst Magazines'deki ofisinde, *Newsweek*'den Alexis Gelber ve Susan H. Greenberg'e çeşitli konulardaki görüşlerini anlattı.

Orjinal *Cosmo* kızı Helen Gurley Brown.

Cosmo okuyucusu:

Bir çok bakımdan geleneksel olan kadınların dergisi. Erkekleri seviyoruz, çocukları seviyoruz ama yalnızca takdir alan öğrencinin annesi ya da mali yöneticinin karısı olarak değerlendirilmek istemiyoruz. Tüm bu geleneksel değerlere - besleme, annelik etme, sevmesahip olabilir ama yine de iş dünyasında çok başarılı olabilirsiniz. İş ve sevgi eşit biçimde önemlidir(...) Kadınlara yıllardır, "İşinizle kocanız arasında bir tercih yapmak zorunda olsaydınız..." diye soruluyor. Tabu ki aileniz önce gelir. Ama hem işinizle hem diğer insanlarla tutkulu bir biçimde ilgilenebilirsiniz. Bunlar birbirinin anti tezi değildir. Hatta aralarında rekabet bile söz konusu değildir.

Cosmo'nun başarısı:

Bir kere formatı büyük. Biz bir kadının yaşamının her iki yanım da destekliyoruz; sevecen, dişi yanı ve iş yanı. İkincisi, şurdan şuraya ancak kendi ayaklarınızın üstünde gidebileceğinize inanıyoruz. Üçüncüsü doğruyu söylüyoruz: Asansörde sizi bekleyip kollarınızı boynunuza dolayarak, "Seni, seni istiyorum! Benimle gel!" diyecek bir JFK jr., bir Bill Gates veya bir Steven Spielberg yok. Son olarak, başarılıyız çünkü yazılar gerçekten harika. 28 sayfa yazı kuralımız var: Geneli değil, özgül olanı vurguluyoruz- "güzel şeyleri severdi" gibi bir cümledense, "Çiçekli kumaşları, Ralph Lauren'i, Kanada'nın günbatımlarını severdi" gibi bir cümle daha anlamlı.

Cosmo'ya gelen eleştiriler:

Kapaktaki Rene Russo'ya bakıyorlar ve "Ööö cinsellik! Ööö memeler!" diyorlar. Pekâlâ da göğüs dekolteniz olabilir, cinselliği sevebilirsiniz ve aynı zamanda da politikacı olabilirsiniz. Feministler *Cosmo*'ya kötü anlar yaşattılar çünkü dergiyi hiçbir zaman okumadılar ve iyi bir insan olmak için kurşun grisi balıkçı kazak giyip makyajsız gezmek zorunda olmadığınızı yıllarca kabul etmediler.

Çahşan kadınlar:

Çalışmak o kadar kutsal, tatlı, nefis ve ödüllendirici bir deneyim ki *Cosmo*'nun en önemli temellerinden biri. ABD'de çıkan *Cosmo*'da her zaman önemli bir meslek hakkında bir, daha az önemli meslekler hakkında da iki ya da üç yazı olur. Uluslararası baskıların hepsinde meslekle ilgili bir yazı vardır, çünkü bu, çahşan kadınların dergisi. Gittiğim her ülkede, bizim 30 ya da 50 yıl önce geçtiğimiz yoldan geçildiğini gözlemliyorum. Bu, Amerika'da II. Dünya savaşından sonra gerçekleşti. Savaş boyunca, kadınlar savunma sanayiinde, gemilerde, uçaklarda ve hatta bürolarda çalışmak için dışarı çıktılar. Ve sonra eve geri dönmediler. Şimdi Hindistan, Çek Cumhuriyeti kadınları iş yerine göndermekte zorluk çekiyor, ama kadınlar yavaş yavaş çahşmaya başlıyor. Bununla birlikte, iyi haber şu ki kadınlar bir kez bir şirket için çalışmaya başladıklarında, patronlar kadınların ne kadar iyi işçiler olduklarını keşfediyorlar. Buna bir biçimde alışıyorlar. Evet ücretler hâlâ eşitsiz, bu yüzden hâlâ kadınlar daha çok çalışıyorlar ve daha az ücret alıyorlar. Bir patron için daha iyi bir şey olabilir mi?

Uluslararası *Cosmo* kızı:

Kadınlar tüm dünyada temelde aynı. Kuşkusuz bazıları siyah eldivenlerin ve bir peçenin arkasına saklanıyorlar, ama ellerinde olsaydı ordan çıkarlardı. Madonna'nın *Cosmo* kızı'nın özü olduğunu söyledim. Çünkü hoş görünümlü ama büyük bir güzelliği yok. Güzel bir sesi var ama muhteşem bir ses değil. Bu kadın, daha iyi olabilmek için yapılabilecek her şeyi yaptı. Madonna kendisinde olanla, idare eden ama muhteşem olmayan özellikleriyle bakın neler yaptı.

yor. burada dergileri yazanların öznelliğinin olumsuz bir biçimde dergiye yansıdığını görüyoruz.

güzellik, moda ve en başta diyet

zayıflamalıyız, zayıflamalıyız, zayıflamalıyız. ondan sonra sıra ancak bu zayıf halimizle giyebileceğimiz moda kıyafetlere ve diğer güzellik öğütlerine gelecek. eski *kadınca* ve yeni *kim*, orta sınıf kadınların da ulaşabileceği daha mütevazi markalar, dükkânlar, çözümler önerirken diğer dergiler çok lüks bir tüketim grubuna yöneliyorlar.

kadınca ve *kim*, orta yaşın üzerindeki kadınların ilgisini çekebilecek şeylere en azından sağlık bölümlerinde az da olsa yer veriyor. *cosmopolitan* ise tamamen orta yaşın altındaki kadınları hedefliyor.

kadınca ve *kim* şehirli, yüzünü batı'ya dönmüş bir hayat tarzından bahseder. ama en nihayetinde istanbul'da geçen bir hayattır bu ve bu şehre ait unsurlara dergide rastlarsınız. *cosmo*'nun ise yazılarını okumazsanız, türkçe olduğunu anlamanız zor olabilir. türkiye'nin, istanbul'un bir çok unsuruna bu dergide kesinlikle yer yoktur. *cosmo*, mesela solcuları, müslümanları, kürtleri, türk halk müziğini, klasik türk müziğini yok sayarak hazırlanır.

siz ya kimsiniz, ya cosmo kızı

şu anda piyasada bir sürü kadın dergisi var. bunların bir kısmı kadınlara mahsus sayılan belli bir faaliyetle ilgili yayın yapıyorlar. örneğin bennisimo, el işine meraklı kadınlara yönelik. *votre beauté* ve *harper's bazaar* servet sahibi kadınlara güzellik ve moda bilgileri sunuyor. bütün yayınlar gibi onlar da esas olarak kâr amacıyla ve kozmetik ve tekstil endüstrileriyle iç içe, reklam sektörü tarafından yönlendirilerek çıkıyorlar.

ama bunların içinde iki tanesinin işlevi farklı, şimdiki adıyla *kim* ve *cosmo* kadınlara bir elbise gibi üstlerine geçirebilecekleri bir kimlik sunuyorlar. tıpkı hazır satın alınmış gibi her zaman bedene uymayan bir elbise. *kim*, okurlarına kadın olma halini değiştirmek için öneriler sunuyor. *cosmo* ise, yüksek bir kariyer, iyi bir koca, iyi giysiler, iyi bir görüntü elde etmek için yollar gösteriyor. bazıları için hayal, bazıları için gerçek.

bütün bu kısa tarihte ilginç olan iki nokta var. bunlardan bir tanesi *kim*'in *kadınca*'nın başarısını neden yakalayamadığı. bunda çeşitli etmenler var. *kadınca*'nın çıktığı yıllarda yükselen kadın hareketliliği bunlardan bir tanesi. *kadınca*'nın çizgisiyle kadınların talepleri ve en azından yaşantıları bir biçimde örtüşmekteydi. ancak *kim* yıllarına gelindiğinde o talepler gerçekleşmese bile, yeniliğini, çarpıcılığını, ilginçliğini kaybetmişti. *kim*, bunların yerine yenilerini koymakta güçlük çekti. buna karşılık, *kim*'in ekibi, sıcak, samimi havaları, profesyonellikle kurdukları ilişki, sertleşen piyasa koşullarında, *kim*'in ilan pastasındaki payını küçültü. *kim*, bazı kadınlar için hayal bile olsa ulaşılabilir olan bir gerçekten bahsediyor. kadınlara şimdi sunulandan az buçuk daha başka bir hayat. evlenmeyince, boşanınca, eşinden başka birisine âşık olunca insanın kendini çaresiz hissetmemesi şansı. ama muhalif her türlü sözün gözden düştüğü şu zamanlarda bu eskisi kadar rağbette değil. *cosmo* ise uluslararası bir medya tekelinin parçası olmanın şanslarını kullanıyor. elinin altında dünyanın en iyi fotoğrafçılarının çektiği resimler, dünyanın moda merkezlerinden gelen bilgiler, dünyanın en başarılı reklamcılarının desteklediği tanıtımlar var. bütün bu gücü arkasına almış, bazılarının gerçekleştirme şansı olsa da aslında bir hayal satıyor. siz bal kabağınızın üstü açık bir porche'ye, farelerinizin de, pasha'nın bodyguard'larına dönüşeceğine inanmaya hazır mısınız?

ayşe düzkan

Duygu Asena

"*Cosmo* tipi dergiler çok yara açtı"

Geçtiğiniz aylarda dergiciliği bıraktığını açıklayan Duygu Asena kadın dergilerini değerlendirdi.

Kadınca'dan önceki dergiler daha ziyade kadınların eve, erkeğe karşı olan vazifelerinden söz ediyordu. _Kadınca_ bunun dışına çıktı ve başarılı oldu. İlk sayıda Necla Seyhun'un ve sizin birer yazınız var. Necla Seyhun esas olarak moda yazarı, _Kadınca_'da ise esas olarak sizin havanız var. Bu süreci anlatır mısınız?

Ben yazı işleri müdürüydüm, o genel yayın müdürüydü. Ben gittiğimde onlar Ercan Arıklı'yla birlikte derginin çatısını çatmışlardı. Onların fikrine göre ağırlıklı olarak moda, güzellik ve bir de dikiş olacaktı dergide. Üçüncü sayıda mı ne, o yaprak nasıl dikilir, kabartma nasıl yapılır havası sinirime dokunmaya başladı. Necla Seyhun da dergiye sık sık gelmiyordu. Bir gün, "Ayşe'ler uyanın, Ali'leri uyandırın," diye kendi kafamdan bir yazı yazdım. inanılmaz bir ilgi gördü. Sonra ertesi sayıda gene yaptım, sonra yine bir cinsel konu koydum falan. Necla Hanım çok sinirlendi, "Bayağı oluyor bu dergi," deyip Ercan Arıklı'ya beni şikâyet etti. Fakat satış da oynamaya başladı. Ercan Arıklı beni çağırdı, "Kızım böyle feminist feminist şeyler yapıyorsun, Avrupa'da feminist dergiler yüz satıyorsa moda dergileri beş yüz satıyor," dedi. Ama genel yayın yönetmeni de patron da gelmediği için dergi benim elimdeydi ve 17 binlerden 65 binlere çıktı satış. O zaman Ercan Arıklı Necla Seyhun'la ilişkisini kesti ve bana da sınırsız bir özgürlük verdi. Baştaki serüvenimiz budur.

Sonra ekibinizle birlikte _Kim_'i oluşturdunuz. _Kadınca_'ya baktığımızda görüyoruz ki, "kervan yolda düzülür," durumu var. _Kim_ ise böyle değil. Çıkış yazısında, "Bizim feminizm öldü diyenlerle işimiz yok," diyorsunuz. Aynı dönemde yayın hayatına çıkan _Cosmo_'nun çıkış yazısı ise neredeyse tamamen sizinle ve _Kim_'le tartışıyor. "Bakmayın feministlerin aşk yok filan dediğine, herkesin aşka ihtiyacı vardır," diyor. Yani piyasa _Kim_'in üzerinden belirleniyor. Bu durumda _Kim_ neden _Kadınca_'nın başarısına ulaşmadı?

Bu bir kere ciddi bir rekabet artışına bağlamıyor. Sonra dergilerin fiyatları ciddi biçimde arttı. Ve artık o dönemin gençliği için her şey para ve marka olmaya başlamıştı. O dönemin gençliği *Cosmo* ve *Elele*'ye yöneldiler. Nasıl bir *Cumhuriyet* okuru vardır, *Kim*'i de öyle bir on iki bin kişi aldı. Tam olarak hiç birimiz açıklayamıyoruz. Müessesenin tanıtım yapmaması, pahalılık, bir de o sıralarda insanlar okumaktan vazgeçip bakmaya başladılar. Gerçi *Kadınca*'nın son zamanlarında da o başarı yoktu. Ama 75 bin 80 bin sattığımız oldu. O şık dergileri alanları anladım ben. Hani moda restoranları dolduran bir grup insan var ya, o dergileri de içeriğini de bilmeden bayiden şak şak alan bir kesim var. Ama *Kim* seçilerek alınıyordu.

Kim "Siz bir kimsiniz" diyordu. Bir kimlik ifade ediyordu yani. Bir de _Cosmo_ kızı var. Biraz bunu anlatır mısınız?

Kadınca ilk çıktıktan sonra bir feminizm lafı Türkiye de tanınmaya başladı. Benim maço toplu-

luğu dediğim bir yazarlar topluluğu var, müthiş bir anti-propaganda başlattı feminizme karşı ve müthiş yara açtılar. Aynı yarayı bu *Cosmo* tipi dergiler de açtı. İşte biz erkekleri seviyoruz, aşk da var. Hiçbir feminist kadın aşk yok demiş değil ki. O kitabın adı bir tesadüf, kitabın tamamı aşk üzerine. Bu cahilliğe, yanlışa bu dergiler de düştüler. Yani özgür genç kız imajını vermeye çalıştılar ama aslında *Kim* özgür genç kız imajıdır.

Esquire'la aynı yayınevi çıkarıyor bunları ve ikisinde de işlenen bir kalıp var. _Cosmo_, doğru erkeği bulduğunuzda elden kaçırmamanın yollarını anlatıyor. _Esquire_ ise mümkün olduğu kadar fazla kadınla yatıp kimseye bağlanmamayı. Ama doğru kadın önüne çıktığında da bunu fark edeceksin. Yani bir süre oynaşılacak ama sonra evlenilecek.

Çok yüzeysel yaklaşımlar. Evlilik propagandası yapıyorlar ama o kızların içinde zaten evlilik aşkı var. Biz evlilik propagandası yapmıyoruz ama evliliğe karşı da değiliz. Ama evlilik şöyle olsun diyoruz. O, çok uygar, çok modern, çok güncel görünse de Barbara Cartland kitapları gibi aslında. Evlenmek mutlu son işte. Paralı bir herif buluyor, elinde tutuyor, barlara pavyonlara, çok güzel, en moda kıyafetleri giyip gidiyor. Orada yuppie'sini buluyor, evlenme kıvamına getiriyor, nefis bir düğünle evleniyor. E sonra, sonrası yok. Bitiyor. Ondan sonra yeni kızları buna programlıyor. Biz, "Tamam evlen bu toplumda sana evlenme demiyoruz," dedik hep. Ben kendi hayatımda demiş olabilirim ama dergide bir gün olsun evlenmek kötü demedim. Ama evliliğin kötü yanlarını anlatıyoruz, boşanmak kötü bir şey değildir diyoruz. Ya da evde kalmak diye bir şey yoktur diyoruz. Kıyaslanamayacak kadar farklı.

Bir de şöyle bir şey var. Sevgiliniz size uçak kiralarsa... falan gibi şeyler yazılıyor. Türkiye'de kaç kişi uçak kiralıyordur, en azından _Cosmo_ okurları değildir bunlar.

Uçak kiralayanlar *Cosmo* filan okumaz. Ama dedim ya Barbara Cartland gibi. Günün kadını, günün kızı olduklarını iddia ederken son derece geriden gelen bir kavramları var. Zenginliğe özendirme, masal gibi bir hayatın varolduğu propagandası. Yok ki böyle bir şey. Özendirme var. O dergiler akıllı değil ve geri. Ama standart bir Amerikalı kıza çok şey veriyor ki satıyor bu kadar. Türkiye'de tutulmasında Özal politikalarının etkisi var. Şöyle bir şey var tabii, ben o zamanlar inanılmaz mücadele ettim. Patronumla, erkeklerden yemediğim zılgıt kalmadı. Şimdi öyle bir mücadele isteyen kimse çalışmıyor basında. Kendileri de benzer hayaller içinde olan kızlar yapıyorlar o dergileri.

4320'yle ilgili örnek karar

Müvekkilim Hacer Hamm 16, 17, 19 yaşlarındaki üç çocuğuyla beraber Osmanbey'de bir tekstil atölyesinde çalışıyor. Hacer Hanım'ın yirmi yıllık eşi Kadir Bey son dört yıldır evli bir kadınla gönül ilişkisi içinde yaşıyor. Hacer Hanım, gece yarıları sarhoş gelip kendisini döven ve yatmaya zorlayan kocası tarafından boğazı sıkılarak öldürülmeye çalışılıyor.

Son olarak 19 Nisan 1998 tarihinde, Hacer Hanım vücudunda kalıcı morluklar oluşacak şekilde dövülüyor. Bu son dayak boşanma kararını almasına sebep oluyor. Boşanma kararıyla hukuk büromuza geldiğinde, ona dayağa karşı durmasını sağlayacak tedbirden bahsedince hemen kabul etti.

28 Nisan 1998 tarihinde 4320 sayılı kanuna dayalı tedbiri almak için Sulh Hakimliğine başvurdum. Ailenin Korunmasına Dair Kanun diye anılan, ismi tuhaf kendi pek önemli kanun işimize yaradı ve 2 Haziran 1998 tarihinde aşağıdaki kararı aldırdım.

- Davalı koca hiçbir şekilde Hacer Hanım ve çocuklarına yönelik şiddet ve korkutma içerikli davranışlara başvuramaz.
- Kalmakta oldukları ev ve çahştıkları iş yerine ve yakınlarının evlerine, işyerlerine yaklaşamaz.
- Davacı kadın ve çocuklarım iletişim vasıtalarıyla rahatsız edemez.
- Yaşadıkları eve ve eşyalara zarar veremez.

Ayrıca,

- Varsa silah ve benzeri araçlarını emniyete teslim etmesi hususlarında uyarılmasına,
- 6 aylık tedbir süresinde bu tedbirlere aykırı davranırsa tutuklanacağına, fiili başka bir suç oluştursa dahi, koruma kararına aykırı davranışı nedeniyle 3 aydan 6 aya kadar mahkûm edileceği hususunun kendisine ihtar olunmasına,
- Davacı kadın ve çocuklarına 40 milyon aylık nafaka ödenmesine,
- Karardan bir suretin, gereğinin takibi için Şişli Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, mahkeme masrafının davalı kocaya yükletilmesine karar verilmiştir.

Av. Kezban Alan

Kadınlardan cezaevlerine destek

Erzurum, Sivas ve Elazığ Cezaevleri'nde süren açlık grevlerine destek vermek üzere çeşitli kadın grupları bir basın açıklaması yaptılar. Sivas Cezaevi'nde 120 kadın tutuklu ve hükümlü görüşlerde kendilerine ve ailelerine yapılan baskı, koğuş aramalarını erkek gardiyanların yapması ve yine erkek gardiyanların sözlü tacizi, mahkemelere götürülürken uğradıkları kötü muamele nedeniyle açlık grevi yapıyorlardı. Elazığ ve Erzurum Cezaevi'ndeki mahkûmların da dile getirdikleri hemen aynıydı. Erzurum'da açlık grevi bitti. Diğerlerinde dönüşümlü ve süresiz ilan edilen açlık grevleri hâlâ sürüyor. Kadınlar basın açıklamasında "Cezaevlerindeki gelişmelere seyirci kalmaya, ölüme doğru çıkılan bu kaçıncı yolculuğa kulakları kapamaya isyanı olan biz kadınlar işte buradayız. Cezaevlerindeki keyfi uygulamaların sona ermesini, yaşam koşullarının bir an önce düzeltilmesini, mahkûmların sesine kulak verilmesini istiyoruz," dediler.

19 tecavüz, 40 taciz başvurusu

Gözaltında Cinsel Tacize ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu çalışmaya başlayalı bir yıl oluyor. Avukat Eren Keskin projenin bir yılını değerlendirdi.

Gözaltında Cinsel Tacize ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu çalışmaya başlayalı bir sene oluyor. Bu süre içinde kaç başvuru oldu?

Bir yıllık süre içinde bize 59 başvuru oldu. Bu sayı tabii gerçek sayının çok altında, buna inanıyoruz. Yine de en azından artık insanlar arıyorlar. Her geçen gün de artıyor sayı.

Bir yıllık süre yeterli değil ama hiç sonuç alınan bir dava oldu mu?

Sonuç alınan, biten bir dava, Remziye'nin davası. Bunun dışında savcılıklar çoğunlukla takipsizlik kararları veriyorlar. Bunun nedeni de şu: Bir kere kadın tecavüze uğradığında bakireyse, tecavüzü ispatlamak çok zor oluyor fiziki anlamda. Çünkü ilk 7-10 gün içinde fiziksel raporun alınması lazım. Eğer kadın bakire değilse, en geç 48 saat içinde alınması lazım bu raporun. Oysa bu süreler ya gözaltında geçiyor ya kadın tutuklanmış oluyor, bırakılmış olsa da çok çeşitli nedenlerden açıklayamıyor hemen. Bu nedenle fiziksel rapor için süre geçiyor. Fakat psikolojik açıdan da tecavüzün tespiti mümkün. Bunun için biz, kadınların Çapa Tıp Fakültesi Psiko-Sosyal Travma Merkezi'ne ya da Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne, eğer olay bölgede gerçekleştiyse, Diyarbakır Tabip Odası'na sevklerini istiyoruz. Ama sevk kararı çıkmıyor. Yani her yerden elimizi kolumuzu bağlıyorlar, sürekli engeller çıkarılıyor ama hiç vazgeçmeyeceğiz. Çünkü bunların hepsi, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yaptığımız başvurularda, aslında hukuksuzluğun gerekçeleri bizim açımızdan. Mesela Şükran Aydın davasında da böyle. Şükran Aydın davasında da fiziksel rapor gecikmeli alınmış, eski yırtık olarak geçmiş. Ama mesela bacakta, iç ve dış uyluklarda ekimozlar saptanmış, buna rağmen burada dava açılmamış. Ama Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bunun bir eksiklik olduğuna, psikolojik raporun alınmamasının büyük bir eksiklik olduğuna karar vererek Türkiye'yi mahkûm etti. Bütün dosyaları Avrupa'ya yollayalım da orada uzasın, biriksin böyle bir niyetimiz yok. Biz Türkiye'de çözümlensin istiyoruz bu davalar ama çözümlemiyorlar, suçluları koruyorlar, işkencecileri, tecavüzcüleri koruyorlar, biz de doğal olarak Komisyon'a gönderiyoruz.

En çok başvuru bölgeden mi oluyor?

Evet, bölgeden oluyor. Bu başvuruların 59 tanesinden 49'u bölgeden Kürt kadınlar. diğerleri Türkiye'den sosyalist kadınlar ya da adli nedenlerle gözaltına alınmış kadınlar.

Başvurular hep tecavüz şikâyetini mi kapsıyor?

Hayır. Çoğunluk cinsel taciz. Bu başvuruların 19 tanesi tecavüz şikâyeti. Elbette bir de hiç başvuramayanlar, çekinenler var.

Manevi olarak kişilerden ya da birtakım kuruluşlardan destek geliyor mu?

Evet, tabii. Özellikle yurtdışında dayanışma komiteleri kuruldu, onlar bize çok destek oluyorlar. Mesela başvurularımızdan bir tanesi Almanya'dan yapıldı. 1993 yılında Derik'te tecavüze maruz kalan bir kadın. Almanya'da bizimle dayanışma komitesine başvuruyor; ondan sonra, ben gittiğimde vekâleti aldım.

Size başvuracak kadınlara neler tavsiye edebilirsin?

Biz bu projeyi amaçlarken, sonuç alacağız, davaları kazanacağız diye düşünmedik. Burası Türkiye; nelerle karşılaşacağımızı biliyoruz. Ama en azından, bu konuda kadınlarda hak arama bilincinin gelişmesi gerekiyor. Çünkü bütün yaşamlarını etkileyecek bir travma yaşıyorlar ve karşılığında hiçbir şey yapamıyorlar. Bu onları daha çok etkiliyor. Başvuru yapan kadın, "En azından ben buna karşı mücadele ediyorum," duygusunu yaşıyor.

Nevin Cerav

Diyarbakır'da Kadın Merkezi

Şiddete karşı Ka-Mer

Diyarbakır'da iki profesyonel, on gönüllü kadın aile içi şiddete karşı bir merkez kurdular. Sekiz ayda yaklaşık 210 kadının başvurduğu merkez, ayrıca yaklaşık üç yüz kadınla, toplantı, bilinç yükseltme grubu ya da çay sohbetleriyle de politik bir ilişki kuruyor. Ka-Mer'in kurucularından Nebahat Akkoç Ka-Mer'in hikâyesini anlatıyor.

Burada çalışan kadınlar nasıl biraraya geldiniz?

Herkes bundan iki yıl öncesine kadar farklı farklı sivil toplum kuruluşlarında çalıştı. Aşağı yukarı yirmi yıldır zaten çalışıyoruz.

Kadınlarla ilgili işlerde mi çalışıyordunuz?

Hayır, sendikalarda, partilerde, İnsan Hakları Derneği'nde çalışıyorduk. Yani hiç kimse evinden çıkıp gelmedi. Biz kadın açısından biraz zorladık bulunduğumuz yerleri, bir şeyler yapabilir miyiz diye. Baktık olmuyor, çünkü sonuçta orada karar mekanizmasında da olsan, sonuçta erkekler çoğunlukta. Kadın çalışması, kadınların sorunları bir fantezi olarak değerlendiriliyor. Biz yavaş yavaş kendi başımıza birşeyler yapmak gerektiğini anladık. Burada Avrupa Birliği ile bir toplantı yaptık, oraya hazırlanırken ilk defa farkettim ve orada da söyledim, çok güldü kadınlar bana. Ben o zamana kadar kadın çalışmasının bağımsız olması gerektiğini falan bilmiyordum. Bunu ben keşfettim sanıyordum. Gerçekten dönüp bir bakmamışım dünyadaki kadın çalışmaları nasıl başarılı oldular, hangi süreçlerden geçtiler. Biz hiç kimsenin karışamayacağı bir kadın grubu olalım, kararlar alalım, aldığımız kararlar da da hiç kimsenin söz hakkı olmasın, diye düşündüm. Soma baktık ki, zaten böyleymiş. Böyle olması gerekiyormuş. Bizim geçtiğimiz süreçlerden herkes geçmiş.

Ka-Mer fikri böyle mi doğdu?

Biz tam bu noktadayken, İstanbul'dan bir kadın grubu geldi, kadınlarla ilgili bir araştırma yapmamızı istedi bizden. Zor bir dönemdi, çok zor bir çalışmaydı. Çünkü dağlarda dolaşarak anket yaptık. Bir sürü gözaltı yaşadık. Şiddet yaşanıyor biliyorduk ama gerçekten bu kadar yoğun yaşandığını bilmiyorduk. Yani bu kadar yoğun ensest olduğunu, bu kadar yoğun şiddet olduğunu bilmiyorduk. Bu çalışmada bunu gördük.

Size nasd başvuruyor kadınlar? Hangi kanallar aracılığıyla buluyorlar?

Biz Ka-Mer'i kurarken bilinç yükseltme çalışmalarım yaygınlaştırdık. İşte bu bilinç yükseltme çahşmalarında biz bütün mahallelere girmeyi başardık. Her kesimden kadına ulaşmaya çalıştık. Bu çalışmalara katılan kadınlar çevrelerine tanıttılar Ka-Mer'i. Epeyce de televizyon, radyo programı oldu.

Şiddet nedeniyle size başvuran kadınların hayatlarında neler değişiyor?

Onlara hukuki ve psikolojik destek veriyoruz. Asıl olarak özgüven sağlıyorlar. Tabii ki şiddeti tümüyle durdurmak mümkün değil bir çırpıda. Ama bunu haketmediklerini biliyorlar kadınlar, yavaş yavaş uğraşıyorlar bununla. Çalışmaya başlayan, iş kuran kadınlar oldu. İşe yerleştiriyoruz bazı kadınlarımızı. On kadar kadın çalışmaya başladı. Bir tane dava açtık. İmam nikâhlı bir kadının hiç verilmeyen altınlarını, çeyizini, mal varlığını geri aldık. Onun dışında boşanma davası falan olmadı. Çünkü boşanma hâlâ bir tabu. Hiç kimse boşanmayı hâlâ kolay kolay düşünmüyor.

Ensest vakaları size nasıl ulaşıyor? Anneler kanalıyla mı?

Bazı başvurulardan biz çıkarıyoruz. Başka bir nedenle başvuru oluyor. Arkasından anlatıldıkça ortaya çıkıyor. Direkt ensest diye başvuran da oldu. Özellikle bilinç yükseltme gruplarından ensesti öğrendiler ya, onu çevrelerine anlatıyorlar. Yani ensestin tanımını bile yeni öğreniyorlar kadınlar.

Onunla nasıl başediyorsunuz?

Bugün yaşayan ve evine dönemeyen bir başvuru olmadı, olsaydı da biz diğer sığınma evlerini arayabilirdik. Mor Çatı'yla ilişkilerimiz var. Ankara Kadın Dayanışma Merkezi'yle dayanışma geliştirmek istiyoruz. Geçmişte yaşayanlar zaten bunu ancak psikolojik olarak gidermeye çalışıyorlar. Böyle bir şey yaşadığı gerçeğini farkediyor. Kabul ediyor ve bu gerçekle mutlu olmaya çalışıyor, başetme yöntemi bu zaten.

Bir sığınma evi projeniz var mı?

Tabii ki nihai hedefimiz sığınma evi, ama şimdilik böyle gideceğiz Daha gücümüzü arttırmayı planlıyoruz. Daha sonra bir sığınma evi açacağız.

Mor Çatı bir kampanyadan sonra vakıf projesine ulaştı. Siz sadece şiddeti çözmeyle sınırlı bir grup değilsiniz. Sizinki çekirdek kadrodan bir hareketliliğe ulaşma projesi sanki.

Evet uzun vadede böyle. Ama bunu hep içimize sindire sindire, özümsüye özümsüye, gücümüze denk düşecek şekilde yapmaya çalışıyoruz. Fakat taban örgütlenmesi denince hep Ka-mer geliyor aklıma. Gerçekten biz bir taban örgütlenmesiyiz. Her birimiz ayrı bir kurumdan, hiç kimseye danışmadan, kendimiz bula bula, el yordamıyla böyle bir çalışma yapmak gerektiğini düşündük ve yaptık. Önce tabana ulaştık. Burayı açmadan önce mahallelere gittik, [illegible] yapısını oluşturduk. Ondan sonra onların [illegible] güç ve destekle burayı açtık.

Karma örgütlerdeki erkek arkadaşlarınızla nasıl aranız?

Bazıları çok kızgın. Çok lüzumsuz, yersiz, devlet destekli buluyorlar bu çalışmayı. Biz bağımsız olduğumuzu söylüyoruz. "Sizden bağımsız olduğumuz kadar, devletten de bağımsız falan," diyoruz. Onlarla hiç muhatap olmuyoruz, kavga etmek istemiyoruz. Bazıları da, "Tabii anlıyoruz sizi, ama şimdi zamanı değil," diyorlar. Onları da biraz ikna etmek için çalıştık. Ama bu da boş, sonuçta onlar da erkek. Ama bizi hiç destekleyen yok da diyemem. Bize destek olanlar var.

Peki şimdi burada çalışanlar yine diğer karma örgütlerdeki çalışmalarına devam ediyorlar mı?

Hayır Ka-mer dolduruyor zamanımızı. Ayrıca karşılıklı birbirimizi anlayabilmek lazım. Koptuk örgütlerimizden. Sadece bir arkadaşımız çalışmalarına devam ediyor, o da önümüzdeki kongrede ayrılacak. Belki bir süre sonra yine çalışabiliriz karma örgütlerde.

Diğer kadınlarla, Türk feministlerle aranız nasıl?

Ben kendimi aktivist bir kadın olarak tanımlıyorum. Feministleri de Türk, Kürt feminist diye ayırmıyorum. Gerçekten kadın sorununu öyle yakıcı bir şekilde farkettim ki, ben tek ırk olduğuna inanıyorum, bir afiş bastırmayı düşünüyorum, çeşitli dillerden kadınların imdat çağrısını uçurmak istiyorum. Ama şunu biliyorum tabii ki, Batı'daki feminist arkadaşlarımız bizden daha ilerideler. Yedi yıllık, on yıllık birikimleri var. Bundan faydalanmak istiyoruz. Ama canımız yanmadan faydalanmak istiyoruz. Irkçılığı yaşamak istemiyoruz. Yeniden bütün feminist grupların oturup ırkçılığı tartışmaları, bir dayanışma noktasının nasıl bulunabileceğine iki taraflı olarak karar vermeleri gerekiyor. Bu bilgi birikimi, bu geçmiş çok pozitif bir şey, bunu negatif bir şekilde kullanmaya kalkışanlar olursa, onlarla çalışmak istemeyiz. Sadece destek ve dayanışma olursa bunlardan zevk alırız.

Devlet Bölge'de kadınlar üzerinden politika yapmaya çalışıyor. Çatom, Tokap gibi projeleri var.

Pazartesi dergisindeki tartışmaları gerçekten çok yakından takip ediyorum. Ama bunun dışında Çatom'u yakından izlemedim. Bildiğim kadarıyla kadının mevcut statüsünün gerektirdiği rolü daha iyi yapabilmesi için bir eğitim veriliyor. Biz tam bunun tersini yapmaya çalışyoruz. Kadının geleneksel yapı içindeki statüsünü değiştirmeye çalışıyoruz. Kabuğunu kırmasını sağlamaya çalışıyoruz. Bu anlamda bana yanlış geliyor. Gazetelerden dergilerden okuduğum kadarıyla daha iyi temizlik yapabilmesi, daha iyi yemek yapabilmesi, ev ekonomisi falan. Yani kadının statüsünü koruma amaçlı bir çalışma gibi geliyor ve bana yanlış geliyor kadın olarak bu tarz.

Kadınlara gıda yardımı karşılığında Türkçe okuma yazma öğretiliyor.

Burada gerçekten çok ciddi boyutlarda bir yoksulluk var. Aldığımız başvurularda bunu çok yakından hissettik. Bu yoksulluk müthiş bir şekilde suistimal ediliyor. Ben sadece Türkçe okuma yazma öğreniyorlar diye bir asimilasyon politikası uygulanıyor diyemem, ne öğrettiklerini yakından görmek isterim. Bence dil öğrenmek bir iletişim aracı. Ben karşı çıkmıyorum, sonuçta biz de Kürt'üz ama Türkçe sohbet ediyoruz. Ne anlatıldığını görmek istiyorum. Sadece bir 8 Mart gördük, teller, özel timler. Onların arkasında kadınlar ve önünde birtakım kadınlar, 8 Mart kutlamava gelmişler. Bunlar iyi değildi.

Filiz Koçali

Başvuru için tel: 0412.224 23 19.

Vamp(ir) kadınlar

Vamp kadının kazançları geçicidir, asla mutlu olamaz. Savaşı o başlatır, baştan kazanır gibi olsa da sonu kesin bir yenilgidir.

Beylik sözler vardır (adı üstünde "beylik") her başarılı erkeğin arkasında mükemmel bir kadın... diye başlayan. Ya da dunyayı erkekler idare eder, erkekleri de kadınlar, diye. Sosyal genetik böyle konuşturuyor işte insanları. Kadınları över gibi yapıp aslında silik, edilgin ya da sinsi, duzenci, dolandırıcı insanlar olarak tarif ediyor. Gölgede kalmayı seven kadınlara bir diyeceğimiz yok ama ikincil olmayı istemeyen kadınlar (ki sayıları ötekilerden çok daha fazla) kendileri başarılı olmak, dünyayı doğrudan kendileri yönetmek istiyorlar... artık! Onceden de istiyorlardı bunu ama hep bilinen, söylenen nedenlerle koşulları oluşturmada eşit/başat olamadılar, kendilerine biçilen rolden kurtulamadılar. Hayır, kurtulanlar oldu: bağımlı ve bağlı olmayı (alışılmış ve "iyi" olan kadın modeli buydu) kabul edenlere karşı, bu modelden sapanlar, yoldan çıkanlar, zıttına dönüşenler de oldu ("kötü"ler...).

Bu grup da ikiye ayrıldı: sınıfsal ya da bilimsel savaşımcı, özgürlükçü kadınlar ve bir de tarihe o kadar da alkışlarla geçmeyen ama yine de kendi hayatının ya da tarihin akışını (ama cins-i latif yönünü kullanarak) değiştiren kadınlar... İşte bu sonuncular için resmi tarih ya da resmi ahlak, övsun mü sövsün mü bilemedi. Yok sayamadı, görmezden gelemedi, küçümseyemedi bile. Çünkü onlar akıl, zekâ, sağduyu ve cesaret sahibi, fazladan güzel ya da çekici kadınlardı. Şeytan, büyücü, fettan, kısaca "kötü" kadınlar olarak anılmak pahasına, bir sürü erkeğin düşüşündeki kadın olarak tarihe geçtiler. Kleopatra'lar, Mata Hari'ler, Kösem Sultan'lar, Katerina'lar, Liani'ler... Tarihin vamp kadınları.

Bir de gerçek hayatın, edebiyatın, sinemanın vampları vardır, izlemeye doyum olmaz. Çünkü malzemesi boldur vamp kadınların. Baştan çıkarıcı, ayartıcı, kuraldışı, yasak elmadır. Aşkın üçüncü boyutudur, sanat eserine ve yaşama kışkırtıcı bir tat verirler. Mutlu ilişkileri kaldıramaz, saf ve temiz esas kızlarla, yakışıklı, iyi esas oğlanların aralarına karaçalı gibi girer, dürüst profesörlerin kariyerleriyle oynar, yaşını başını almış mutlu aile babalarının, önce yıkıp sonra yeniden "yuvasını" yaparlar. Tüm bunları izlerken, özellikle orta sınıf izleyicinin bilinçaltı yerinden oynar. Vampları izlemek çatışmalı bir hesaplaşmadır. Kadınlar yan gözle bakar, istemem yan cebime koy gibisinden. Hem korkarlar (bize de vurur mu bir gün?) hem de o "kötu" kadının yerinde olma eğilimleri ortaya çıkar (erkek milletine böyle yapacaksın, oh olsunlar, beter olsunlar... "İyi" olduk da ne oldu?). Bazen de, bir iddiaya göre, bütün kadınların içinde bastırılmış biçimde var olan "gizli fahişelik" uyanır. (*Gündüz Güzeli* filmini anımsayın...) Erkekler mi? Ne mi hissederler vamp kadınları izlerken? Benzetmek gibi olmasın, atın arpa karşısında hissettiklerini.

Vampları uzaktan izlemek iyidir de kimse yakınında, evinde barkında böyle bir zehirli sarmaşık istemez. Kızım da, büyüsün de vamp olsun diye büyütmez. Tersine, kız çocukları güzel otur, dizlerini bitiştir, kutun gözüküyor, eteğini ört diye diye büyütülur. ("Bütün genç kızlar iyidir, öyleyse kötü kadınlar nereden çıkıyor?" Fransız atasözü) Demek ki ne oluyorsa sonradan, erkekler dünyasıyla tanışınca oluyor. Erkil güç eş/karşıtını yaratıyor: vampları... Ondan sonra da bir iyi-kötü muhabbetidir gidiyor. Biz de iyice kalıplaştırıldığı biçimiyle Muhterem Nur, Neriman Koksal saflaşmasına bağlanıyoruz. Jön dam (mutlak iyi, genç kadın, esas kız, pür melek, aymaz saf, mazlum, masum ve gelişmemiş) ya da fem fatal (mutlak kötü, fettan kadın, şeytan, kirli, günahkâr, deneyimli ve fazla gelişmiş) olmak! Bütün mesele bu!

Vamp kadının kazançları geçicidir, asla mutlu olamaz. Savaşı o başlatır, baştan kazanır gibi olsa da sonu kesin bir yenilgidir. Vamp olmanın raconu böyle; haddini bilecek, sonunda iyilerin kazanmasına izin vereceksin. Vampların varoluşu şartlara bağlıdır: İnsanlar iyilerin değerini anlasınlar, kötülüğün ne kötü bir şey olduğunu görsunler diye var edilirler. Bunu gösterirken de iki kişiyi yakarlar: erkeği cennette, karısını da cehennemde. Erkeğin yanması, sonra burnundan fitil fitil gelse de, daha önce yaşamadığı doyumları yaşamaktır. Vamp onu kullanır, somurur, ilığını kurutur... Yani "iyi" eder. Erkek onu becerecekken o erkeği becerir. Tatlı ölüm. Dostlar başına.

Vampları vampirlerle karıştırırsanız ya da aynı familyadan geldiklerini düşunursenız zararı yok, çünkü doğrudur. Sözcüğü gerçekten de vampirden kısaltarak kullanan, 1920'lerde beyazperdenin ilk vampı Theda Bara. Filmciler onu "bir öpucukle erkeği (aynı zamanda seviciyi) bütün gücünden eden kadın" olarak tarif ediyor. Erkeği kendine bağladıktan sonra hemen bırakıyormuş... Vamplığın ruhuna uygun olarak.

Sinemada bu rolun hakkını (gerçek hayatında da yaşayarak) en iyi verenlerden biri 1940'larda Mae West... Sözcüğün yıkıcılık, kötulük boyutunu hafifletip vamplığa cinsel özgürlük, feministlik ve nemfomani katıyor. West'in yaşadığı ve yaşattığı vamp kadın tipi hiç de kolay ve ucuz değil. Burjuva ahlakını, daha doğrusu ahlakçılığını eleştiren, sarsan bir tavır. Hani şu "En sıkı ahlakçılar aslında en ahlaksızlardır" sözünün muhatabı olan ahlak anlayışını. Bu yüzden iyi bir vamp olmak güç gerektiriyor. Mutlu olmasa da başarılı, neşeli değil ama canlı, serbest ama aptal değil, belki bilinçli bir bayağılık... Kötülukten taviz vermeden ama ayağa da düşmeden. Gülümseyebilir ama güler yüzlü olmadan. Ürkek değil, konuşkan değil. Tersine az konuşan, daha çok bakan... "Soğuk" bir yanı hep olmalıdır, başka bir boyutta ise sıcak ve yakın. Bizde Suzan Avcı, Neriman Koksal, bir iki filmlinde Cahide Sonku soğuk vamplara örnektir. Aysel Tanju, Leyla Sayar nedense mahçup vamp, Diclehan Baban da katıksız kötü vamp oldular. Çirkin vamp bile olunabiliyor. (Glenn Close denemişti) Bir de vamphğın hakkını veremeyenler var: Kötüyü oynamak için yaratılmış olduğu halde, nedense "iyi" olmaya çalışıp komik olan Banu Alkan'ı, ablası yüzünden şöyle ağız tadıyla bir vamp bile olamayan Nazan Şoray'ı ve siyasi vampları gerçek vamplara haksızlık olmasın diye aynı sınıfa sokmuyorum. Aslında, vampların bile eski tadı kalmadı...

Vamplık fizikte mi, ruhta mı başlar bilemiyorum ama tensel özellikler önemli vamp olmak için. Sanıldığı gibi iri göğuslu, kocaman ağızlı ve ille de sarışın olmaları gerekmiyor. Kızıl saç da iyi gider. (Rita Haywort, *Gilda*'da...) Batıda ince dudaklı, duz vücutlu vamplar da olmuş, Greta Garbo gibi, Marlene Dietrich gibi... Hem de ne vamp, Dietrich *Mavi Melek*'te vamplığın kitabını yazmıştı. Onun ve bizim *Kara Melek*'in "melek" oluşları da ilginç! Hem melek, hem şeytan... Böyle olması gerek; erkekleri kutsal ailenin dışındaki yasak cennete şirinlik yaparak sokamazsınız. (Havva da vamp mıydı?)

Lolita'ları ve aptal sarışınları vamplarla karıştırmamak gerekir. Vampların entrika kuracak kadar pratik zekâları, suçu sevenleri bir oyuncu kadar iyi beden dilleri ve deneyimleri olması gerekir. Hatta kötüyü iyi gibi gösterecek bir gözbağcılığı ve karizma. Ve kendine güven (altta yatan güvensizliği örtecek kadar). Bacaklar, gözler, eller, dudaklar... Biçiminden çok nasıl taşındığı, nasıl kullanıldığı önemli. Bir kere masanın kenarına oturulacak, tepeden bakılacak, gözler ne kadar aralık tutulacak, ağzı bir sigarayı, mumu nasıl üfleyecek, nasıl nefes alacak gibi ayrıntılar... (şeytan ayrıntıda gizlidir, unutmayın!) Kutsal evde, masum eşle (artık o da ne kadar masumsa...) yaşanamayan ne adilik varsa hepsi... İstek, heyecan, davet uyandıran her şey. Ve erkeğe kendini önemli ve seçilmiş hissettiren her şey.

> "İyi olduğumda iyiyimdir. Ama kötü olduğumda daha da iyiyimdir."
> Mae West

Vamp kadınların sonu: Atları da vururlar! Kimini uzatmalı sevgilisi vurdu. kimi hidayete erdi. kapandı. tövbekâr oldu. Kimi evlendi, evinin kadını oldu. Kimi eski vamplar da komedyen oldu. (Her yaşın bir trajedisi var) Vampların "love story"leri olmadığı için kimse arkalarından gözyaşı dökmedi, kendileri bile. Bu noktada vamplara acırım, kendilerini bizim için, aşkın diyalektiği için feda ettiklerini düşünürüm. Bisk alabilen, hasar gören, denge sağlayan, sıradışı (hatta üstün) yanları olmasına karşın ayrıcalıklı olamamaları... haksızlık. Oysa vamplık, kadınların karşı/tepki/kötuluk biçimleridir yalnızca. Tecavüzcüler, orman kaçkınları, atüstü gözüdoymaz toprak ağaları, gazozumuza uyku ilacı karıştıran (hep de rob dö şambr'h) kötü adamlar varsa vamp kadınlar neden olmasın?

Ama bu dar iyi-kötü kalıplarından kurtulup daha özgün bir "şey" yaşamayı da düşünmek, bulmak gerek. Erkeklerin iyiliğine-kötülüğüne endeksli olmayan. Eminim, "gerçek aşk" vardır. Ne yapay masumiyetler ne de vamplar için değil, eşit insanlar için.

Suna Karaküçük

Geçen ay her yerde okumuşsunuzdur. Teoman yeni albümü *O*'yu piyasaya çıkardı ve bu vesileyle Kadın Araştırmaları'nda master yaptığını öğrendik. İlginç bir durum. Bu yola nasıl düştü merak ettik ve sorduk.

Nasıl oldu bu iş?

Boğaziçi Üniversitesi'nde Gülnur Savran'dan feminist perspektifler dersi aldım. Tesadüfen seçtim bu dersi, çok iyi bir öğrenci de değildim ama çok zevk aldım. Sonra İstanbul Üniversitesi'nde ya felsefe, ya sosyolojinin altında artık Türkçe bir şeyler yapmak istedim. Bir de baktım ki Kadın Araştırmaları açılmış. İlk tercihim bilinçli değildi ama bu ikincisi bilinçliydi. Hayal kırıklığına da uğramadım. Hatta iyi bir öğrenciyim de. Çizgi romanda kadın konusunda master yapıyorum. Bir şey seçmemiz gerekiyordu, klipleri istiyordum ama başka birileri yapıyordu bunu. Türk sinemasında kadın da seçilmişti. Ben de çizgi romanları tanıyorum. Sundum da malzememi, çok da memnun kaldılar. Aslında içinde kadın olan başka edebi şeylere de bakmak istiyorum, mesela Milan Kundera, ki çok da sevdiğim bir yazar.

Batı'da kadın araştırmalarıyla ilgilenen çok erkek var. Burada ise kolay bir şey olduğu için, askerlikten yırtmak amacıyla çok gelen olduğu söyleniyor.

Benimki öyle değil. Zamanında böyle şeylerle suçlandık. Boğaziçi'nde, kadın araştırmalarına erkeklerin alınmaması taraftarı olan bir kaç kişi çıktı ve bizlerin alınmaması gerektiğini söyledi. Zaten erkek iktidarı öyle bir durumdaki kadınlar onu çok içselleştirmişler. Yanımızdayken bile rahat etmiyoruz, bari burda rahat edelim denildi bize. Ama onlar okulu bıraktılar, ben bırakmadım.

Bu kadın araştırmalarına esas olarak akademik bir ilgi mi duyuyorsun, yoksa kendini konunun taraftarı da hissediyor musun?

Taraftarı hissediyorum ama militan bir karakterim yok, yani günümün büyük bir bölümünü şu kadınlar nasıl kurtulacak falan diye geçirmiyorum. Başka başka ilgilerim var. Ama bunları söylemeye gerek var mı, kadınlarla erkeklerin eşit olması gerektiğine, bütün eşitsizliklerin doğal değil de kurgusal olduğuna inanıyorum. Kadınlar ikincil bırakıldılarsa bırakıldılar, oldular değil.

Bunları fark etmek özel hayatını değiştirdi mi?

Şöyle kurmuyorum ilişkilerimi. Ben bir erkeğim o bir kadın, biz ilişkimizi eşitlikçi bir platforma oturtmalıyız gibi görmüyorum. Ben ilişkilerimde haksızlık yapıyorsam bu kadın-erkek eşitsizliği bazında olmuyor. Egoizmimden dolayı, kendi perspektifimden baktığım için haksızlık yapıyorum.

Özel hayatında nasıl tercihler yapıyorsun?

Tek gecelik ilişkilerde kadınların kafalı olmasını falan aramayabiliyorsun. Ama bazen bir yere giriyorum, arkadaşlarını benimle dalga geçiyorlar. Abi, burada süper bir kız vardı, Kadın Kütüphanesi'nden gelmiş," deyip güluyorlar. Ya da, "Abi kız felsefede master yapıyormuş," diyorlar. Böylece benim kızlarda zekâyı, aklı, kültürü çekici bulmamla alay ediyorlar. Ama öyle olmayan kızlardan da güzeller diye hoşlandığım oluyor.

Erkekler arasında iki kalıp var, bir tanesi temiz aile kızı kalıbı, o sizin çevrede kolayca aşılıyor tabii.

Tabii, onu aştık.

Bir de aman bağlanmayalım kalıbı var,

Evet o var biraz. O biraz kendini çocuk gibi görmekten. Otuz bir yaşındayım. Hâlâ öğrenciyim.O zaman insan otuz yaşında olmuyor Hâlâ ufacık evlerde yaşayıp müzik dinliyorum.

Bundan dolayı kadınlara bağlanmamak mı gerekiyor?

İşin kötüsü bağlanıyorum da. Çeşitli ilişki türleri var, mutlak tek eşlilik, bir sevgilin var ama başkalarıyla da oluyorsun, belli bir insana bağlanmadan değişik insanlarla oluyorsun. Ben bunların hepsini dönem dönem yaşadım. Ve o mutlak çok eşlilik döneminde hem kendimi hem başkalarını çok mutsuz ettim. Ben genelde sevgilisiz kalamıyorum. Kadınları seviyorum.

Bir yerde ben esas olarak kadınları tercih ederim diyorsun?

Tabii, akrabalara gidiyoruz. Beni çocukluğumdan beri tanıyıp seviyorlar. Erkekler bir tarafta oturuyorlar, hiç o tarafa gitmek istemem, çok sıkıcıdır. Ama kadınların tarafına gidiyorsun, onlar gardsızlar, açıklar, çok daha rahat söylemek istediklerini söylüyorlar. Yani gidip kasılmış bir dedeyle konuşacağıma bir nineyle konuşmayı tercih ederim. Ama erkek arkadaşlarımla kadın arkadaşlarını eşit sayıda. Erkeklerde tuhaf bir şey var, mesela sen erkek olsaydın buraya gelirken rahatsız olacaktım. Bazen röportaj sırasında hani iş sırasında bir egoların çatışması vardır ya, öyle oluyor. Ben, "Albümüm iyi, iyi söyledim," dersem, onlar da, "O kadar da değil, hem bizim dergi de çok iyi," falan havasına girebiliyor.

Rock müziğin dinlendiği ve yapıldığı çevrelerde erkek-egemen kültür çok hâkim. Kendini nasıl hissediyorsun böyle bir ortamda?

Ben pek o grupların içinde bulunmadım. Eskiden de o çevrelere girmedim. Çok küçük, birkaç kişilik çevrelere girdim. Ya kız arkadaşımla olurdum, ya da sevdiğim bir kaç kişiyle ama bir sağlam adamlar kulturü vardır. Ben sağlam adam değilim. Hani heavy-metalciler vardır, "Ulan dövüştük mü de dövüşürüz. İçtik mi de ben herkesten yirmi tane fazla içerim, sarhoş da olmam," falan. Ben tam tersi, hemen sarhoş olurum, yere yıkılırım. Onlar askere gitseler komando yazılmak isterler. Saç uzatıyorlar ama birisi, "İbne," dese, Allah! hayatları kayıyor. O yüzden de yerlere kadar bıyık uzatıyorlar. Çok içiyorlar, çok dövüşüyorlar, hızlı araba kullanıyorlar. Ben müziğe başladığım yıllarda da, hem onları müzikal bulmuyordum, hem de çok temiz kalıyordum onların yanında. Hani insanlar güzel anılarından bahsederler, "Abi herif bir geğirdi," ya da, "Öyle bir kustuk ki," falan. Bunlar bana uzak şeyler oldu hep. Ben içkili araba da kullanmam, kurallara da uyarım. Ya da hırsızlık gibi şeyler, hani çocukken yaparsın ya. Onlardan bile emin değilim. Yapmamayı tercih ederim.

Sen şarkılarında nasıl bir aşk anlatıyorsun?

İstanbullu bir aşk benimki, hatta Taksim civarı. Yani Etiler de değil, İngiltere'de bir afiş vardı, "Can a rich man sing the blues?" yazıyordu (Zengin bir adam blues söyleyebilir mi?) ve Rod Stewart'ı gösteriyordu. Benmüziğe başladığım zamanki standartımı çok değiştirmekten yana değilim. Şarkılarım aşktan da bahsediyor ama sadece aşktan değil. Ve bu dağları delen bir aşk da değil. Genç insanlar arasında geçen, sonu illa evlilikle bitmeyecek aşklar.

ayşe düzkan

Teoman Kadın Araştırmalarını tercih etmiş

Artık en azından erkekleri tanıyor

> "Erkeklerde tuhaf bir şey var, mesela röportaj sırasında ben 'Albümüm iyi, iyi söyledim,' dersem, onlar da 'O kadar da değil, hem bizim dergi de çok iyi,' falan havasına girebiliyor."

Geçen sayımızda "ev işi bitmiyor" demiştik. Bu kez, kadınların emeğine erkekler tarafından el konmasının tanımlarını tartışıyoruz.

aslında mesele çok basit

ev işi denilen o biteviye, sıkıcı ve karşılıksız çalışma bütün enerjimizi ve yaratıcılığımızı istihdam etmekle kalmaz, kaçınılmaz bir kader olarak hayatımızı belirler. ancak, bu çalışmanın tahlilinin kadınların kurtuluşu açısından önemini sadece bunlar açıklamıyor.

evet, ev kadınlığı kaçınılmazdır. taksi şoförü de olsanız, dünyaca ünlü bir yazar da ev işi en azından suçluluk duygusu biçimini alarak karşınıza çıkar. halide edip adıvar, türkçe'nin önemli yazarlarından, cumhuriyetin başarılı hatiplerindendir. ve hiç ev işi yapmadığı, hakkındaki bilgilerden biri olarak bugüne ulaşmıştır. oysa, mesela mehmet akif ersoy'un söz konusu çalışmaya ilgisi hakkında bir bilgi tedavülde değil. ikincisi ev işi görünmez, evde yapılan işler işten, çalışmadan, üretimden sayılmaz. üçüncüsü, ev işi toplumsal olarak son derece düşük statüde olmakla kalmaz, ondan daha önemlisi emeğin hiç olmazsa ücret karşılığında sömürüldüğü kapitalizm çağında, ücret olarak karşılığı yoktur. dördüncüsü, bu iş genellikle söz konusu kadının kocası olan bir aile reisine bağlı olarak gerçekleştirilir. bu reisin belirlenmesi süreci bu çalışma sürecinden epeyce bağımsızdır. yani kadınların ev işi, görünmez, karşılıksız ve bütün kadınların mecburiyeti olan bir çalışma tarzıdır. bu mecburiyetten kaçmanın ise toplumsal sonuçları vardır. aile kurumu dışında yaşamak, cinsel ilişkide bulunmak, çocuk sahibi olmak kadınlara toplumdan topluma değişen bedellere mal olur. yani bir kadın olarak başımıza gelen, kadınlar olarak mücadele etmeyi hedeflediğimiz baskıların esasında, kadınları aile içinde yaşamaya ve çalışmaya zorlamak yatar.

aile nedir?

bütün bunlar ailenin yurttaşlık kitaplarında pek yer almayan bir yüzünü gösteriyor bize. aile ekonomik bir birimdir. kadın olmanın ise iktisadi sonuçları vardır. bu yazının amacı bu birimin işleyişi ve bu sonuçlar üzerine benimsediğim maddeci feminist yaklaşımı, radikal ya da kullanmayı tercih ettiğim bir ifadeyle devrimci feminizmin bakış açısını aktarmak.

aileyle ilgili tahliller genellikle kapitalizme tekabül eden çekirdek aile üzerine yapılıyor. ama tarihin en eski kurumlarından birisi olan aile bildiğiniz ve ihtimal ki tecrübe ettiğiniz gibi eskiden daha genişmiş ve üretimin neredeyse tamamı aile içinde yapılırmış. o zamanlar, çocukların ve hastaların bakımı, yemek gibi bugünün çekirdek ailesi içinde yapılan işler o zamanlar da aile içinde halledilirmiş. sadece bu işle uğraşan ve ev kadını tabir edilen bir toplumsal grup yokmuş ama bunun anlamı bu işlerin erkekler ve kadınlar tarafından paylaşıldığı değilmiş elbette. kadınlar bu işlerin üstüne bir de kimisi dışarıda satılıp değişim değeri oluşturan, kimisi aile içinde tüketilen malların üretiminde çalışırlarmış. tarih, bu tür üretimde ücretsiz kölelerin çalıştırıldığı zamanları da kaydediyor. ama kölelerin ücretsiz çalışması ya da üretilen malın bir kısmının ev içinde tüketilmesi ve dolayısıyla değişim ve kullanım değerlerinin birbirine karışmış olması örneğin hayvancılığın üretimden başka bir adla anılmasına yol açmıyor.

şimdilerde de evde çok çeşitli işler yapılır. yemek, bulaşık, çocuk ve hastaların bakımı gibi işlerin yanında tarım, hayvancılık, küçük esnaflık gibi birçok iş tıpkı eskiden olduğu gibi aile işletmeleri olarak gerçekleştirilebilirler. türkiye gibi kapitalizm öncesi ilişkilerin yaygın olduğu toplumlarda bu daha da önem kazanır. yani evde, hem kullanım değeri olan hem de değişim değeri olan malların üretimi yapılır. pazarda satılmak üzere domates de yetiştirebilirsiniz, kahvaltıda tüketiverdiğiniz yumurta da. sattıklarınız değişim değeri oluşturur, evde tükettikleriniz kullanım değeri. istanbul'un havalı birçok cafe'si, şimdilerde ev kadınlarından kek ve pasta satın alıyorlar. o pastalar evde tüketildiğinde de aynı emek süreciyle üretiliyor, bu biçimde dışarıya satıldıklarında da. ve eve giren her gelirin denetimi aile reisinin elinde. yine hatırlamamız ve üzerinde durmamız gereken bir konu, küreselleşmenin özellikle yoksul ülkelerde git gide daha fazla evlerde çok düşük ücretlerle parça başı üretime yöneldiğidir. evinden dışarı adımını bile atmayı aklına getirmeyen kadınların kocaları ve babaları aracılığıyla bulabildikleri bir geçim kaynağı. ve daha önemlisi, çekirdek aile içinde bile evde yapılan işlerin dışarıda değişim değeri olarak bir karşılığı vardır. evde, ev işi adı altında yapılan bütün işler, aşçılık, temizlikçilik, çocuk bakıcılığı evin dışında yapıldığında ücret olarak karşılığı olan işlerdir ve üretim sayılırlar. bunların karşılında ücret alır, sömürülürsünüz. evde ise ücret bile almazsınız. kadınların evdeki çalışması en çok, tarihin başka bir aşamasında boğaz tokluğuna çalışan kölelerin durumuna benzer. aile içinde kadınların emeğine aile reisleri tarafından ücretsiz olarak el konur. bunun karşılığında onlara sigortasız, güvencesiz yani boğaz tokluğuna geçim sağlanır. nasıl ki köle sahibinin serveti ve insafı kölenin durumunu iyileştirirse iyi ve zengin koca da karısına daha iyi bakar. kadınların koca seçerken kullandıkları ve bu yüzden çok eleştirildikleri kriterler, evliliğin aynı zamanda bir iş sözleşmesi olmasından kaynaklanıyor.

başka bir maddecilik

ben bu bakış açısını christine delphy'den örendim. delphy, şöyle bir özet yapıyor: "Toplumumuzda şu iki üretim tarzının varlığı ortaya çıkıyor: Metaların büyük bir bölümü sınai tarzda üretiliyor; Eviçi hizmetleri, çocuk bakımı ve bazı metalar aile üretim tarzıyla üretiliyor. Birinci üretim tarzı kapitalist sömürüye yol açıyor. İkinci tarz aile sömürüsüne, daha dorusu patriyarkal sömürüye yol açıyor."

içinde yaşadığımız patriyarkal aile, erkeklerin ve yaşı büyük olanların egemenliğine dayanır. bu ailede sadece kadınlar değil çocuklar da baskı, denetim ve hatta sömürü altındadırlar.

dolayısıyla, patriyarkal sömürü, bütün kadınların ortak, özgül ve temel ezilmişliğini oluşturur. bir kadın, kapitalist üretim ilişkileri içinde yer alsın almasın bu sömürüye maruz kalır. ev işleri esas olarak kadınların yükümlülüğündedir ve bütün kadınlar bu yükümlülükle yüz yüzedir. bu yazının konusu değil ama kısaca hatırlatmak istiyorum; kapitalist üretim ilişkileri içine girdiklerinde bile kadınların erkeklerden farklı şeylerle karşılaşmalarına yol açan sonuçları vardır.

kadınlar bu sömürüyü farklı biçimlerde yaşarlar. bu farklılığı belirleyen çeşitli sebepler vardır; kadının kapitalist üretim ilişkilerinde yer alıp almadığı, nasıl yer aldığı, nasıl bir evde, ailede yaşadığı, kocasının durumu gibi. diğer yandan, mesela kapitalist sömürü toplu halde çalışılan fabrikalar ve işyerlerinde vuku bulurken, patriyarkal sömürü ev içinde gerçekleşir. kadınlar buna yalnız başlarına maruz kalırlar. bütün bunlar kadınların ortaklıklarını fark etmelerini güçleştiriyor. benzer bir şey bazen aynı işkolunda, aynı işyerinde bile birbirlerinden çok farklı koşullarda çalışan ve çok farklı ücretler alan işçiler için de geçerlidir. otellerden örnek vermek istiyorum. bırakın genel müdürleri, çamaşırhane çalışanları, kat hizmetçileri ve kumarhane personeli birbirlerinden tamamen farklı yerlerde ve koşullarda çalışırlar. kumarhane çalışanları memleket ortalamasının çok üzerinde ücret alırken temizlikçiler onların onda biri kadar para kazanırlar ve hepsinin aynı sendikaya üye olması ve birlikte greve çıkmaları için mücadele edilir. (kadınlar ise, hem çamaşırları yıkamak, hem yatakları değiştirip tuvaletleri temizlemek, hem de kocalarını eğlendirmek zorundalar.) çünkü sömürü kavramı en nihayetinde bir soyutlamadır. hayatı değiştirmemize değil onu açıklamamıza yarar ancak.

ne yapılabilir?

kadınların evdeki çalışmasının çok çeşitli maddeci açıklamaları var. bunların bir kısmı bu çalışmayı işçi sınıfı ve onun mücadelesi üstündeki sonuçları açısından ele alıyorlar. kadınları ev işi yükünden kurtarmak için bu bakış açısıyla önerilen bir çözüm, evde yapılan işlerin kamusal alana taşınması, yani ücretli emek sömürüsünün olmadığı bir toplumda ortak çamaşırhaneler, yemekhaneler, kreşler kurulmasıdır. ancak daha önce de ifade ettiğim gibi, ev işleri kapitalist toplum içinde de kamusal alana çıkmıştır. çamaşırhaneler, kreş ve yuvalar, lokantalar her adım başında bulunmaktadır. hele de yiyecek-içecek sektöründe mc donalds gibi dünyanın dört bir yanına kol salmış dev işletmeler söz konusudur.

bizim işyerinin civarında bir sürü lokanta var. bunlar domatesli makarnayı 400 bin lira gibi bir fiyattan satıyorlar. ben aynı fiyata en az dört porsiyon makarna hazırlayabilirim. çünkü benim emeğimin karşılığı yok, onlarsa sömürdükleri emeğe ücret ödemek zorundalar. o yüzden ev işleri üst gelir gruplarında bile kapitalist işletmelere pek başvurulmadan halledilir. ikincisi özellikle çocuklar söz konusu olduğunda evin dışındaki kimi çözümler gerçekçi olmaz. biri üç, biri sekiz yaşındaki iki çocuğu ocak ayında lokantaya götürüp karınlarını doyurmak evde yemek yapmaktan daha zor olabilir. kaldı ki, bu tür işletmeler ev işlerini yapanın hayatını kolaylaştırır ama sorumluluklarını ortadan kaldırmaz. evde çamaşır yıkayacağınıza bunları çamaşırhaneye vermek (çok emin değilim ama) kullanışlı olabilir ama bu meseleyi çözüyor mu?

bence çözmez. dolayısıyla kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kalkmasının kadınlara vaat edebilecekleri şey genellikle iddia edilenden çok daha sı-

nırlıdır ve teorik olarak müreffeh bir kapitalizmde mümkündür. mesele esas olarak özel alanın dönüştürülmesiyle çözülebilir. bunun çeşitli veçheleri var. bir tanesi kimlerle aynı evi paylaşacağımızdır. belli bir eşle ve geceleri sevişmeyi tercih ettiğimiz sürece, âşıklarımızın ev arkadaşlarımız olması epeyce kullanışlı gözüküyor. çocukların ise, ebeveynlerinden başka birileriyle yaşamaları makul akla yakın değil. dolayısıyla nikâh bağı olsun olmasın evlerin bileşimi kısa vadede değişecek gibi durmuyor. ikinci veçhe evde yapılacak işlerin değişmesidir. kapitalizm öncesi ihşkilerin çözülmesiyle bu yönde bir eğilim oluyor. diyelim ki, sosyalizm dışarıda çamaşır yıkamayı ve yemek yemeyi ucuz hale getirecek. yine de evlerimizin içinde hiç olmazsa bir çay demleneceğini tahmin ediyorum. bu çayı demleyecek olanın cinsiyeti hep kadın mı olacak? ve tabii daha önemlisi çocukların bakımı. çocukları anne-babalarından kopartarak yetiştirmek gibi çözümler öne sürenler var. erkeklerin ev işi yapması söz konusu edilmesin diye zihinlerin bu kadar zorlanması ayrıca ilgi çekici. ancak kurabileceğimiz bir gelecek sırasmda böyle bir şeyin kabul göreceğini sanmıyorum. kreşlerin şimdiki gibi paralı ve sadece gündüzleri çalışan kurumlar değil, günün her saatinde çocuk kabul ettiklerini ve bedava olduklarını düşünelim. çocuğun mesela banyosu ve tırnaklarının kesilmesi evde yapılacaktır. bunu kimin yapacağı da önemli bir meseledir.

evdeki sömürüye karşı mücadele, ev içi emeğin görünür kılınmasına, kadınların kamusal alanda güçlendirilmesine yönelik birbiriyle iç içe yürütülecek farklı politikaları gerektiriyor. ve kapitalist sömürüyle patriyarkal sömürünün birbirleriyle nasıl eklemlendikleri, nasıl çeliştikleri, yer yer birbirlerine nasıl payanda edildiklerini ele almak gerekiyor. bunlar başka yazıların konusu. ancak patriyarkal sömürünün tamamen ortadan kalkması kadınlar tarafından, kadınlar için gerçekleştirilecek bir toplumsal devrimle mümkün. bu yazıyı kişisel bir tahayyülü sizinle paylaşarak bitirmek istiyorum; ev kadınlarından fahişelere bütün kadınların erkeklere hizmet etmekten vazgeçecekleri bir genel grev. ve kapitalizmle patriyarka böyle iç içe geçmiş olduğu için hiç bir kadının çalışmayacağı bir genel grev. devrimci bir feminizm böyle bir hayalle adım atabilir.

ayşe düzkan

Ev emeği tartışması ve "evişi için ücret" talebi

Batılı feministlerin bir bölümü, 1960'ların sonlarında, esas olarak da 1970'lerin ilk yarısında, kadınların ev içinde harcadıkları emeğin niteliği üzerinde düşünmeye ve tartışmaya başladılar. Kadınların ezilmelerinin temelinde yatan maddi süreçlere yönelmenin anlamı açıktı: Bir yandan, erkek egemenliğinin başka egemenlik biçimleri özellikle de sınıf egemenliği karşısındaki özgüllüğünü ortaya koyma gereğinin bir uzantısıydı bu, öte yandan da cinsiyetçiliğin kültür ve eğitim düzleminin ötesindeki yapısal nedenlerini belirleme çabasının. Tartışmanın ana ekseninin kadınların harcadıkları emek olması, beklenebileceği gibi Marksist kavramları tartışmanın merkezine yerleştirdi.

O dönemde üretilmiş olan çalışmalara baktığımızda, bunların ana govdesini kapitalizmde ev emeğinin taşıdığı anlam üzerine yapılmış tartışmaların oluşturduğunu görüyoruz: Tartışılan konuların başında da ev emeğinin marksist anlamda "değer" üretip üretmediği, artık-değer üretimine katkısı olup olmadığı geliyor. Çok kabaca özetlediğimizde, tartışmanın taraflarından birine göre, kadınların ev içinde yaptıkları üretim "özel üretim" olduğu, yani piyasaya değil aile fertlerinin tüketimine yönelik ürünler ürettiği için, bu emek kapitalizme ancak dolaylı olarak eklemlenmiştir. Bu tahlil çerçevesinde, ev emeği kadınların işgücü piyasasındaki konumlarını ikincil ve güvencesiz hale getirdiği ölçüde sömürülmelerine yol açar. Diğer tarafta, kadınların ev emeklerinin bir meta olan, yani piyasada dolaşıma giren emekgücünün üretimi ve yeniden üretimine yönelik olduğundan hareket ederek, ev emeğinin artık-değer üretimine katkıda bulunduğunu savunanlar var. Bu ikinci görüşe göre ise, kadınların karşılıksız emeği sayesinde emekgücünün değerinin, yani fiyatının, yani ücretlerin düşük tutulması mümkün olur. Böylelikle de sermaye artık-değerini büyütür. Başka bir deyişle ev emeği, işçinin bakımının maliyetinin sermayenin omuzlarından alınıp bu yükün, hiçbir karşılık verilmeksizin ev kadınlarının sırtına yüklenmesidir. Dolayısıyla, dışarıda çalışsınlar çalışmasınlar ev kadınları sermaye tarafından sömürülüyorlardır.

Fark edileceği gibi bu tartışmanın politik anlamı ev kadınlarının kapitalizm karşısındaki konumlarıyla ilgili. Şayet ev kadınları da, aynen ücretli işçiler gibi sermaye tarafından sömürülüyorlarsa, onların da kapitalizme karşı mücadele etmeleri için bir neden vardır. Bu aynı zamanda kapitalizm varlığını sürdürdükçe kadınların ev emeği köleliğinden kurtulamayacakları anlamına gelir.

Ev kadınları sermaye tarafından bu biçimde sömürülüyor olsalar da olmasalar da, kadınların kapitalizme karşı olmak için çeşitli nedenleri var bence. Bunlara daha sonra kısaca değineceğim. Ancak bu tartışmada tümüyle göz ardı edilen, hatta üzeri örtülen çok önemli bir mesele var: Aile ya da ev içi, örtük olarak da olsa çıkar farklılığının olmadığı, türdeş bir birim olarak var sayılıyor. Aile içinde kadınlarla erkekler arasındaki cinsiyetçi işbölümü, her türlü hizmeti göörülen erkeğin durumu tamamen gündem dışında tutuluyor. Dolayısıyla da aileyi, ev içindeki cinsiyetçi işbölümünü bir mücadele alanına dönüştürme perspektifinden yoksun bir yaklaşım bu. Nitekim kadınların ev içinde harcadıkları karşılıksız emeğin kapitalizmle ilişkisi üzerinde yoğunlaşan tahliller feminist politikanın gündemini genişletecek somut talepler üretmekte etkili olamadılar. Bu kategoriye dahil olup ev emeği konusunda politik bir strateji geliştiren bir eğilim hariç: "Evişi için ücret" kampanyası... Bunu aşağıda daha geniş olarak ele alacağım.

Kapitalizmin ev emeğinden ekonomik yarar sağladığı yani kadınlar için de asıl düşmanın kapitalizm olduğu tezinin tam karşı kutbunda Christine Delphy adlı Fransız feminist yer alıyor. Delphy bakışını ev emeği ile kapitalizm arasındaki ilişkiden kadınlarla erkekler arasındaki "üretim ilişkisi"ne çeviriyor ve kadınlar için baş düşmanın kapitalizm değil erkekler olduğunu göstermeye çalışıyor. Delphy'e göre, kadınlara ev emeği için ücret verilmemesinin nedeni, ev içindeki faaliyetin aile tüketimine yönelik ürünler üretmesi değildir. Bu emeğin ücretsiz oluşu, faaliyetin ya da üretilen ürünlerin niteliğinden değil, kadınlarla erkekler arasmdaki üretim ilişkilerinden kaynaklanır. Evlilik sözleşmesiyle birlikte kadınlar belirli üretim ilişkileri içine girerler: Kapitalizmden ayrı, onun yanı sıra varlığını sürdüren eviçi üretim tarzına özgü bu üretim ilişkilerinde, erkek kadının emeğini dolaysız bir biçimde sömürür. Evli olmayan kadınlar için de belirleyici olan bu sömürü ilişkisi kadınları erkekler karşısında bir sınıf olarak tanımlar. Dolayısıyla da iki ayrı üretim tarzının, iki ayrı sömürü ilişkisinin ve iki ayrı sınıf düzeninin var olduğu bu dünyada kadınlar herşeyden önce kadın olarak sömürülüyorlardır; ücretli emekçi olarak çahşan kadınlar ayrıca işçi olarak sömürülürler.

Delphy'nin bu tahlili kapitalist üretim tarzı ile "eviçi üretim tarzı"nı

evin işi bitmez... evin işi

birbirinden tümüyle koparıyor. Dolayısıyla da kapitalizm öncesinde ve kapitalizmde aynı kalan, neredeyse tarih-aşırı bir eviçi alam varsayımına dayanıyor. Boyle olunca "eviçi"nin sanayileşmiş kentli toplumda taşıdığı özgül anlam kayboluyor. Delphy'nin teorik çerçevesine göre, kentte yaşayan ve ev dışında ücretli çalışan bir ev kadım ile köyde yaşayan ve aile toprağında (ve evinde) çalışan bir kadın aynı üretim ilişkisi içinde yer alıyor ve apaynı sömürüye tabi. Başka türlü söylendiğinde, kadınlar ev dışında ücret karşılığı çalışsalar da çalışmasalar da, aile içinde kadının sürdürdüğü üretim faaliyeti ailenin tüketimi dışında piyasaya da sürülen mallar üretse de üretmese de, bütün bu kadınların aile içinde harcadıkları karşılıksız emek tek bir sömürü biçimine indirgenebilir.

Delphy bu sadeleştirmeyi şöyle yapıyor: Teorisini kurarken işe kentli ve köylü aile işletmeleriyle başlıyor. Yani kentte örneğin aile lokantası işleten bir aileyi, köyde ise diyelim tavukçuluk yapan ve yumurtalarını kısmen aile içinde tüketen kısmen de piyasada satan bir aileyi hareket noktası olarak alıyor. Ve bu tür ailelerde kadınların harcadıkları emeğin ürünleri piyasaya sürüldüğü halde bu emeğin de karşılıksız emek olduğunu ortaya koyuyor. Dolayısıyla da kadınların aile içinde harcadıkları emeğin karşılıksız oluşunun, bu emeğin ürünlerinin piyasada mübadele edilip edilmemesinden bağımsız olduğunu kanıtlamış oluyor. Delphy için bunun şöyle bir anlamı var: Kadınların ev emeğinin karşılıksız oluşunu bu emeğin ürünlerinin piyasaya sürülmemesiyle açıklayan bütün teoriler yanlıştır. Mesele piyasayla değil, kadınlarla erkekler arasındaki üretim ilişkileriyle ilgilidir.

Ancak bundan sonra kendi teorisine iki kayıt getiriyor Delphy: Herşeyden önce, günümüzde giderek ev emeğinin başat biçiminin ev işleri ve çocuklarla kocanın bakımı olduğunu söylüyor. Yani aile işletmesinin kendi teorisindeki ağırlığını iyice azaltıyor. ıkinci olarak da, ev dışında ücret karşılığı da çalışan ev kadınlarının durumunu diğerlerinden ayırıyor: Bu kadınların emeğine tamamen değil kısmen el konduğunu söylüyor. Kısacası bütün kadınların emeğine apaynı biçimde el konmadığını itiraf etmiş oluyor. Boyle olunca da başladığımız yere dönmüş oluyoruz: Bütün kadınlar kocaları için karşılıksız emek harcarlar, ama hepsinin birden apaynı sömürü ilişkisi içinde yer aldığı söylenemez.

Teorik tutarsızlıkları bir yana, Delphy'nin tezinin politik uzantısı şu: Bütün kadınları birleştiren, hepsinin birlikte yıkmayı hedefleyecekleri bir üretim ilişkisi, bir ekonomik odak saptamak mümkün! Oysa kadınların kurtuluş mücadelelerindeki en büyük engebelerden biri belki de bu türden bir birleştirici odağın olmaması. Ev emeğinin erkeklerle kadınlar arasında bir çıkar çatışmasının ifadesi olduğunu vurgulamak ve karşılıksız emek olduğunu net bir biçimde ortaya koymak açısından çok büyük önem taşımasına rağmen, Delphy'nin teorisindeki aşırı genellik (tarih-aşırılık) politik uzantıları bakımından aşırı iyimserliğe hatta kolaycılığa yol açıyor.

Kadınların ev emeği ile kapitalizm arasındaki ekonomik bağlantının niteliği üzerinde odaklanmış tahlillerden birinin "evişi için ücret" talebini ürettiğine yukarıda değinmiştim. Bu tahlilin hareket noktası şu: Kapitalizm ücretli emeğin yanısıra, onu tamamlayacak biçimde ücretsiz ev emeğini yaratmıştır; erkek işçileri ücretli köleler haline getirirken kadınları da ev kadınları olarak "kurumsallaştırmıştır". Ev emeği, sermaye için ücretsiz olarak emekgücünü üretir ve yeniden üretir ve marksist anlamda üretken emektir, yani artık-değer üretir. Dolayısıyla da kadınlar sermaye tarafından ücretsiz emekçiler olarak sömürülürler. Sermayenin ev içinde kurduğu iktidar ilişkisinde koca bir araçtır ve sermaye sahibi ya da patron figürünü gizler.

Bu tahlilin sözcüleri, kocası işçi olan ev kadınlarını kadınlık durumunun ya da kadınlık rolünün prototipi olarak ele alıyorlar. Usyürütmeleri şöyle: Emekgücünün üretilmesi ve yeniden üretilmesi olan evişinin ücretsiz olması, onun düpedüz bir iş, çalışma, emek harcama olduğunu gizler. Böyle olunca da ücretsiz işin adı aşk olur, şefkat olur, vericilik olur, kadınsılık olur. Ve giderek kadınların yaptıkları bu işler onların doğasının bir parçası görünümüne bürünür. Evli olmasa da, yalnız yaşasa da bütün kadınlar bu kadın doğasından paylarını alırlar. Ve bu "doğa" onların bütün yaşamlarını şekillendirir. Dolayısıyla ücretsiz evişine karşı çıkmak bütün kadınların kurtuluşunun önünü açacaktır.

1971'de Selma James ve Mariarosa Dalla Costa'nın, ortak olarak kaleme aldıkları bir yazıda teorik çerçevesini oluşturdukları bu eğilim 1972'den itibaren başta İtalya olmak üzere çeşitli ülkelerde "evişi için ücret" talebi etrafında kampanyalar örgütlemeye çalıştı. Feministlerin önemli bir bölümü, herşeyden önce evişini ve cinsiyetçi işbölümünü daha da köklü hale getireceği, ev kadınlığı kimliğini iyice kurumsallaştıracağı gerekçesiyle bu talebi sahiplenmedi. Bunun yanı sıra, örneğin Firestone'un bir başka itirazı da, cinsiyetçi işbölümüne karşı çıkmadığı ölçüde bu talebin düşük ücretli, güvencesiz "kadın işleri"ni de sorgulamadığıydı. Ayrıca, bir çok kadına göre, bir sadakadan ibaret olmayacak düzeyde evişi ücreti ödemek (ki ücretin devletten talep edilmesi öngörülüyordu) sosyalist olsun, kapitalist olsun hiçbir toplumun harcı değildi: Evişine harcanan saatler düşünüldüğünde bu, bir kaynağa gore 1970'lerin başındaki ABD hükümet bütçelerinin iki katı bir miktarı gerektirirdi. Zaten evişinin özgül yapısı, çalışma saatlerin ve iş türlerinin net bir şekilde belirlenmesinin güçlüğü bu tür bir hesaplamayı neredeyse olanaksız kılıyordu. Ücret, belirlenmiş bir süre için ya da (parça başı olduğunda) belirli sayıda meta karşılığında ödenen para olduğuna göre, evişi için ücret talebi yerine ev kadınları için emeklilik/işsizlik ödeneği türünden bir ödenek talep etmek bu feministlere daha anlamlı geliyordu.

Bu itirazlara karşı, "evişi için ücret" talebinin savunucuları bu talebin "bir miktar para" biçiminde değil, politik bir perspektif olarak anlaşılması gerektiğim ileri sürdüler. Hatta bu yaklaşımlarını "evişine karşı ücret" sloganıyla dile getirdiler. Kast ettikleri şuydu: Evişi için ücret talep etmek devrimci bir dinamiğe yol açar. Bu talebin etrafında örülecek mücadele sürecinin kendisidir asıl önemli olan. Bir sömürü ilişkisi olmasına rağmen, ücretli işte en azından işçinin işçi olduğu teslim edilir; işçinin kimliği ile yaptığı iş içiçe girmez. Oysa ücretsiz olduğu için evişi kadınların doğal bir özelliği. kimliğinin bir parçası olarak algılanır. İş olmayan bir şey konusunda mücadele etmenin, isyan etmenin adı da dırdırcılık olur. Bizden beklenen, aşkın, sevginin bir gereği olarak işçi sınıfının ücretli kesimlerinin hizmetçiliğini yapmaktır. İşte, evişi için ücret talebi, yaptığımız işin doğamızın bir ifadesi olarak algılanmasına, bize atfedilen toplumsal role karşı mücadele etmeye başlamak demektir. Bu taleple dile getirdiğimiz mesaj şudur: Artık bize para ödemeniz gerekiyor, çünkü kadın olarak, sadece kadınlığımızla hiçbir şeyin garantisini vermiyoruz.

"Evişine Karşı Ücret" adh makalenin yazarı Silvia Federici şöyle diyor: "Yüzlerce, binlerce kadın sokaklara dökülüp, bitip tükenmeyen temizliklerin, duygusal olarak her zaman hazır ve nazır olmanın, işimizi kaybetmemek için emir üzerine düzüşmenin ağır ve nefretlik işler olduğunu haykırdığında, erkekler ürkerler ve ayaklarının altındaki toprağın kaydığım hissederler... Bu anlamda, evişi için ücret talebi onlar kadar iyi çalışabileceğimizi, onlarla aynı işleri yapabileceğimizi kanıtlamaya çalışmaktan çok daha eğitici olacaktır." (Ellen Malos, derl., The Politics Of Housework, Allison and Busby, 1980 içinde.)

"Evişi için ücret" talebini savunanların bütün stratejilerini bu talep üzerine oturtmalarının gerisinde iki temel tespit yatıyor: Birincisi, ücretsiz evişinin bütün kadınların sömürülmelerinin temelini oluşturduğu; ikincisi de ücretli işlerin kadınlar açısından çok bir şey değiştirmediği. Bir yandan "kadın işleri"nin niteliği, öte yandan da ıkıncı bir işin kadınların yaşamlarını daha da çekilmez hale getirdiği düşünüldüğünde bu tepkiyi anlamak mümkün, ama bu kadar tek boyutlu bir yaklaşım gerçekten de söylendiği kadar buyülü bir etki yaratabilir mi? Ev emeğinin (kapitalizmde) kadınların ezilmelerinin nesnel temelini oluşturduğuna ilişkin bir teorik saptamanın politik uzantısı bundan ibaret olabilir mi?

Ev emeğinin sorgulanması, görünür kılınıp dönüştürülmesi kaçınılmaz olarak eviçiyle kamusal alanın bir arada ele alınmasından geçer. Teorik olarak belirleyici olması, ev emeğinin kendi başına stratejik olarak da ilk hedef olması gerektiği anlamına gelmez. Kadınların en güçsüz, en yalnız, en yalıtılmış oldukları yer evlerin içi. Burada direnebilmek, ev işine karşı çıkabilmek için kamusal alanda bir ölçüde de olsa güçlenmek gerekiyor. Bunun için bir yandan, evişinin iş olduğunu, hatta toplumsal olarak en gerekli ve bu anlamda en değerli işlerin kadınların gördüğü işler olduğunu açığa çıkarma çabalarını sürdürür, ev kadınları için emeklilik ödeneği, sosyal güvence talepleri geliştirir ve genel olarak kadınlar lehine mal rejimi düzenlemeleri önerirken, öte yandan da kadınların ücretli işlere katılınuu kolaylaştıracak, iş piyasasındaki cinsiyetçi yapının dönüşmesinin önünü açacak politikalar geliştirmenin önemini göz ardı edemeyiz. Kadınların ücretli işgücüne katılmalarını kolaylaştıracak önlemlerin başta gelenlerinden biri hiç kuşkusuz hem kadın hem erkek ücretliler için iş gününün ücret kaybı olmaksızın kısalması. Ama bunun yanı sıra, evişlerinin en azından bir bölümünün toplumsallaşması ve buralarda cinsiyetçi bir işbölümünün oluşmasının engellenmesi de kadınların hayatlarını ve kamusal alanda güçlenmelerini kolaylaştırmak açısından üzerinden atlanmaması gereken bir önlem. Bütün bunların ötesinde, ev işlerinin ve çocuk bakımının tümüyle ev dışına taşınması ve toplumsallaşması ne mümkün ne de istenir bir şey olduğuna göre, ev içinde işlerin eşit paylaşımı doğrultusunda her tür kültürel, ideolojik çalışmayı sürdürmek, dayanışma ağları kurarak bu konuda kadınların birbirlerini güçlendirmeleri için uygun ortamlar oluşturmak ise feminist politikanın en can alıcı ayaklarından biri.

Kadınların kurtuluşlarının kapitalizmde mümkün olmadığım savunmak için ev kadınlarının harcadıkları emek nedeniyle sermaye tarafından doğrudan sömürülduklerini kanıtlamak gerekmiyor. Ev emeğinin insani bir biçimde toplumsallaşması, erkek işleri / kadın işleri ayrımının ortadan kalkması, işgününun anlamlı bir biçimde kısaltılması, emekçiler arasında cinsiyete ya da başka şeylere dayalı ayrımcılığın gereksizleşmesi de kapitalizmin ortadan kalkmasını öngörüyor.

Gülnur Savran

Fuhuş kavramını yeniden ele almak

Son on, on beş yıldır Latin Amerika'da ve Karayipler'de fahişeler örgütleniyorlar. Dünyanın öteki bölgelerinde de benzer kuruluşlar biçimleniyor. Avustralya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Guatemala, Hindistan, Endonezya, Japonya, Malezya, Yeni Zelanda, Nikaragua, Kuzey Amerika, Güney Afrika, Venezuela ve pek çok Batı Avrupa ülkesinde seks işçilerinin haklarını savunan toplulukların var olduğu bilinmekte. Bütün bu etkinlik içerisinde, "seks işçisi" kavramı kadın emeğinin tanınması, temel insan haklarının edinilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi yolundaki mücadelelerle ilişkilendiriliyor. Bu mücadeleler yalnız fuhuş sektörüne ve seks ticaretine özgü değil, kadınların öteki resmi ya da kayıt dışı sektörlerde iktisadi ve toplumsal adaleti sağlayabilmek yolundaki çabaları ve savaşlarıyla da pek çok ortak nokta taşıyor.

Seks işçileri teriminin kullanılması, seks ticaretinde çalışanların "işçi"lik konumlarının altını çiziyor. Bu tanım seks işinin esnek ve çok çeşitli doğasıyla birlikte bu işte çalışanların öteki insanlar gibi birer iş yaşamları olduğunu da vurguluyor. Fahişelerin belirttiklerine göre, seks işi tamamen bir kimliğe dönüşmeden de pek çok genç kadın ve erkeğin yaşamının iç yüzünde yer tutabiliyor. Bunun yanında, yine fahişelerin kendi sözlerine göre, seks ticareti her zaman tek bir etkinlik olarak kalmıyor, yanında başka işlerle, büro işi gibi gelir getiren işlerle birlikte yürütülebiliyor. Seks işçiliğini mevsimlik ya da geçici bir meslek gibi yürütenler de var.

Çoğu örnekte, seks işinin bireysel kazanç elde etmekten çok ailelerin durumlarını düzeltmek ya da geçimlerini sağlamak amacıyla yapıldığı görülüyor. İşçi sınıfından kadınlar çocuklarını giydirmek, okula göndermek ve onların karınlarını doyurmak için bu işe başvururken, pek çok genç kadın ve erkek ailelerinin geliri yetersiz olduğu için fuhuşa yöneliyor. Pek çoğu için seks işi doğdukları yerden ya da ülkeden ayrılmak anlamına geliyor. Ötekiler ise senetler, borçlar ve madde bağımlılığı yüzünden bulundukları yerlerden ayrılamıyorlar. Hemen hepsi yaşamlarını ancak seks işini yasaklayan ya da fuhuşu suç kılan yasaların ve seks ticaretine yapıştırılan etiketlerin izin verdiği ölçülerde kurabiliyorlar.

Seks işçisi kavramı Amerika'daki feminist hareketle birlikte fahişelerin de hak mücadelelerinin bir harekete dönüştüğü 1970'li yıllarda ortaya atıldı. Ama, tamamen Batılı bir kavram ya da düşünce değil. Than-Dam Troung "seks emekçisi" kavramını, Güneydoğu Asya'daki seks turizmi endüstrisini incelediği araştırmasına dayanarak kuramsallaştırdı. Bu sahada çalışanların fikir ve bedeniyle çalışan işçiler olarak kabul edilebileceklerini savundu. Troung'un çalışması bize para için seks ticaretinin, bir insanın bedeninin değil de, cinsel emek gücü ve enerjilerinin satışıyla yürütüldüğünü gösterdi ve dolayısıyla fuhuşun ücretli emeğin bir biçimi olarak ele alınmasını sağladı.

Boylesi bir teoriden çıkartılan sonuçlardan biri, seks işinin tarih içinde ve evrensel boyutta sabit değil de, zaman içinde değişen ve yeniden tanımlanabilen bir yapılanma gösterdiği. Elbette ki seks işi fuhuşla kısıtlı kalmıyor ve bu terimin ifade ettiği düşünülen konuları kapsıyor.

Kenya'daki fuhuş sektörü üzerinde araştırmalar yapan Louise White, "Fuhuş kapitalist bir toplumsal ilişki tarzıdır. Ama bunun nedeni, kapitalizmin cinsel ilişkileri metalaştırarak fuhuşa yol açması değil, ücretli işçinin kapitalizmin biricik özelliği olmasıdır· kapitalizm emeği metalaştırmıştır," sözleriyle duruma açıklık kazandırıyor. White'ın saptamalarına göre ticari seks işi -metalaştırılmış cinsel emek- kapitalist düzene özgü biçimde, kişileri öteki ücretli emeğin karşılaştığı bütün baskı ve zorlamalarla karşı karşıya getiriyor. Seks işi, kapitalist ekonomi içerisinde önemli bir sömürü ve zenginlik kaynağı yaratıyor.

Tarih boyunca kadınlar seks işinin satıcı ve sağlayıcıları, erkeklerse bu işten yarar ve güç sağlayanlar olarak görülmüştü. Bugün seks işçilerinin büyük bir kısmını kadınlar oluşturmakta. Bu kadınlar erkek egemenliğindeki iş çevrelerinde ve endüstrilerde çalışıyorlar ve sapkın, toplum kurallarına aykırı kimseler gibi değerlendiriliyorlar. Kadınların neden bu işte çalıştıklarını pek çok biçimde açıklayabiliriz ama genel eğilim, seks işçisini bir cinsiyetin biyolojik kuramlarıyla açıklamak yönünde. Zaten seks işiyle meşgul insanların toplumsal anlamda tanımlanması da kadınlıkla ilgili belli başlı kültürel yorumlarla yakından ilişkilendiriliyor; "fahişe" "kadın" sözcüğüyle birlikte düşünülüyor. Oysa bugün erkekler ve oğlan çocukları da seks işinde çalışmaktalar, sayıları giderek artıyor, hem eşcinsel hem heteroseksüel ilişkilerde bulunuyorlar, hem kadınlara hem erkeklere hizmet ediyorlar.

Seks işi kavramı, bize seks endüstrilerindeki fuhuş ve öteki faaliyetleri, çalışma yaşamının farklı alanlarındaki kadınların konumlarıyla ilişkilendirmemizin olanaklı olduğunu düşündürüyor. Seks işçisi siyasi, kültürel ve iktisadi koşullara bağlı bir takım sömürü mekanizmalarıyla karşı karşıya. Seks işçisi kavramının geliştirilmesiyle, çalışan kadınların emeklerinin kapitalizm içinde yoğun biçimde sömürülmesine karşı verilecek (feminist) mücadelenin de sınırlarının genişletilmesi gerekebilir.

Kadınların fuhuş içindeki faaliyetleri feministler tarafından çoğunlukla görmezden gelindi. Fuhuş, kadınların hem aktif hem de egemen varlıklar olarak görüldüğü ama hâlâ feminist bakış açısıyla incelenmemiş cinsler arası ilişki alanlarından biridir.

Katleen Barry'nin araştırmaları üçüncü dünya ülkeleri ve gelişmiş ülkelerdeki kadınlar arasındaki uçurumu ortaya koyuyor: "Endüstrileşmemiş veya feodal ülkelerde tarım ön plandadır ve kadın kamu yaşamından silindiği gibi erkeğin de malı olarak ele alınır," diyor Barry. "Endüstrileşmiş ülkelerde ise kadınlar iktisadi bağımsızlıklarını kazanırlar ve fuhuş doğallaşır."

Fahişelerin kimlikleri ve konumlarına dair yazı yazarken: tanımların değişmekte olduğunu, mevcut şartların neler getirdiğini, hak mücadelelerini anlatırken, Batılıların fuhuş üzerine yaptığı araştırmalarla, gözlemlerle kısıtlanıyoruz.

Seks işi ve işçileri üzerinde yazı yazanların çoğu ABD'li ya da Avrupalı birinci dünya kadınlarını ele alıyorlar. Bu yazarlar, dünyanın pek çok yerindeki fahişelerin siyasi konumalarının ve kimliklerini açıklamaktan uzaklar ama genellemeler yapmaktan kaçınmıyorlar.

Feminist teorinin; ırkçılıkla biçimlenen cinsel bakış açıları ve onlara bağlı olan emperyalizmin, sömürgeciliğin ve ırkçı güç ilişkilerinin tarihsel ağırlığı konularıyla ilgilenmesi, son günlerde fuhuşun feminist teorisyenlerce ele alınmasıyla birlikte yeniden gündeme oturdu. Kadınların yalnızca mağdurlar gibi görülemeyeceği, hiyerarşilerin toplumsal konumlandırmalar ve çok yönlü güç ilişkileriyle birlikte geliştiği ortamlarda, küresel seks ticaretindeki kadınların kimlikleri ve mücadeleleri yadsınamaz. Günümüz feministlerinin Kuzey Amerika-Batı Avrupa kaynaklı hegemonyacı tavır içinde seks ticareti üzerinde yazdıklarına karşılık bize düşen fuhuşu tekrar değerlendirmek ve bir kavram olarak yeniden tanımlamaktır.

Kamala Kempadoo'nun *Lola Press*'in dokuncu sayısındaki yazısından derleyen Gamze Deniz

“Kocam bir yabancı”

Farklı ulustan bir erkekle evli olmak nasıl bir şey? Kültür ve dil farkları, ailelerin ve toplumun olumlu, olumsuz tepkileri ilişkiyi nasıl etkiliyor? Farklı uluslardan erkeklerle evlenmiş Türkiyeli üç kadın evlilik hikâyelerini paylaştılar.

Feride: Üniversite sonrası, master için gittiğim ülkede kaldım ve çalışmaya başladım. Orada her çeşit milletten arkadaşım vardı. Ben zaten orada yabancı öğrenciyim ve öyle olunca kendi kültürünü bir başka yabancı kültüre tercüme etmeye alışıyorsun. Orada bir araya gelince çok zorlayıcı bir şey olmuyor. Bütün tantana buraya geldikten sonra başlıyor. Benim bu bahsettiğim tarih seksenlerin sonu, buranın karanlık zamanı, sıcak ve yoğun bir ilişki ortamı yok. Toplumun yaşadığı çok korkunç bir dönemin devamı. Onun için insanların birbirleriyle olan ilişkileri de tuhaftı. Şimdikine nazaran daha az yabancı ve daha az bu tür evlilik vardı. Neyse hikâyeme devam edeyim. Ben dönmeye karar vermiştim. O da Amerikalı'ydı. Görüşemeyecektik. İlle evlenelim diye çok büyük bir hayalimiz yoktu doğrusu. Ama ayrılamadık, birbirimizden kopamadık. Evlilik teknik bir zorunluluk gibi ortaya çıktı. çünkü gidip gelmek çok zor olacaktı. Ben de o kıtada daha fazla kalmayı hiçbir şekilde istemiyordum. O da gelici oldu, boylece geldik.

Perwin: Ben 85 yılında İngiltere'ye gittim. Burada üniversitevi bitirmiştim. Orada çok sevdiğim bir arkadaşım vardı. Benden on yaş büyüktü fakat çok iyi anlaşırdık ikimiz. Orada kısa sürede gelişmişti dostluğumuz. Onun benden biraz küçük bir oğlu vardı. Ben orada trafik kazası geçirdim, minibüsün önünde uçmuşum filan. Oldukça ciddi bir durum. Neyse hastanedeyim. Kocamla ilk defa yüzümde dikişler filan bir halde karşılaştık. Benim hastaneden sonra bakıma ihtiyacım oldu. Yine arkadaşımda kalıyordum. Feride'nin dediği gibi insanın yabancısı olduğu bir ülkede başka yabancılarla karşılaşıp tanışması çok mümkün. Ama biz nerdeyse yarı aile ortamı paylaştık. O, arkadaşımın oğlunun yakın arkadaşı olduğu için çok sık eve geliyordu. Ben de hastayım, yatıyorum. Annesi babası Polonyalı onun. O da böyle kenarda olan bir insan. İngiliz kültürünün içinde, orada doğmuş büyümüş ama her zaman kenarlarda bir yerleri tercih eden, oralarda rahat eden biri. Annesiyle ilişkileri çok kötüydü. Ailesi Katolikti ve o kültürle dertleri vardı. Evden ve ailesinden kurtulmak isteyen biriydi. Ben de o sıralar ne yapacağımı bilmiyorum. Türkiye'ye mi dönsem, ne yapsam diye duşunuyordum. Orada bir buçuk yıl geçirmiştim. Arkadaşıma yük oldum diye rahatsızım, ikimiz de bir şeyler arıyorduk ve eve ihtiyacımız vardı. O, ailesinden kopmak istiyordu. Neyse biz bir 'skuat' hikâyesine girdik. Yani ev işgali. İkimiz birbirimizi aslında çok az tanıyoruz. Sonra ertesi günü polisler tarafından evden çıkarıldık. Sokaktayız, ne yapacağız, diye düşünüyoruz. Gazete aldık, ev ilânlarından garip, ucuz bir yer bulduk Birlikte otururken bir ilişki gelişti. Evlenmeyi düşünmüyoruz, derken altı ay filan geçti. Günlerce kar yağmıştı, şubat ayıydı, karlardan sonra güneş açmıştı, böyle kupkuru bir günde, gittik, evlendik. Ailem benim hiçbir şekilde evleneceğimi hayal bile etmediği için evlenmem onları mutlu etti. Ben burada olsam asla evlenmezdim diye düşünüyorum, öyle bir adamla karşılaşmasaydım yine de evlenmeyecektim. Burada önemli olan ülke değildi, onun vasıflarıydı. Onun annesinden bu olay saklandı. Bizim aramızda bir de yaş farkı vardı, o benden beş yaş küçük. Kadın bu [illegible] İngiltere'de yaşamak için beni [illegible] mü kandırıyor lukâvesinde, benim bir "gâvur"a kız kaptırdık diye biraz kırık. Bir de ben İstanbullu değilim, bizimkiler Manisa'da, taşralıyız. Orada bu, tahmin edeceğiniz gibi bir Türk kızının bir Hıristiyanla evlenmesidir ve çok beğenilen bir şey değildir. Evlendikten sonra annesine gittik, beş karış surat. Ama zaman içinde onun çok tatlı bir kadın olduğunu anladım. Hoş bir ilişkimiz oldu. Manisa'ya geldik, bizimkiler ismi değişsin Murat olsun diye tutturdular. Tabii o, "Ben Katolik bile değilim, niye Müslüman olayım," diyor. Öyle bir hır gür. Annem on bir yıl sonra ona gerçek adıyla seslenmeye başladı, babam hâlâ Murat der. Annem onu hep çok sevdi, el filan öptü, o ortama uyan bir tipti, o yüzden bazı şeyler kolay oldu. Sonrası, İngiltere'de on yıl yaşadık ve birkaç yıl önce de buraya geldik.

Güllem: Ben Paris'te burslu öğrencilerin kaldığı bir yurtta onunla tanıştım. 26 yaşındaydım. Beraber tiyatroya gittik filan derken oldu işte. O da matematik okuyordu. Ben aileme biraz geç haber verdim. Onceden bir çıtlattım, derken hamile kaldım. Sonra oturdum uzun uzun bir mektup yazdım, tatlı tatlı. Tam o sırada 68 olayları başladı. Mektubumun gittiğini biliyorum fakat cevap alamadım. Bir ay süreyle telefonlar, posta hiçbiri çalışmadı. Ben merak ediyorum n'oldu, öldüler mi kaldılar mı, bayıldılar mı. Neyse bir ay sonra telefonla konuşabildik. Ben o ara yaşananları, bizim evimize evlatlık olarak alınmış Ayşe ablam var, ondan dinledim. Ben erkek kardeşime yazmıştım. O, bıraksın gelsin diyor. Erkeklikten, çok enine boyuna düşünmeden tepki gösteriyor. Anneme söylemek Ayşe'ye kalmış. Annem banyoda yıkanırken o da sırtına kese sürerken diyor ki, "Abla ya ben dün gece Gülfem'i rüyamda gördüm, bir de oğlu olmuş," diyor Ayşe ablam; sonra böyle böyle diye anlatıyor. Banyodan çıkıyorlar, haydi diyor annem bir telgraf çekelim. Şimdi hamile kalmasam nasıl olurdu bilmiyorum. Bu[illegible] aldırmaya geldim, bir arkadaşımla [illegible] tora gittik, adam çocuğu istiyor [illegible] ben filmlerdeki gibi gebe kalıp evlen[illegible] kızlar gibi hissedeceğim kendimi [illegible] istemiyorum. Neyse gittik doktora [illegible] den önce kırk yaşlarında bir hanım [illegible] sırada, bana "Hamile misiniz?" d[illegible] ben "Evet," dedim beş karış sura[illegible] "Ay ben de," dedi. Kadın yıllardır ev[illegible] miş böyle bir şey olunca sevinçten [illegible] yor. O çıktı, ben girdim arkasın[illegible] "Benden önceki hanım da hamiley[illegible] değil mi?" dedim. "Yok canım," [illegible] doktor, "Onun rahminde ur var." Şi[illegible] öyle deyince çok etkilendim. Sonra [illegible] le dedim kendime, yahu ben bu çoc[illegible] kendi kendime büyütebilir miyim, [illegible] yütürüm, öyleyse olsun. Kendime[illegible] güveniyordum. Mehmet Paris'in gö[illegible] ğünde erken doğdu. Ben de oğlanın[illegible] aceleciliği sayesinde 68 olaylarına k[illegible] labildim. Sonra geçici olarak İstanb[illegible] geldik ama Kolombiya'ya yerleşm[illegible] düşünüyorduk. Babam hiç oralı değ[illegible] Şöyle diyordu. "Bir süre sonra ha Bo[illegible] ta, ha İstanbul olacak." Babam ate[illegible] Ama Bogota'da buraları çok özlü[illegible] dum. Kocamın babası Kübalı bir [illegible] satçıydı. O da bir Kolombiyalı kad[illegible] evlenip oraya yerleşmiş. Neyse Par[illegible]

De Gaulle'nin referandumu kazandığı gün evi topluyorduk. Mehmet altı aylıktı Kolombiya'ya gittik. Aile beni çok iyi karşıladı.

Feride: Ben de evin iyi eğitim almış kızıydım. Dediğim gibi evlenmek, Amerika'nın kuzeyinden, benden küçük bir erkekle ailemin karşısına çıkmak aklımın ucundan geçmemiş şeylerdi. Benim bu evliliğimde tabii şimdi düşünüyorum aradan çok seneler geçti, en büyük dert şu oldu: bu toplumun ne kadar cinsiyetçi bir toplum olduğunu daha ağır yaşadık. Çünkü erkek yabancı olduğu zaman başka durumlar ortaya çıkıyor. Ağır bir çifte standart var. Ben yabancılar dairesine yazdığım uzun dilekçeleri hatırlıyorum. Çok acayip bir durumdu. Bir Türk kadın yabancı bir erkekle evlendiği zaman, o yabancı otomatik olarak evlilikten dolayı oturma izni alamıyor. Ama bir Türk erkeği yabancı bir kadınla evlendiği zaman otomatik olarak kadın oturma izni alıyor. Fevkalâde bariz bir cinsiyetçilik. O sırada benim durumumda olan fazla kimse yok. Bir kişi vardı tanıştığım ama onun kocasının resmi bir işi vardı. Benim evliliğimde benim yaşadığım sorunlar sadece onun yabancı olmasından kaynaklı değildi. Bir kere benden yaşça küçüktü, sonra toplumun saygı duyacağı bir işi yoktu, müzisyendi ve herhangi bir kurumla bir ilişkisi yoktu. Bütün bunlar burokratik olarak çok zorluklar yaşattı bize. Uç ayda bir yabancılar şubesine taşınıp dışarı çıkıp girip filan yaşayabiliyorduk. Çok tatsızdı, ben kadın olduğum için böyle oluyordu çünkü. O sıralar çok uğraştım ama tabii ki bir sonuç alamadım. Soma mesela ev ararken ben konuşmak zorundayım ev sahibiyle olsun emlakçıyla olsun. Yanında bir adam var, Türkçe bilmiyor ve onların gözünde yanımda kapı gibi bir adam var imajı vermiyor. Gerçi benim kocam Türk olsaydı ben kocama, "Git, bize ev tut," diyecek birisi değildim ama bunları daha birlikte yaşayacaktık belki. Toplumun gözünde bir kadını muhatap olarak kabul etmeme halini ağır yaşadım. Yanımda bir adam var, bu ne işe yarıyor oluyor. Çünkü tek başıma olsam bu bir kategoriye girecek ama değilim. Evli, yanında kocası var ama adam höt etmiyor, müdahale etmiyor, beni korumak için atlamıyor. Zaten ben de altı sene yurtdışında kalmıştım, kimle nasıl konuşulur diye bir fikrim yoktu. Sonradan anladım ki hep satır aralarına bi şeyler koymak gerekiyor. Ailelere gelince yine sadece yabancılık değil, üniversiteyi bırakmış bir müzisyenin onların gözünde iler tutar yanı yoktu. Biraz feveran oldu ama çabuk kesildi. Sonra da bağıra basıldı. Onların korktuğu fenalıkları olmayan biraz mazlum bir erkek kolayca evlat muamelesi gördü. Çevrem de tutucu bir çevre değildi. Pek evlenen de yoktu etrafımda. Benim kuşağım için konuşuyorum. Herkes daha ancak kendine geliyordu. Çevremdekiler nerede duracaklarını ve ne yapacaklarını henüz kestirememişlerdi. Hakikaten çok karanlık bir dönemdi. Bu ilişkilerin içinde bir tür atraksiyon oldu benim böyle dönüşüm. Bizim eve çok girilip çıkıldı, başkalarıyla birlikte yaşanıldı, değişik bir evlilik atölyesi gibiydi ev. Sonra biz boşandıktan sonra o başka bir Türkle evlendi. O burada çok çok mutlu olmadı ama Amerika'yı da çok benimseyen biri değildi. Türkiye'nin bütün acayipliklerine rağmen insanın büyümesini teşvik eden bir yer olduğunu düşünüyorum. Teşvik ediyor ve tamamlanmasını engelliyor fakat. Burada büyüyen erkekler için annelerin müthiş bir kollaması var. Kadınlar başka, onlara sunulanları kabul ettikleri zaman özgürlüklerinden çok fazla şey kaybediyorlar. Daha canhıraş oluyor başkaldıran kadınlar. Fakat tabii Amerika'nın bütün o insanların birbirinden kopuk ve kendi başına haline göre daha canlı, sıkı ilişkilerin kurulabildiği bir yer. Bu da herhalde cazip geldi. Amerika tamamen başka bir yer. Aile içinde şöyle net kurallar var, on sekizine geleni evden gönderiyorlar. Benim eşimin annesi babası on sekizinden sonra onunla ilgili bir yükümlülük hissetmiyorlardı. Ben onların aile ortamında da biraz bulundum. Bizim ailelerde olan oğlan çocuğuna kanat kol germe yok. Herkes kendine düşeni, sadece onu yapıyor. Birbirleriyle ilgili sürekli sorumluluk almaktan kaçıyorlar.

Gülfem, 58, öğretim üyesi, çevirmen

Pervin: Benim kocam tipik bir İngiliz değil. Dile çok meraklı. Lehçesi var, Busçası var, gelir gelmez Türkçe öğrendi. Tipik değil derken şu da var. Soyadından Polonya kökenli olduğu anlaşılıyor, görünce konuşunca çok İngiliz gibi duruyor. Şu var, Polonya asıllı biri, bir İngiliz'den daha az saygınlık görüyor. Bu bize dert olmuyor ama bunu gözlemleme fırsatımız oldu. İnsanların çoğunun kafasında ülkelerle ilgili bir önyargılar sıralaması var. Amerika ve İngiltere, Fransa, Almanya başka, Çekoslavakya, Polonya başka gibi. Ben kızımı İngiltere'de doğurdum. Burada büyüyor. Türkçe ve İngilizceyle büyüyor. Hiçbir bağımız olmayan ama bazen belki olması gerekir diye düşündüğümüz Lehçe bir soyadı taşıyoruz. Kocamın ailesi İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'ye yerleşmiş. Biz Manisa'ya gittiğimiz zamanlar dışında, iş ve arkadaş çevremizde bu din ve ulus kökleri karışıklığımızı unutuyoruz. Çocuğumuzu ikimiz büyütüyoruz, ev işlerini beraber yapıyoruz. Kocam şoförle de konuşuyor, bana bir yerde bir erkek sarkıntılık etse kavga da eder. İstanbul'da yaşamaktan memnunuz. Şunları yaşıyoruz tabii, mesela yabancıların mülk edinmesi sorun. Vize dertleri var. Onun düzenli bir işinin olması bu dertleri azaltıyor.

Gülfem: Şimdi bu Kolombiya da azgelişmiş bir ülke ya, dışarıdan geleni bir şey zannediyorlar. Türkiye'yle ilgili pek bir fikirleri olmadığı için önyargıları da yok. Bogota'da ilk derdim dil öğrenmek oldu. Hiç unutmuyorum İspanyolca öğrenmeye çalışırken ikinci okuduğum kitap *Yüzyıllık Yalnızlık*'tı. Yeni basılmıştı. Sonra sonra dili çözdüm, Bogota bir tarafı dağ olan bir şehir. Asla kaybolmuyorsunuz. Şehri bir yönden saran dağ şeridi sayesinde yolunuzu kolayca buluyorsunuz. Kocam üniversitede hocaydı. Ben dil öğreneyim diye çalışırken üniversitede ekonomi bölümünde bir çalışma birimi oluşturuluyormuş, araştırmacı olarak hızlı bir şekilde işe başladım. Üniversitede yirmi beş yıl hocalık yaptım ve emekli oldum. Orası Katolik bir ülke. Fakirler arasında nikâhsız yaşamak yaygın. Kilise dışı nikâha çok yeni geçtiler. Kürtaj yasak. Tahmin edebileceğiniz gibi görünürde demokrasi var. Seçimlere katılım yüzde otuz. Kuvvetli gerilla grupları var. İlginç bir ülke. Evliliğimizde 75'lerde bir kopuş olur gibi oldu. O sırada bursla Fransa'daydık yine. Düşündüm Türkiye'ye döneyim mi diye. Tez yazıyordum Kolombiya üzerine. Dönmek bir yenilgi gibi geliyordu bana, o da ısrar etti. Bu defa üniversiteye öğretim görevlisi olarak girdim. Evde iyiydik, benden ev işi beklemiyordu. Çocuğun bakıcısı vardı. Anne yardımcı oldu. Kolombiya'da Türkiye'nin elçiliği bile yok. Türkiye'de de Kolombiya'yı aile çevresi filan Amerika diye anladı hep. Haritada yerini bilmez kimse. Şimdi burada da evimiz var. Oğlum birkaç yıldır burada.

Kız aranıyordu abi!

Konu ve işleniş itibarıyla *Thelma ve Louise*'e rakip olabilecek *Macera Yolu* adlı filmden çıkarılacak yüzlerce ders var biz genç bayanlar için. Çapkın sarışın Hülya filmi kokmuş bir ceset olarak bitirirken, Ayşe onun eğlence ve tatil anlayışını ısrarla reddetmiş masum kız olarak ödülüne kavuşur.

Yazın İstanbul'dan kalkıp Antalya'ya tatile gelen iki kız arkadaşın bisikletle yaptıkları yolculuğun hikâyesini, yolculuk sever biri olarak, bakalım neler olacak diye oturup izledim. Filmin adı *Macera Yolu*. "Hayat kısa, eğlenmene bak" mesajıyla yüklü şarkıları, antik tiyatrolarda, sütunların üstünde dansederek söyleyen iki arkadaş, yola pek keyifle başlıyor. Önce kızlarımızı tanıtalım: Ayşe, esmer, uzun saçlı, etine dolgun, konuşmadığı zamanlarda dudakları hep aralık olan, saf ve utangaç bir kızımız. Platin sarısı saçlarını savurarak dolaşan Hülya ise gördüğü her erkeğe hülyalı bakışlar fırlatan ve her fırsatta Ayşe'ye yakışıklı erkeklerden ve sevişmekten söz ederek onu utandıran (ve tabii başına kötü şeyler gelecek olan) çapkın kız. (Bu arada, köy kasaba demeden bisikletleriyle yollarda dolaşırlarken giydikleri kıyafet, popodan bir karış kadar aşağıda mmi etek ve askılı, daracık dekolte bluzlardan seçmece.)

Kızlar yoruldukları sırada bıyıklı erkeklerle dolu bir kahvehanede mola veriyorlar. Hülya toplumumuzda, "Kız aranıyordu abi yaa..." diye özetlenecek pozlar sergilemekte, etrafa gülücükler saçıp fotoğraf çekmekte, bu arada esrarengiz motosikletli bir genç Hülya'nın arzulu bakışlarına kayıtsız kalarak efkârla çayım yudumlamaktadır. Hülya onun çok yakışıklı olduğunu ve onunla sevişmenin kim bilir ne zevkli olacağım Ayşe'ye fısıldar. Ayşe çok bozulur, "Hadi kalkalım, ne biçim konuşuyorsun sen öyle," der. Tekrar bisikletlerine binmiş tam köyden çıkarlarken atın üstünde dengesiz hareketler yapan biri korkunç bakışlarla onlara bakıp kahkahalar atar ve gider. (Ne heyecan ama!) Ormanın içinde patika bir yoldan geçerlerken Hülya bisikletini durdurup karşılarına çıkan dereyi gösterir. Ayşe'ye, "İster benimle kal, ister yola devam et, ben burada yüzüp güneşleneceğim," diyerek tüm "aykırı" hareketlerinin üstüne bir de arkadaşına rest çekmeyi ilave eder ve artık ortalama Türk seyircisinin beklentilerine uygun olarak her şeyi hak etmiş durumdadır. Giysilerini çıkarıp bikiniyle yüzer, bir süre sonra Ayşe iyice tedirgin olur ve tek başına bisiklete atlayıp yola çıkar. (Ayşe'nin film boyunca alıp uygulayabildiği tek karar budur.) Hülya'yı bir sonraki karede bikinisinin üstünü çıkarmış, yattığı yerde dans ediyormuş izlenimi veren hareketlerle izleriz. Çok geçmeden yalnızca ellerini gördüğümüz Bay X gelip Hülya'ya tecavüz eder. Ayşe ise yolda, bir köylü kadının evinde durup Hülya'yı beklemeye karar verir. Kadın ona bu çıplak haliyle tek başına nasıl utanmadan dolaştığını sorar ve böyle bir şeye izin veren anne-babaya hayret ettiğini söyler. Ayşe usulca boynunu büker. Bir süre sonra kadının oğlu gelir ve Ayşe'yi derhal evden kovar. Ayşe bu arada ona sarkıntılık eden üç esmer, bıyıklı erkekten onu kurtaran yağız delikanlının filmin başındaki Hülya'ya pas vermeyen kişi olduğunu anlar ve onunla sohbete başlar. Bu Türk erkeğinin kendini takdimi ilginçtir: "Adım Cemil, ama arkadaşlar bana kısaca Cem der." (Modernleşme yolunda ilk adımlar!) Filmde motosikletli tek kişinin o olması bu "modern" imajı tamamlar. Hülya nın geri dönmemesinden şüphelenen Ayşe polise gitmek istese de, Cem onu engeller ve birlikte ormana gidip Hülya'yı aramalarını teklif eder. Şimdi filmin en ironik sahnelerinden biri geliyor. Babacan tavırlı, iyi giyimli ve otomobili olan bir erkek (ki sonradan onun İstanbullu olduğunu, Antalya'da turunç ticareti yaptığını öğreniriz.) Ayşe'ye, "Sizi gideceğiniz yere kadar bırakayım," der. Ayşe de onun arabasına biner. Uzunca bir yolculuktan sonra filmin tek bıyıksız erkeği Ayşe'yi şu sözlerle uğurlar: "Henüz çok gençsiniz. Size benden bir abi nasihatı: Hayatta hiç kimseye asla güvenmeyin, hele yeni tanıştığınız kişilere asla!" Ayşe kulağına küpelerini takmış olarak Ahi'den ayrılır.

Sonunda gece olmuştur. Gidecek hiçbir yeri olmadığından (demek 70'lerde motel, hotel, pansiyon vs. yoktu!) zavallı Ayşe bir bankta otururken karşısına motosikletli Cem çıkar, ona yardım etmek istediğini söyler. Ayşe'nin kulaklarında kır saçlı olgun Abi'nin sözleri çınlar ve "Hayır, size inanmıyorum, iyi niyetliyseniz niye polise gitmemi engellediniz?" diye sorar. Yandan çarklı gülüşüyle Cemil ona şöyle der: "Yalnız bu gece için bacımsın, ama yalnız bu gece. Sonrası için söz veremem, çünkü her erkeğin aklım başından alacak kadar güzelsin." Mesaj bilmem kaç: Güzel kadınlar, isteseniz de bacı olamazsınız!

Çaresiz kalan Ayşe (zaten film boyunca hep çaresizdir) onunla motele gider. Yanında bir sırt çantası dahi bulunmayan Ayşe, ertesi gün kıyafetini değiştirmiş, o sıcakta uzun kollu çiçekli bir gömlek ve uzun bolca bir pantolon giymiştir, ki bu onun seyirci gözündeki imajını saygınlaştırmak adına çok uygun düşer.

Cemil'le ormana giderler. Kız hâlâ ondan şüphelenmektedir. Cemil, Hülya'mn fotoğraf makinesinden çaldığı filmi bilerek yakınca Ayşe artık tecavüz edenin o olduğundan emin olur ve ormanda anlamsız bir kovalamaca başlar. Bu sahne aslında Ayşe'nin ormanda birden karşısına çıkan eve girmesi, üst kattaki odada Hülya'mn çıplak cesedini bulması için konmuştur. Üstelik aynı evden filmin başında atıyla kızların yolunu kesen "deli" adam da çıkar. Ama katil o değildir. Olsun, yine de Cemil üstün gücünü ispatlamak için filmdeki diğer kötü adamlar gibi onu da yere serer. Allahtan tam da bu sırada kimseye güvenilmeyeceğini söyleyen ve haklı çıkan Ayhan Bey gelir ve Ayşe gözyaşları içinde onun boynuna atılır, iyi ki geldiniz der. Ayhan Bey tepkisini, "Sen küçük, tatlı bir bebeksin, okşanman, sevilmen lazım," diyerek gösterir ve elini aşağılara doğru kaydırmaya başlar. Bir şoktan (ceset) diğer bir şoka (abi) giren Ayşe çığlık atar. Ve... Az önce kafasına bir odun parçası vurarak bayılttığı (ama güçlü bir erkek olduğundan odun Cem'e işlemez) Prens'i gelir ve onu kurtarır. Ayşe iki dakika içinde göğüs değiştirip bu sefer başım Cem'in göğsüne yaslar. Gözyaşları içindedir. Filmin son karesinde birbirlerine bakıp gülümserler. Dürüst erkeğimiz zaten yalnız bir gecelliğine onu bacı kabul etmiştir. Çapkın sarışın Hülya filmi kokmuş bir ceset olarak bitirirken, Ayşe onun eğlence ve tatil anlayışını ısrarla reddetmiş masum kız olarak ödülüne kavuşur.

Thelma ve Louise'e rakip olabilecek *Macera Yolu* adlı filmden çıkarılacak yüzlerce ders var biz genç kadınlar için.Tekrar tekrar izlemeli, izletmeliyiz. Bu arada Hülya Koç'u da düşünmeden edemedim. Kadın başına bisikletle dünyayı turlamayı hedefleyen ve şimdiden binlerce kilometre kat etmiş bu arkadaşa *Macera Yolu* adlı filmi izlemesini hararetle tavsiye ediyor, bir dahaki Güney Afrika ve Amerika yolculuklarına biraz daha düşünerek çıkmasını öneriyorum.

Ozlem Ezer

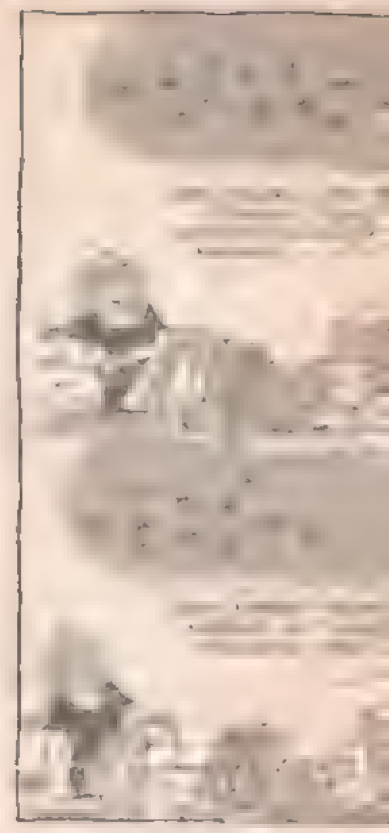

FEYHAN GÜVER

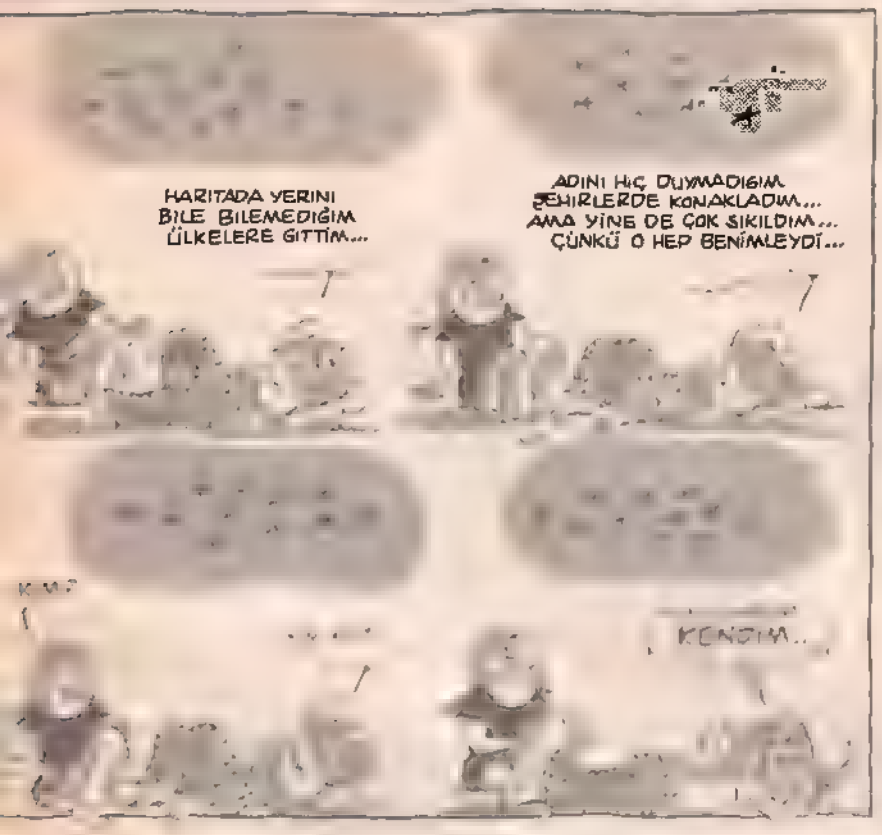

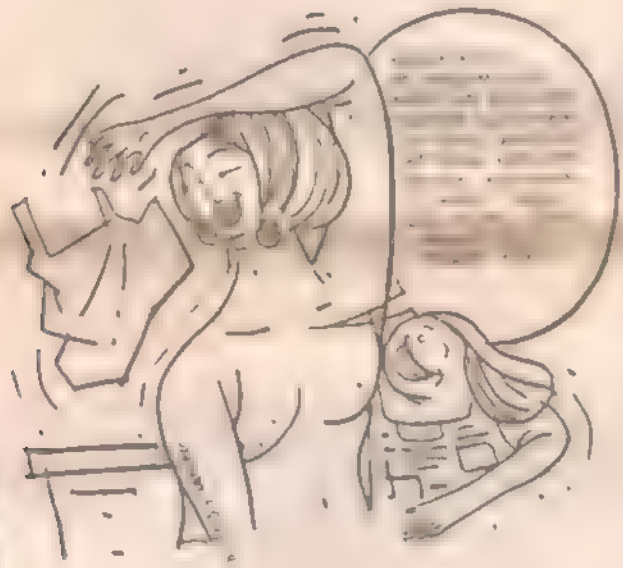

ibo'nun olayı bizi aşar!

ibrahim tatlıses'in son kasetini bir türlü alıp dinleyememiştim. fakat gördüm ki ibo bizi kat be kat aşacak bir takım olaylara girmiş.

dost ahbap mevzulara meraklı olduğumuzu biliyor, uzun zamandır ısrar ediyorlar, ibo'nun şu son kasetine takıl diye. bu sayfaları takip edenler bilir, ibo'yu çok yazdık. kendisi sağolsun, her kasetinde öyle bir hareket çeker ki, bizim gibi feminist yazarları hiç konusuz bırakmaz. daha önce de yazmıştım, allah bu çukurova bölgesini başımızdan eksik etmesin. etmesin de kafamıza vurula vurula akıllanırız belki.

kasetteki parçaları orada burada dinliyorum. ama tamamı nasip olmamıştı. derken bir gün dolmuşa bindim, dolmasını bekliyorum. allah ne yapacağım biliyor, bir türlü müşteri gelmedi ve özellikle *erkekler* adındaki kıymetli çalışma da dahil olmak üzere bütün albümü dinlemek kısmet oldu. dolmuştan iner inmez *pazartesi*'ye bir tane aldım. inşallah eve de sidi'sini alıp ciddi bir inceleme yapmak istiyorum. çünkü kasette kolayına kavranamayacak bir takım mevzular ele alınmış. sanıyorum ki biraz daha ciddi eğilmem gerekecek. çünkü anladığım kadarıyla ibo bu sefer bizi kat be kat aşan olaylara girmiş.

sayın tatlıses, farkındasınızdır, olgunluk dönemini sürüyor. artık daha bir uslu oturaklı olması icap eder. en azından çukurova'nın örfü açısından. fakat görüyoruz ki tam aksi bir eğilim içinde, her türlü yeni moda akıma meyyal. bursa konserinde timsah yürüyüşü yaptığı gözümüzden kaçmadı.

mesela farkındasınızdır, bu aralar sinemalarda ve fikir alemimizde bir lolita fırtınası var. göz konacak kızın yaşı küçüldükçe erkeğin de özgürlükçülüğü artıyor. öngörüsüne cihanın yandığı ibo da karacaoğlan'ın konuyla ilgili bir türküsünü yorumlamış. türküye göre yaşı yirmiyi geçen kadınlarda pek iş kalmıyor. bilirsiniz, ibo halkına, halkımıza çok güvenir. (hazır yeri gelmişken ben de halkıma olan güvenimi ifade etmek isterim efendim.) *yaş altmış beş* adındaki söz konusu çalışma da bir halk türküsü. koskoca halk yanlış yapacak değil ya. ibo da karısı derya hanım dışında bir türlü yirmi beş yaşı aşamıyorsa sebebi budur. yani bir nevi çukurova lolitası olayı; *on yaşına girince gonca / güldür henüz açılır / onbirinde gonca deyip koklarlar / on ikide elma deyip saklarlar / on üçünde cevri cefa çekerler / on dördünde badem şekere benzer.*

kasette kayahan'ın *odalarda ışıksızım*'ı da var; *Kanum aksın ki terketmem seni / peşindeyim yar.* ibrahim tatlıses malum, kayahan deseniz, neredeyse her kasette eş değiştiriyor. müzik dünyamızın bu çifte maçolarının durmadan bu tür şarkılar yapması sizi de bozmuyor mu?

ve tabii yine anonim bir çalışma; muhakkak kulağınıza çalınmıştır, *rakı içtim, şarap içtim*, gerçekten eşitlikçi bir söylem, özellikle *kız demedim, dul demedim, evlendim*, bölümü. ibo'nun aramızda ayrım gütmemesi beni gerçekten duygulandırdı. tabii arada yine *bi tanem* ve *sen olmayınca* gibi monogam bir takım çalışmalar. *bi tanem* müzikal açıdan tam bir çok kimliklilik ve çok kültürlülük örneği. kürt aksam, arap gırtlağı, istanbullu futbolcu duyarlılığı, ispanyol geçişler; ve bu arada baba cazcı şenova ülker'den trompet solosu. kulak verin, cidden çok güzel.

ama tabii kasete ruhunu veren söz ve müziğini tatlıses'in yaptığı *at gitsin* ve sezen aksu'nun *erkekler*'i. ibo, kısaca, "gönlümü hoş tutmazsa, hevesimi de almışsam atarın gitsin," diyor. tamamen realist bir yaklaşım yani, bir nevi gerçek hayat hikâyesi.

ama erkekler öyle değil. şimdi biliyorsunuz, sezen aksu ankara valimizdir ve memlekette maçoluk yapılacaksa onu da o yapacaktır. ve maçoluk hicvedilecekse onu da o hicvedecektir. ve bunu okutacaksa ibo'ya okutacaktır. gerçekten eğlenceli bir şarkı. kadından sadece çay istemekteki gözütokluk, diğer erkeklere arkadaşlar diye hitaptaki birleştiricilik gerçekten gözdoldurucu. arkada elden ayaktan düşmüş maço taklidi yapan bir adam var, kürt lehçesiyle konuşuyor, sanırsınız bu falsolar bi tek kürtler'de var, bizimkiler mübarek koca değil gonca gül.

ama tabii kasetin yıldızı, ibo'nun arada arapça da okuduğu *zamanlaman harikaydı* adlı parça. *dün gecemiz bambaşkaydı, bütün saatler aşkaydı/ ne iyi ettin geldin/ zamanlaman harikaydı.* tayming olayı yani, zaten ibo'nun kendi de bir tayming başarısı. elleri dert görmesin.

ayşe düzkan

Eli olan sıkıyor...

Haydaa, ne zamandan beri böyle tek başıma konuşuyorum? Sibel yine neredesin? Yaa bu kızla da sokağa çıkılmıyor, yine kim bilir hangi vitrinin önüne takılmıştır. Gören bilmez az önce simit almak için mücadele ettiğini. Aman allahım, Sibel kendini bir at gibi Mithatpaşa'nın yokuşuna vurmuş, elindeki naylon poşet yolun ortasında bekliyor. Allah benim belamı versin, yanımdaki arkadaşıma neler oluyor haberim yok. Poşeti yerden aldım. O da koşmayı bırakıp küfrederek yanıma yaklaştı, köpürüyor;

- Sibel ne oldu?

- Adi, şerefsiz, Coşkun kılıklı serseri.

- Kime diyon?

- Bana el attı. (Sinirden titreyip ağlıyor.)

- Kim?

- Adi, üstelik daha çocuk, yakalayıp bir-iki indirseydim eşşoğluna rahatlayacaktım. Ay en çok ne zoruma gidiyor biliyor musun? Ağzımı açmadan yürüyordum.

- Hı.

- Annem hep uyarırdı; ağzını ayran delisi gibi açarak yürüme, oranı-buranı kaptırırsın diye. Valla ağzımı açmadan seni dinliyordum. Bu arada seni de tanımış olduk, kız şurada vurulup yere serilsek ruhun yüzümüze bakmayacak.

- Sen olayı anlatsana.

- Olayın anlatacak nesi var? Suç bende, bağırmadan arkasından gitseydim yakalayacaktım; serseri hiçbir şey olmamış gibi yola devam ediyordu. Ah eş-şek kafam, şu panik olma halim yok mu? Bir kez daha olmuştu yine, avazım çıktığı kadar bağırmış elimden kaçırmıştım. Yakalayacaksın bunlardan birkaç tane, memur kılığına sokup Kızılay'da polislerin önüne atacaksın ki gör bir daha yaparlar mı?

Ayten Kaya

Toplu iş sözleşmelerinde ilgili madde bulunmasına rağmen, ekonomi servisinin saygın şefi, "Hayır, olamaz" diye gürledi. Arkadaşım, bir tarafta bebeği, diğer tarafta işi kalakaldı...

Sevgili şefimiz!

Eğer gazeteciyseniz dikkat etmeniz gereken pek çok nokta vardır. Ama önceliği olan üç madde hayati önem taşır.

Birincisi, çalıştığınız gazete, dergi vs. yayın organının bağlantıları olan işadamları, politikacılar, siyasi partilerin vs. yolsuzlukları, yasa dışı işleri yazılmamalıdır. Zaten yazsanız bile yayımlanmaz, oldu da yanlışlıkla yayımlansa dahi o kadar hızlı kapının önüne konulursunuz ki cin çarpmışa dönüverirsiniz alimallah.

İkincisi, gazetenin yöneticileri ile aranızı iyi tutmalı, iyi geçinmeli, şefinize filan sürekli şirin görünmelisiniz. Ola ki şefin gözü hiçbir şeyi, mesela sizin kara gözünüzü, kaşınızı, şirin görecek durumda değilse, birinci maddeyi ihlalden dolayı işten atılmaktan daha hızlı şutlanırsınız. Bu darbe sonucu kendinize gelmeniz epey sürebilir.

Üçüncüsü, yine şeflerle ilgili bir maddedir. Yararları sayılamayacak kadar çoktur. Şefinizden daha çok şey bilemezsiniz. Yani ekonomi şefinden daha çok ekonomi bilmemeli, istihbarat şefinden daha çok istihbarat almamalısınız. Şeften daha çok şey bilmeniz, şefin "yerimde gözü var" gibi düşüncelere kapılmasına neden olabilir. Bu da şutlanmayı hakettiniz demektir. Vay halinize!

Bu maddelerden yüzlercesini inci tanesi gibi sıralayabilirim. Gerek yok, bilenler bilir zaten. Ama bir tanesini yazmadan geçersem, öbür dünyada iki eliniz yakamda olur, onu da bilirim. Çünkü işten atılma gerekçeleri arasında ilk üç madde ile atbaşı gidiyor son günlerde. Doğum, doğurmak. Doğurursanız neler mi olur? Önce burun kıvırırlar, sonra da işten atıverirler. Bunları yaşamış bir gazetecinin kanlı canlı tanığıyım. Bakın olay aynen şöyle gelişti: Sermayeden bağımsız, saygın bir gazetemizde çahşan arkadaşım büyük bir hata yaptı ve bir bebek doğurdu. Gazetecilerin üye yazıldıkları sendikanın yegâne örgütlü olduğu bu gazetemizde çahşan arkadaşını yasal olan dört aylık doğum iznini kullandı. Bu arada arkadaşımın çalıştığı servis olan ekonomi servisinin şefi değişiverdi. Arkadaşını bebeğini güvenle bırakacak kimse olmadığı ve emzirdigi için gazetesinden altı ay ücretsiz izin istedi. Gazete yönetimi kararı şefe bıraktı. Yasal bir hak olmasına, toplu iş sözleşmelerinde ilgili madde bulunmasına rağmen, ekonomi bilmediğini kendi ağzıyla söyleyen, ekonomi servisinin saygın şefi, "hayır, olamaz" diye gürledi. Arkadaşım, bir tarafta bebeği, diğer tarafta işi, kalakaldı. Tabii ki doğru ve doğal olarak bebeğini tercih etti. Ve sendikaya başvurarak, yasal hakkını yasal yollardan uygulamaya koydu. Gazete yönetimi bunun üzerine altı aydan daha kısa sürede işe dönmesi şartıyla arkadaşımla anlaştı. Sorun bitti mi? Hayır. Bu süre biter bitmez arkadaşını işten atıldı. Büyük, saygıdeğer şefimizin inkâr edilemez katkılarıyla.

Ekonomi bilmez şefimizde numara çoktu! Canı sıkıldıkça, yönetime şirin gözükmek istedikçe, işten atma, pardon gazetecilik faaliyetlerini düzenli olarak sürdürdü. Sırada diğer kadın muhabirler vardı. Zira şefimiz kadınları ve kadınlarla çalışmayı bilhassa severdi. Once kendisine haber vs. konularda itiraz eden bir kadın muhabiri işten attı, zevk duyarak, sonra bir diğerini. İşten atma gerekçesi gerçekten gerçekçiydi. Bu kişilerin yeterince gazeteci olmadıklarını düşünüyordu ulu şefimiz. Olabilir. Hakkını teslim etmek lazım yüce şefimizin.

Allah korusun, şefimiz amirlerine asla karşı gelmez. Bivayete göre ilkokuldayken çalıştığı okul gazetesinde başkalarının haberlerine imza atmayı maharet sayarmış. Biz de duyduklarımızın yalancısıyız. Ne diyelim. Şefim eline sağlık. Açtığın yoldan yürümeyen namerttir şefim. Hayatta başarılar...

Ayşe

Bu sayfaya yazarı, tanıklıklarını, deneyimlerini, ilişkilerini bizimle paylaşan okurlarımıza teşekkür ederiz.

Kadından bilge olur mu?

Bir gün dünyanın yukunu omuzlarımızdan indirmiş -tabii sol sorumluluklarımızın bilincini unutmadan- n tadını çıkarıyorduk ki arkadaşlardan biri -tahminen güneş fazla gelip de cinsiyetçilik damarlarına kan pompalamış olacak ki- Bilge'ye dönüp adının yanlış konduğunu. kadından Bilge olmayacağım söyleyiverdi. Bu yersiz soruya cevap vermek için hava gerçekten çok güzeldi. Tabii arkadaşımız orda müthiş bir noktava parmak başmış olmanın gururuyla bizden cevap bekliyordu. Hatta birer Zeyna kesilip üstüne atlayacağımızı bile düşünmüş olabilir. O an susma hakkımızı kullandık Zaten bir anlamda tek suçlu o sayılmazdı. Bu '90 kuşağı her gördüğüne bir "mesaj" almak üzere atladığından bilgi haznesini geliştirmek üzere öğrenmek çok gereksiz bir eylemdi. -Yıldız Teknik Universitesi'nde, Hülya Avşar'a programlarında halka nasıl mesajlar verdiğini soran kızı düşünelim- Kalkıp da bilgeleri hele hele kadın olanlarını öğrenmek boş bir uğraş ne de olsa!

Kolay değil, biz trafik lambalarının cinsiyetinin bile erkek olduğu bir dünyada yaşıyoruz. -Abartı değil. Okul geçidi işaretine bakılırsa ne dediğim daha net anlaşılacak- Bu birkime katkıda bulunan bilge kadınlardan aklıma ilk gelen Sappho oluyor. Şiirin bilgesi. İlk şair bir kadın ama hâlâ pek çok erkek şaire göre kadının şiire katkısı "esin nesnesi" olmaktan ileri gidemiyor, ayrı. İskenderiye'de yaşamış matematikçi Hypatia da var. - Meydan Larousse almaya bile gerek duymamış - Bugüne yapıtı kalan ilk kadın matematikçi. Boş inançları gerçek diye öğretmeye karşı durmuş. Adına gelen mektuplar da "İskenderiyeli filozof" ve "İskenderiyeli esin perisi" diye geliyormuş. Görünen o ki Hypatia'da esin periliğinden kendini kurtaramamış ama döneminde yaptıklarıyla bayağı bir yol almışa benziyor. Tabii zamanın baskıcı kurumu patrikhane boş durmayıp halkı (bu sözcük bugünlerde öyle çok ve çeşitli kullanılır oldu ki acaba tek kişi olabilir mi, bizden ayrı bir yerde mi yaşıyor, gibi soruları engelleyemiyorum) galeyana getirmiş ve Hypatia linç edilmiş. Linç edilişinin vücudunun midye kabuklarıyla eşelenmesi suretiyle gerçekleştirildiği ileri sürülüyor. Tabii o zaman kameraların olmadığını düşünürsek bunun çok fazla hayalgücü isteyen bir linç yöntemi olduğu da ayrı bir tartışma konusu. Bir de Einstein'ın bazı formüllerini karısından arakladığını, Marx doktrinini yazmadan önce doktrinin benzerinin bir kadın tarafından öne sürüldüğünu anlatan kitaplar da var. Bu son iki örnek erkeklerin arkasındaki kadınlar olarak anılmakta. Mesela kadın, filozof oldu diyelim, bununla bitmiyor tabii ki. Yanına illa ki bir erkek adı yapıştırıveriyorlar. *İkinci Cins*'in yazarı Simone de Beauvoir, Jean Paul Sartre anılmadan feminist teorisyenler haricinde pek az anılır. Veya Hannah Arendt...

Bu kadar engel varken biri kalkıp da kadından bilge olup olmayacağını düşünmeye başlasa ne zorlu, sıkıntılı bir öğrenme sürecinden geçecek belli. Hadi engelleri aştı diyelim, derdini televizyonla beslenen insanlara -ki '90 kuşağı topyekün öyledir- nasıl anlatacak? Kadın deyince televizyonla yaşayan insanların kafasında sözcüğe paralel olarak iç içe geçmiş bacak, göğüs, kol kalça gibi imgeler oluşuyor. Televizyonun Türkiye'de insanların evlerinin başköşelerine yerleştirdiği kadınlarla yarattığı model gerçekten aşılması en güç engellerden biri. Mankenler elastik olduklarından septik tavra yakın varsayılabilirler ama yine de bu kanıyı bir daha gözden geçirmekte yarar var. Neşeli çevre bakanımız diyalektik düşünce için pek politik. Hem aynı anda argümanın iki tarafında birden bulunabilme gibi müthiş bir yeteneğe sahip. Bu yüzden onun işi de zor. Tabii, memlekete kol kanat germiş, bizim için neyin doğru neyin yanlış olduğunu tahlil çabası içinde olduğundan başka şeye pek de vakti olmayan haber spikerlerimizi de unutmamak gerek. Bir de kadın tolkşovcumuz var ki bir dönemler yaptığı toplumsal gerçekçi filmlerin üzerine yatmayı bile düşünemeyecek kadar meşgul. Çocuk bakıyor. Türkiye kadınlarına bebeğin giyiminden, ril bakımına - saloslar kapı eşiğinde- örnek anne modeli sergilemekle uğraşıyor. Bütün bunlar bir yana bilgeliğe en yakın, kadın televizyon izleyicileri tarafından bakarsak, süperstarımız . Fakat na yazık ki o da zaman zaman sahip olduğu engin kavram denizinde boğulmaktan güçbela kurtuluyor.

Gelin de soruyu soran çocuğu suçlayın. Bunca engelin hangi birini aşıp da kimin kim olduğunu bilecek. Matematikçi. fizikçi, sosyal bilimci, şair kadınları tanıyacak. O ne yapsın kafasında yalnızca erkek kodları varsa. Hem o Türkiye'nin yasaları delmekle bir şey olmayacağını öğrendiği dönemde büyüyüp solculuğunu bile "abilerinden" -çünkü ablaları bir şey yapmamıştı!- miras kalanlarla yürütmek zorunda kaldı. Gerçekten suçlu olduğunu düşünmek çok insafsızlık olur...

Çiğdem Öztürk

Kadın hastalığı

Annemin hastalanma sürecinde hissettiğim, tek kelimeyle yalnızlıktı. O olmayınca ev bomboş geldi. Mutfak sanki hiç kullanılmamış, o evde hiç yemek pişmemiş gibiydi.

Uzun bir süredir hastaydı. Ameliyat olması gerektiğini biliyordum ama sanki o gün hiç gelmeyecekmiş gibi yaşıyordum. Ben küçükken de annem ameliyat olmuş, fark etmemiştim. Aklım yalnızca oyunda olduğundan onun hayatımızdaki önemini kavrayamamış, yokluğunun alaborasını yaşamamıştım.

Aile içinde birinin hastalanıp uzun süre hastanede kalması ve düzenimizin bozulması ilk kez babamla olmuş, çok da acı çekmiştim. Nedense annemde yüreğime takılan sızı babamda takılacak yer bulamamış.

Annemin hastalanma sürecinde hissettiğim, tek kelimeyle yalnızlıktı. O olmayınca ev bomboş geldi. Mutfak sanki hiç kullanılmamış, o evde hiç yemek pişmemiş ve sadece yatmak için gelinmiş gibiydi. Oysa babam evde olmadığında hiç böyle olmamıştı. İşte o zaman anladım "yuva" kelimesi sadece annemle özdeşleşmişti. Tamam babam da önemli ama babam olmadığında annem onun yerini dolduruyor ve hayatımızda bir boşluk olmuyordu.

Ameliyat günü dökülen gözyaşlarına erkek kardeşimin belli belirsiz el hareketleri ile gözlerine geri iteklemeye çalıştığı gözyaşları da eklendi. Annemin rahatsızlığı rahminde ve yumurtalıklarındaydı. Almması gerekiyordu. Öyle de yapıldı. Soranlara kısaca kadın hastalığı diyerek olayı mümkün olduğunca basitleştiriyor, detaylara inmiyor, "rahim" ve "yumurtalık" kelimelerini kullanmıyorduk. (Galiba bu iki kelime cinselliği çağrıştırıyor ve biliyorsunuz cinsellik ayıptır.) Çünkü bu iki kelime ailenin erkek bireyleri için ayıp karşılanıyordu. Hastanede kadınlar ziyarete girerken, erkekler hastane girişinde bekleşiyorlardı. Malum sebepten.

Benim yaşadığım toplumda erkekler böyle düşünüp düşündükleri doğrultusunda yaşıyor. Bilmedikleri ise, annesiz, yani kadınsız olmadığı. Olsa bile ayaklarından bağlanıp boşlukta sallanıyormuşsun gibi oluyor, tutunacak bir yer bulamadan...

Özlem

Gelinler ve düğünler

Kızını fiyonklu bir hediye paketi biçiminde, boynuna "temizdir" garanti etiketi ile yabancı bir aileye sunan ana babalara ne demeli? "Biz koruduk, sıra sizde." Kimi, ki den, ki e sorup kim için "koru uşlar" orası da belli değil ya...

Gelin görünce hep gülmem gelir. Zıplaya zıplaya astragan palto olmaya giden kuzuları hatırladığımdan değil. Gelinlerin gözüme komik görünmesinden... Bu devirde hâlâ bu kadar çok Barbara Cartland romanı kahramanı olmaya meraklı saftirik olmasına şaşarım. Şu kadın milletini kimler nasıl koşulluyorsa koşulluyor, çoğu ailesine "okuyup -adam- olacağım"dan çok, "düğün isterim, gelinlik giyeceğim" diye dayatıyor! Sen sonra gel "kadına eşitlik" diye uğraş kolaysa. Sepetli uzun etek giyip dantellere bürünmeye fırsat kollayanlara nasıl dert anlatacaksın?

Hele o öykünmeci yanı... Evlenirken "ben bakireyim" mesajı vermek için böyle yırtınırsan, elin oğlu da çarşafta kan görmeyince keçileri kaçırır. Ya da nikâhsız seks yapanlara fahişe damgasını basar.

Kızını fiyonklu bir hediye paketi biçiminde, boynuna "temizdir" garanti etiketi ile yabancı bir aileye sunan ana-babalara ne demeli? Mesaj ise "Biz koruduk, sıra sizde". Kimi, kimden, kime sorup, kim için "korumuşlar" orası da belli değil ya... "Oz kızınızı yaşam adlı savaşa elini kolunu sakat ederek başlattığınız için mi kendinizi -görevini başarmış- sayıyorsunuz?" diye sormak var ama...

Genelde kapitalist aileye karşı bir sorumluluktur zengin erkekle evlenmek. Mama paralarından okul taksitlerine dek çeşitli kalemleri içeren kredi hesabım kapatmanın tek yoludur. Bir çeşit aile içi hesaplaşma gibidir yani! Orasını anladık. Peki bu düğün töreni ne menem şey yahu? Ne işe yarar çözemedim gitti. Gelin ve damat için olmaktan çok, gelin ve damat sayesinde sergilenen bir "divina komedia". Daha çok orta tabaka mantığında ve can sıkıntısından patlayan kadınların sahnelediği bir oyun. Aynı "çeyiz açma" ya da "restoran kapatma" gibi. Para ile elde edilebilecek en saçmasapan şeylerle, kazanılmamış bir saygınlığı elde etme uğraşı. Varoş kültüründe ise konuklara eğlence kılıfında yutturulmağa çalışılan bir alışveriş. Bu komedi bazen öyle düzeylere erişmekte ki, kimin kaç paralık altın aldığı mikrofon -neredeyse megafon- ile, bir çığırtkan tarafından halka açıklanmakta.

Asıl gıcığıma giden yan, düğün -hatta nikâh- töreninin bir toplumsal zorunluluk biçiminde dayatılması. İsteyenin sevdiği ile şıpınişi bir nikâh kıymaya -zinhar- şansı yok. Tabii ardından gelecek olanları göğüsleyebilecek kadar yürekli ise o başka. Hevesi kursağında kalmış bir dolu akraba-i taallukat'a dert anlatmak... Öfff, kolayca üstesinden gelinemez bir sorun. Kimsenin gözü yemiyor. Parayı saçıştırmak bile daha kolay.

Zenginlere göre hava hoş tabii. Parası olan istediği gibi harcar. İster banyosuna altın kaplama, rokoko stili duş taktırır, ister La Bonbonbilmemne Şirketi'ne düğün organizasyonu siparişi verir. Olan yine şu kerameti kendinden menkul burjuva sınıfına oluyor. Çünkü hazretlerde para nanay ama gelenek mebzul miktarda. Zaten bu tür atraksiyonları en fazla organize eden onlar. Oysa bilseler ki yaranmalarının olanağı yok kimseye; millet düğüne gidince bir kuralcı, bir kuralcı kesiliyor; sanki herkes gastronom, herkes tören eleştirmeni. Ama "Yahu gençler, nasıl geçineceksiniz, bütçeyi iyi yaptınız mı?" diye gelinle damadın hatırını soran yok.

Geçenlerde babası yükünü tutmuş esnaftan olan bir arkadaşım bu işe soyundu; daha doğrusu akrabaların güdümünde soyundurulduu; ve böylece soyuldu! Ben, zamanında evde tanıklar dahil yedi can dostun eşliğinde evlendiğimden bu yanardöner kurallardan bi-haberdim. Meğer ne çok şarta şurta bağlı imiş evlenmek. Hazırsanız size yeni öğrendiğim "ya olurum, ya ölürüm"lerden söz edeyim: öncelikle nikâh şekeri var tabii, kimsenin yemeyi nedense akıl etmediği, allanıp pullanmış üç katalak şeker. Ardından bu cep telefonu devrinde milleti olaydan haberdar etmek için bastırılan çiçekli, kuşlu, varaklı davetiyeler. Sonracığıma mekân belirlenmesi, düzenlenmesi (yani plastik iskemlelere koca kurdeleli beyaz çarşafların takılması) müzik, konuk ağırlama gorevlisi (cahilliğime verin, bu titr'i ilk kez duydum), katlı düğün pastası, gelin arabası, fotoğrafçı ve videocunun ayarlanması, çiçek alımı ve tanzimi, anı defteri ve aksesuvarlar (bunların ne olduğunu da bir türlü çözemedim), ve tabiidir ki gelinlik, damatlık, gelin başı, davetli başı. Tüm bu alet edevatın sadece tek bir gece, hatta birkaç saat için var edilmesi ise olaya traji-komik bir espri katıyor sanıyorum. Çünkü hazırlıklar ortalama üç ay öncesinden başlıyor.

Başta dedim ya; gelin görünce gülerim... Evlenme törenine dek aseksüel yaşadığım cümle aleme ilan etmeyi bir matah sanan kızlara gülmeyip ne yapayım? Ya da iki haftalık ekstra tatil parasını birkaç saatte "düşürenlere!"

Elvin

Tecavüz tartışılıyor

Yazar Fay Weldon'ın *Radio Times*'daki bi söyleşide kendi başından geçen bir cinsel saldırı olayına değinip, "Tecavüz bi kadının başına gelebilecek en kötü olay değildi , ağır saldırı kapsamında ele alınmamalıdır," şeklinde bi açıklama yapması İngiltere'de tartışmala a neden oldu.

Fay Weldon'ın açıklamasından sonra, pek çok kadın gazetelere mektuplar yazarak kendi başlarına gelen tecavüzleri anlattılar. Weldon'a tepki gösterenlerin yanında, azınlıkta da kalsalar, açıklamaya katılanlar görüldü. Fay Weldon daha sonra tepkilerden çekinerek açıklamasına yeni bir boyut kazandırdı ve öldürülmenin tecavüzden daha kötü olduğunu belirtmeyi unuttuğunu söyledi. "Erkek bir muhabirle konuşunca bunlar oluyor," diye de ekledi. "Bana göre tecavüzcüler koyun gibi asılabilirler bile. Tecavüz aşağılık, şeytani, sinsice bir saldırıdır."

Ancak Weldon'ın son açıklamaları onun ilk sözlerini dikkate alıp kaleme sarılan anti feminist kadın yazarları durduramadı. Germaine Greer'in 1995'de *Sunday Times*'da yazdığı bir yazıyı anımsatan Carol Sarler, Greer gibi kendisinin de tecavüze uğradığını ama bununla başa çıkabildiğini ve yaşamının değişmediğini, kötuluğu sekste değil şiddet tehdidinde gördüğünü anlattı.

Carol Sarler, Sarah Sands gibi yazarların bu tür yazılarına en kesin yanıt ise *Guardian* gazetesi yazarlarından Katharine Viner'dan geldi. Viner erkek şiddetinin İngiltere'de yavaş yavaş hoş görüldüğüne, bu yüzden ev içindeki şiddet olaylarının arttığına değinen makalesinde, İngiliz Tıp Birliği'nin, her dört kadından birinin evinde bile şiddetle tanıştığı gerçeğini ortaya koyduğunu vurguladı. Viner feminizmin, tecavüzün bir kadının başına gelebilecek en kötü olay olduğu iddiasında bulunmadığını ama erkek egemenliğinin en ağır göstergesi olduğunu savunduğunu da açıkladı. "Feminizm siyasi sonuçlara ulaşmak için sürekh kişisel deneyimlerden yararlanmıştır," dedi. "Ama bu, kişisel deneyimlerimizi genellemeler yapmak için kullanma hakkı vermez bize. Tecavüze uğrayan bir kadın olan Saward sonraki üç yıl boyunca kâbuslarla mücadele etti ve intihar teşebbüslerinden zor kurtarıldı. Bazı kadınların saldırılardan sonra çabuk toparlanabilmeleri, tecavüzün yasalar tarafından ağır bir suç olarak değerlendirilmemesi için bir gerekçe olamaz."

"Adımlarımızı seb

Cumhuriyet'e kadar kadınlara yönelik kırka yakın süreli yayın çıkarılmıştı. Bu yayınların çoğu erkekler tarafından yayımlanmıştı. Yalnızca kadınlar tarafından çıkarılan ya da sahipleri erkek olup çalışanlarının kadın olduğu dergi sayısı oldukça az.

Türk kadının bilinçlenmeye başlaması 19. yüzyılın sonlarına, başka bir deyişle Tanzimat'tan sonraya rastlıyor. Bu dönem, kadınların kendi durumlarını gözden geçirdiği, hak ve özgürlüklerini aramaya başladığı dönemdir. Kadınlar eğitim, örtünme, çok eşlilik, çalışma, oy kullanma gibi alanlarda hak talep etmeye başladılar. Osmanlı aydını da aynı dönemde Batılılaşma ve modernleşme düşüncesiyle birlikte kadının durumu üzerine kafa yormaya başlamış; özellikle kadınlarm eğitimini modernleşme için ön koşul olarak görmüştü. Bu nedenle kadınlara çocuk bakımı, ev idaresi, tarih, coğrafya, moda, sağlık gibi konularda bilgi vermek amacıyla dergiler yayımlanmaya başladı. Cumhuriyet'e kadar kadınlara yönelik kırka yakın süreli yayın çıkarılmıştı. Bu yayınların çoğu erkekler tarafından yayımlanmıştı. Yalnızca kadınlar tarafından çıkarılan ya da sahipleri erkek olup çalışanlarının kadın olduğu dergi sayısı oldukça az.

1860-1928 yılları arasında İstanbul'da aşağıda ayrıntıları verilen kadın dergileri yayımlanmıştır.

Terakki-i Muhederat (28 Haziran 1869-2 Eylül 1870): Haftada bir kere Pazar günleri Çiçek Pazarı'nda Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Matbaasında tabolunur. Yayımlayan: Ali Başit. Bu dergide kadın hak ve özgürlüklerine yer veren yazılara rastlanmaktadır. Batıdaki feminist hareket üzerine yazılar vardır. Genelde işlenen konular: Çocuk terbiyesi, güzellik, kadınlara öğrenim hakkı tanınması, çalışma olanakları verilmesi, çok karılılık ve kadın erkek eşitliğidir. 48 sayı çıkmıştır.

Vakit yahut ***Mürebbi-i Muhadderat*** (27 Eylül 1875-4 Aralık 1875): Haftada bir kere çıkar. Sahibi: Filip; İmtiyaz vekili: Lütfü. 8 sayı çıkmıştır.

Aile (27 Mayıs-10 Haziran 1880): Kadınlara, çocuklara ve ev işlerine yöneliktir. Sahibi: Mihran, Muhariri: Şemseddin Sami'dir. 3 sayı çıkmıştır.

İnsaniyet (Şubat 1883): Muharriri: Mahmut Celalettin. Çıkan yazıların çoğu da bu muharrire aittir. Sadece 2 sayı yayımlanmıştır.

Hanımlar (Kasım 1882): Muharriri: Cafer. 1 sayı çıkmıştır

Şükufezar (1887): Kadınlar tarafından çıkarılan ilk dergidir. Sahibi: Arife Hanım dır. Yazı kadrosu da kadınlardan oluşmaktadır. Arife Hanım derginin ilk sayısının önsözünde şöyle seslenir: "Biz ki saçı uzun aklı kısa dive erkeklerin hande-i istihzalarına (alaycı görüşlerine) hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini ispat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı da erkekliğe tercih etmeyerek çalışma ve iş görme yolunda sebatla adımlarımızı atacağız. Yazacağımız şeye haklı haksız itiraz edeceklermiş vazifemiz olmayacaktır. Haklı haksız itiraza elimizden geldiği kadar cevap vermek harsımızın hududu içindedir. Hiç esef etmeyiz." Dergide siyasetten başka her şeyden söz edilebileceği söylenmektedir. Derginin ağırlığını şiirler oluşturmaktadır. 5 sayı çıkmıştır.

Mürüvvet (27 Şubat 1887-25 Nisan 1887): ***Mürüvvet Gazetesi***'nin kadınlara mahsus nüshası olarak çıkmıştır. Haftada bir kere yayımlanır. Eğitim konusuna ağırlık verilmiştir. Müdürü: Mehmed Ziyaeddin, Yazı İşleri Müdürü: Mahmud Cemaleddin'dir. 9 sayı çıkmıştır.

Parça Bohçası (1889): Kurucuları: Hatice Semiha ve Rabia Kamile. Dergide, Nigâr Bint-i Osman'm şiirleri, çocuk terbiyesi ve ev idaresi ile ilgili yazılar yer almaktadır. 1 sayı yayımlanmıştır

Hanımlara Mahsus Malumat (5 Ağustos 1895-3 Ocak 1896): Edebiyat, ahlak, sanayi'den söz eden kadınlara mahsus dergi. Haftalık olarak çıkmıştır Müdür ve Muharriri: Mehmet Tahir'dir 17 sayısı mevcuttur.

Hanımlara Mahsus Gazete (1 Eylül 1895-25 Haziran 1908): Kadınlar tarafından çıkarılan ikinci dergidir. 612. sayısına kadar haftada iki kez daha sonra haftalık olarak yavın hayatına devam etmiştir. İmtiyaz Sahibi: İbnülhakkı Mehmed Tahir. Müdiresi ise, Mehmed Tahir'in eşi Fatma Şadiye Hanım'dır. Dergide okuma ve yazmanın onemi vurgulanmış; moda, dikiş-nakış. çocuk bakımı, sağlık. kadınlarm sosyal faaliyetleri, Müslüman ve Batılı kadmların yaşam tarzları anlatılmıştır. Dergide en çok dikkat çeken bölümlerden biri de, İç ve Dış Haberler bölümüdür. Kadınların lehinde görülen bir haber, sevinçle ve biraz da yorum katılarak verilmiştir. Kadınlar tarafından yazılan şiir ve makalelere telif ücreti ödenmiştir. Dergide özellikle dönemin önde gelen kadın yazarlarından Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın yazılarına da sıkça yer verilmiştir. Gazetedeki diğer imzalar: Şair Nigâr, Makbule Leman, Emine Seher, Leyla Saz, Fahrünisa, Hamiyet Zehra ve Keçecizade İkbal'dir.

Demet (30 Eylül 1908-11 Kasım 1908): II Meşrutiyet'in ilk aylarında yayımlanmıştır. İmtiyaz sahibi: Hakkı, Başmuharrir: Celal Sahir'dir. Derginin ilk sayılarında kadından çok erkek yazarlara rastlanır. Bu yazarlardan bazıları, Celal Sahir, Huseyin Cahit, Cenap Şahabettin, Selim Sırrı, Ahmet Samim; kadm yazarlardan bazıları ise, Ulviye, Fatma Müzehher, Ha-

tla atacağız"

lide Salih (Edip), Nigâr Bint Osman, Ruhsan Nevvare, İsmet Hakkı dır. Dergi kadınların eğitim konusuna değinir; çocuk eğitimi, kadın terbiyesi, yüz bakımı, moda en çok işlenen konulardır. Ayrıca siyasete de yer verir ve bu özelliği kadınlar tarafından çok ilgi çeker. 7 sayı olarak yayımlanmıştır.

Mahasin

Mahasin (Eylül 1908-Kasım 1909): Kadınlara verilen konferansların yer aldığı dergi, 12 sayı yayımlanmıştır. Müdürü: Asaf Muammer'dir. Ahmet Hikmet ve Celal Sahir'in kadın esaretine son vermek ve okumak ile ilgili yazılarının yanısıra kadının çalışma özgürlüğünü savunan yazıları vardır. Derginin yazarları arasında Emine Semiye, İsmet Hakkı, Şuküfe Nihal, Halide Salih ve Fatma Aliye'nin imzalarına rastlanmaktadır.

Musavver Kadın (30 Eylül 1908-11 Kasım 1908): Osmanlı kadınlarına mahsus haftalık ilmi, siyasi ve edebi bir dergidir. İmtiyaz sahibi: Hakkı, Başmuharrir: Celal Sahir'dir. 7 sayı yayımlanmıştır.

Kadın (24 Ağustos 1911-18 Temmuz 1912): 15 günde bir olmak üzere 13 sayı çıkmıştır. Dergide özellikle şiir, hikâye, tarihten kadın portreleri, sağlık ve Beyaz . Konferans gibi bölümler yer almaktadır.

Kadınlar Dünyası (17 Nisan 1913-21 Mayıs 1921): Bu dergiyi Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyesi kadınlar çıkarır. Kadınlar Dünyası, kadın özgurluğunü savunmuş, sayfalarında kadın-erkek eşitliği, kadınların eğitim hakkı, çalışma hakkı, oy hakkı, görücülük, örtünme, sağlık, hukuk, moda gibi konulara yer vermiştir. Kadınların kendi haklarının bilincinde olmaları ve ilerleyebilmeleri için tartışmalar açmış, feminist diyebileceğimiz bir politika izlemiştir. Derginin çalışanlarının hepsi kadındır. Sahibesi: Ulviye Mevlan, Mesul Müdür: Emine Seher'dir. Dergide rastlanan başlıca imzalar: Ulviye Mevlan, Nimet Cemil, Aziz Haydar, Mükerrem Belkıs, Yaşar Nezihe, Belkıs Şevket'tir. Derginin son sayısında kadın hakları konusunda örgütlenmeyi savunan yazılara rastlamaktayız. 1914-1918 yılları arasında I. Dünya Savaşı nedeniyle yayımına ara veren derginin 21 Mayıs 1921 tarihinde yayın hayatı son bulmuştur. 208 sayısı mevcuttur.

Kadınlık Hayatı (13 Eylül 1913): Mesul müdür: Emin Seher Ali. Yalnızca 1 sayısı mevcuttur.

Kadınlık (21 Mart 1914-16 Temmuz 1914): Haftalık olarak 12 sayı yayımlanmıştır. İmtiyaz Sahibi: Hacı Cemal, Nigâr Cemal'dir. Yazı kadrosu: Nigâr Hanım, Adviye Sıdkı, Nevvare Şükran, Vedide, Halide Nevzad ve Hacı Cemal'den oluşmaktadır. *Kadınlık*, aynı bakış açısına sahip olan kadınların bir araya geldiği bir yayındır. *Kadınlar Dünyası* nın taleplerini zaman zaman çok aşırı buluyorlar ve eleştiriyorlar.

Kadınlar Dünyası

Hanımlar Alemi (9 Nisan 1914-24 Ekim 1918): Haftalık olarak 32 sayı yayımlanmıştır. Sahibi: Mehmed Asaf, Müdürü: Ahmed Cevdet'tir. Dergide yer alan başlıca konular, Fransız kadınlarının giyim tarzları ve edebiyattır.

Erkekler Dünyası (6 Ocak 1913-19 Aralık 1914): Dergi *Kadınlar Dünyası*'nı desteklemektedir. Derginin amacının, kadın erkek eşitliğini savunmak olduğu belirtilmiştir.

Kadınlar Alemi (4 Haziran 1914-30 Temmuz 1914): Mesul Muduru: A.(Elif) Eşref, Yazı İşleri Müdürü: M. Ekrem, Başmuharriresi: Feriha Kamran'dır. Dergi daha çok edebi ağırlıklıdır. İmzalar arasında Hacer, İ. Ferhunde, Eşref Nesip, Ferit Mübin gibi isimlere rastlanmaktadır. Kadın sorunu ile ilgili yazılara rastlanmaz. 9 sayı yayımlanmıştır.

Seyyale (4 Haziran 1914): İmtiyaz Sahibi: Adile Necati'dir. Derginin ancak 1 sayısı mevcuttur.

Siyanet (4 Haziran-9 Temmuz 1914): İstimlak-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin yayın organıdır. İmtiyaz Sahibi: Melek Meliha, Mesul Müdür: Zaime Hayriye'dir. Dergide, sağlık, çocuğun beslenmesi, meşhur kadınlar gibi konularla: şiir ve hikâyelere rastlanmaktadır. 3 sayısı mevcuttur.

Bilgi Yurdu Işığı (15 Nisan 1917-Kasım 1918): Müdür ve sermuharriri: Ahmed Edib'dir. Derginin "Ders Kısmı" adlı ilavesi vardır. 17 sayı çıkmıştır.

Türk Kadını (23 Mayıs 1918-8 Mayıs 1919): Kurucusu ve Muduru: Muallim Ahmed Halid'dir, Şuküfe Nihal, Faruk Nafiz, Ömer Seyfettin, Sevim Türkan gibi imzalara rastlanır. 21 sayı çıkmıştır.

Genç Kadın (4 Ocak-8 Mayıs 1919): Kadın hareketini desteklemek düşüncesi ile yayımlanır. Mesul Müdürü: Süleyman Tevfik, Müdiresi: Fatma Fuad'dır.

İnci/Yeni İnci (1 Şubat 1919-1 Nisan 1921): 37 sayısı vardır. 27. sayıdan sonra *Yeni İnci* adıyla çıkmıştır. İmtiyaz Sahibi: Sedat Simavi, Müdürü: Selahaddin Hüsnü'dür. *İnci*, şimdiye kadar çıkmış olan kadın dergilerinden farklı özelliklere sahiptir. Batılı dergi görünümündedir. Aylık olarak yayımlanır. Kapakta renkli kadın illüstrasyonları kullanılmış, iç sayfalarda da yazılar çerçeve içine alınmıştır. İçeriği de diğer kadın dergilerinden oldukça farklıdır. Magazin dergisi niteliğindedir. Dergide moda, edebiyat, röportaj, çocuk bakımı ve okur mektuplarına sıkça rastlanmakta; kadının aile yaşamına bir ölçüde rehberlik etmektedir. Dergi 22. Sayıdan itibaren 15 günde bir yayımlanmaya başlar ve edebiyat dergisi olduğunu belirtir. Bu sayıdan sonra, Süleyman Nazif, Selahattin Enis gibi imzalara rastlanmaktadır. *İnci* Osmanlı İmparatorluğu'ndaki aristokrat kadının yerini, Batılı kadına bıraktığını vurgular.

Diyane (1920): Çerkez Kadınları Teavün Cemiyeti tarafından yayımlanır. Türkçe ve Çerkezce olarak yayımlanmıştır. 10 Mart 1920'de yayımlanan ilk sayısı mevcuttur.

Hanım (1921): Yine Sedat Simavi tarafından yayımlanmıştır. Eylül - Ekim 1921'de çıkmış olan iki sayısı mevcuttur.

Süs

Süs (16 Haziran 1923-26 Temmuz 1924): Mehmet Rauf tarafından yayımlanmış olan dergi; oldukça zengin bir görünüme sahiptir. Dergide Abdülhak Hamit, Cenap Şahabettin, Faik Ali, Reşat Nuri, Halide Nusret gibi imzalara sıkça rastlanır. Ayrıca dergi iki özel sayı yayımlanmıştır. 55 sayı çıkmıştır.

Ev Hocası (1 Temmuz 1923): Sahibi: Ahmed Edip'tir Tek sayısı mevcuttur.

Firuze (15 Eylül-29 Eylül 1924): *Süs* dergisinin devamı şeklinde olan bir dergidir. Sermuharrir: Muazzez Yusuf'dur.

Asar-ı Nisvan/Kadın Yazıları (26 Ocak 1925-1926): Sahibi: Fevziye Abdürreşid'dir. 25 sayı çıkmıştır.

Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (16 Temmuz-1 Ağustıs 1927): Sahibi: Nezihe Muhiddin'dir. Türk Kadınlar Birliği'nin yayın organıdır. Cumhuriyet rejimini savunur. Kadınlara siyasal haklarının verilmesini talep eder. 19 sayısı mevcuttur.

Kadın Yazıları (1926): Sahibi ve müdürü: Fevziye Abdülreşit'tir. Milli aile dergisi özelliğini taşır. Sayfalarında Cumhuriyet kadınının aile içindeki yerini ve anneliğini önemseyen yazılara yer vermiş; Avrupa'ya öğrenime giden gençlerin ahlaklarının bozulduğunu öne sürerek yurt dışında eğitime karşı çıkmıştır.

Bu dergiler dışında Osmanlı'nın diğer şehirlerinde de *Alem-i Nisvan* (Kırım), *Ayine* (Selanik), *Çalıkuşu* (Trabzon), *Kadın* (Selanik) gibi dergiler yayımlanmıştır.

Feryal Saygılıgil

Kaynaklar:

- Demirdirek Aynur; *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, İmge Kitabevi, Ocak 1993.
- İlyasoğlu Aynur, İnsel Deniz; *Kadın Dergilerinin Evrimi, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler* 1849-1984, İstanbul.
- *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası* (1869-1927); Metis Yayınları, Nisan 1993
- Özen Hatice; *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri* (1868-1990).
- Taşkıran Tezer; *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Kultür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldonumu Yayınları: 5, 1973.

Düzeltme: Geçen sayının (40. sayı) 22. sayfasındaki kadın tarihi ile ilgili yazının, 1. sütun 3. paragrafında Sn. Mükerrem Kâmil Su, kadın jüri üyeleri arasında belirtilmesi gerekirken, bir yanlışlık sonucu erkek jüri üyeleri arasında yer almıştır. Okuyucularımızdan özür dileriz.

Sessiz Geçiş Menopoz

Geç ergenlik

Olgunlaşmak, yaşlanmak, gelişmek hayatın gidişi içinde doğal bir süreç; zorunlu olarak bir güç kaybı değil. Bedenimiz bizimdir, ona sahip olalım ve hayatımızın gidişinde pasif kalmayalım. Bu süreci gönlümüzce ve dümeni elimizde elde tutarak yaşayalım.

Her kadının bedeni kendine aittir. Feminizm kadınlara utanmadan bedenine sahip çıkmayı önerir. Bedene sahip çıkmak, bir yandan ona (koca, sevgili lahlil) ne zaman ve nasıl dokunulacağına veya dokunulmayacağına karar vermeyi içerir. Diğer yandan, bedeni iyi kullanmak, ona bakmak, ona sahip çıkmanın bir başka yanıdır.

Müşterisini kadınların oluşturduğu, *Pazartesi* hariç kadın dergileri ve güzellik kurumları kadının kendine bakmasına ilişkin pahalı ve çoğu da pek işe yaramaz reçeteler verir. Eminim yaşınıza ve bütçenize göre bu yolları çok denemişsinizdir. Bunlardan beklediğiniz sonucu almadıysanız size bir önerim var. 40 yaş üstündeki kadınlara destek olacak bir kitap. *Sesiz Geçiş Menopoz*.

Ben bu kitaptan çok şey öğrendim.

Once bedenimin 40-60 lı yaşlarda nasıl bir değişim geçirdiği konusunda bilgim arttı.

Bu bilgi ile menopoza girerken doktorumu nasıl seçeceğimi, ondan neler bekleyeceğimi ve menopoz ve kadındaki değişiklikler konusunda bilgisinin yeterli, zihniyetinin yeterli olup olmadığına nasıl karar verebileceğimi kavradım.

Menopozun ilk paturtısını atlattıktan sonra, istersem, ikinci bir gençlik devrine başlamaya aday olduğumu öğrendim.

Bir kitaptan daha ne beklenebilir! Krem paranızdan kısmanıza bile gerek yok. Sudan ucuz bu kitapla kendi bedeninize korkmadan yaklaşın.

40 yaş üzerindeki *Pazartesi* okuru olan veya olmayan tüm kadınlara bu bilimsel kitabı okumalarını öneririm. 40 yaşından gençseniz, yaşlanma korkunuzu azaltmak ve geleceğe güvenli hazırlanmak için okuyun.

Sessiz Geçiş Menopoz niye bilimsel bir kitap olarak tanımlanmalı?

Gail Sheehy'nin yöntemi /kaynakları sağlam. Hem tanıklar hem konunun uzmanları ile görüşmüş. Tanıklar yaşam öyküleri birbirinden değişik, menopozun farklı devrelerinden olan 40-75 yaş arasında Amerikalı kadınlardan oluşuyor. Yazarın bilgi kaynağını oluşturan ikinci grup, konu ile ilgili olarak çalışan ve farklı disiplinlerden gelen 75 uzman. Bu uzmanlar da tek tip değil. Bir yandan kadın doğum uzmanları, aile doktorları, fizik tedavi uzmanları gibi tıbbi disiplinlerden gelenler, diğer yandan Çin tıbbı, doğal tedavi gibi alternatif tedavilerde çalışan kişiler var.

Sheehy kitabına tarihi olarak menopoz korkusu nedeni ile bu devrenin gizli ve sessizce yaşandığını anlatarak başlıyor. Kabaca, kadın doğurganlığının bitmesi ile çaptan düşmenin kader olarak kabulünün öyküsü. Doğurgan olmamayı bir yitim, güç kaybı olarak algılamaktan kaynaklanan matemi anlatıyor yazar.

Daha sonra *Sessiz Geçiş Menopoz* teması işleniyor: **Menopoz bir hastalık değil, yaşamın olağan bir devresini oluşturur**. Menopozla ölünmez. Menopozlu kadının, erkeği tarafından bir başka kadın için, çiftin statüsüne göre kuma, resmi nikâhlı eş veya genç sevgili ile değiştirilmesi şart değildir. Cinsel ilişki kapasitesi yaşa bağlı olarak erkekte kadına göre çok net ve belirgin azalırken üreme özelliği sürüyor. Ama erkeklik rolü erkeğin yanındaki kadın gençleştikçe yükseliyor.

Sessiz Geçiş Menopoz'un diğer bölümleri menopoz öncesi paniği, menopoza giriş, hormon kullanılmasının yararları ve zararlarından oluşuyor. Ortalama menopoz yaşı 45-50. Ülkesinin gelişmişliğine endeksli olarak değişebilen bir 20 veya 40 yılı var kadının. İstatistikler, kadınların dörtte üçünün bu devreyi az veya çok sorunlu geçirdiğini gösteriyor. Kadınlar kendi bedenlerine en çok menopoz öncesi dönemde yabancılaşır. Menopoz öncesi, adet döneminin başlangıcını hatırlatır. Uyumu 2-3 yıl alır. Ergenliğin hormonları birden azalmıştır. Bu devrede cinsel isteğin azalmasının nedeni hem hormonal hem psikolojik etmenlere dayanır. Uzmanlardan bazıları itiraf ediyor: doktorların kadının duygusal ihtiyaçlarına önem vermemek gibi bir eğilimi var. Vajinal atrofi olup olmadığını görmek için çok zaman harcayabiliyorlar, fakat cinsel istek ve zevk konusunda soru sormaya zaman ayırmıyorlar. Kadının hayatının bu hayati kısmı menopozla ilgili çalışmalarda bir detay, göz ardı edilebilir bir şey olarak görülüyor.

Azalan hormonları dışarıdan tamamlayalım mı?

Pek çok kadın adet kesilmesi gibi doğal bir olaya tıbbı müdahaleye karşı direnir. Peki, menopozda azalan hormonları ek olarak dışarıdan alalım mı? Hormon almanın zararları ve yararları nelerdir? Hormon alımı yaşam süresi ve kalitesini kalp, kemikler, hafıza, göğüs kanseri, ateş basması, yorgunluk, cinsel istek ve diğer konuları nasıl etkiler. Hormona başlarsak sonsuza kadar almak zorunda mıyız? Bu sorunun tek bir yanıtı yok; çok yönlü bir inceleme şart.

Öneriler:

Sheehy kitabı üç temel öneri ile tamamlıyor: İlki, menopoz devresine kadar yaşamışsanız daha yıllarca dinç ve özgür olarak yaşamak için bedensel ve zihinsel sağlığınızı korumak için kendinizi eğitme sorumluluğunuz var. İkincisi, bu devrede size doğru yardımı verecek bir uzman bulun. Ama "uzman"ınıza sizin için yaptığı araştırmalarda eşlik edin. Unutmayın, gelecek 20-30 yılı planlıyorsunuz. Bunu 20-30 dakikalık bir görüşmeye sığdırmak olanaksız. Ama kendinizi takip ederken bir yıllık bir deneme-yanılma süresini göze alın. En zoru ve keyiflisi üçüncü öneri; **değişimle ilgili kendi sorumluluklarınızın bilincinde olun**. Kendi yaşamınıza ait sorumluluk almaya geç ergenliğinize dek alışmamış olabilirsiniz. Ama zararın neresinden dönerseniz kârdır. Şimdi denemeye geçin keyfini çıkarabilirsiniz. Benden bir ek daha, hayatınızın sorumluluğunu almak için menopoza girene kadar beklemeniz gerekmiyor. Buna ergenlikle başlayabilirseniz, menopozdaki girişimleriniz daha kolay olur.

Kitap, 50-80 yaşlarını yaşamlarının en enerjik devresi olarak tanımlayan kadınların tanıklıkları ile tamamlanıyor.

Şahika Yüksel

***Sessiz Geçiş Menopoz*, Gail Sheehy, Çeviren: Şengül Celasun, Gül Yayınları, 1999, 178 sayfa.**

Bir hall

Benim annem beni bıraktı, babamdan kızdı bıraktı beni, dört yaşındaydım. Samsun'a gitti. Kaldım babamla. Beni kahveye götürürdü, sigara verirdi bana, alıştırdı beni sigaraya. Annem geldi çaldı beni, dosdoğru Samsun'a götürdü, Cengiz ilçesine. Oraya bir sene kaldık. Geldi babam, aldı bizi yeniden götürdü köye, Of'a geldik. Sesim çok güzel idi. Okulda müsamere vardı, türkü için yazdı beni okula.

Ben çobanı alamam / kavalı var eline / öğretmen alacağım / kalemi var eline

Kavalı beğenmedim ama ona düştüm sonunda. Annem beni gene Samsun'a götürdü. Dedem Merkez Camii imamıydı. Annemi gene babam geldi aldı. Okul okuyorum diye ben kaldım orada. Çok çalışkandım, biri beni geçse kalırından ölürdüm. Kıskanç idim herhalde. Annemden gene ayrıldık. Dedemin bir kızı vardı, benden biraz küçük. Baktım dedem bana para vermiyor, ona veriyor, onun eski ayakkaplarını bana veriyorlar, önlüğüm onun eski önlüğü. Bir kadın öğretmenim vardı. Bana bir gün para verdi, "Kızım bana çayla sigara al," dedi. Üstünden para arttı. Beş kuruş mu neydi. Geri verdim, o bana verdi, almadım. Onun merağına gitti ki, bu eski giyiniyor ama parayı almıyor. Beni odaya aldı, sordu bana, "Durumunuz nasıl?" Anlattım, ben buraya misafirim filan. O zaman dedi ki, "Gel seni şiir okuma yarışmasına alalım." Kabul ettim. 23 Nisan için.

Ateş alan, hız alan / Kuvvetiz atamızdan / Ay doğdu, güneş doğdu / Yurdumuza bu hızdan / Yenilmeyen Türkleriz / Demir dağlar delmişiz

O şiiri ezberledim. Çok güzel okudum, birinci oldum. İlçeler arası Bafra filan, Samsun'un ilçeleri. Onlük, çorap, pantol, ayakkabı, yakalığım, öyle bir eve geldim ki tanınadılar beni. Annem gene kaçıp gelmişti. Tam okulu bitireceğim, gittim annemle beni yazdım lokum fabrikasına çalışmaya. Babam gene geldi mi geriye. Bizi götürdü. Babamın köyünde diplomamı aldım. Abim de Samsun'aydı, onu da aldırdık. Sağlık Koleji'ni kazandım o ara, kitaplar aldım, okula hazırlandım. Abim koymadı beni. 17 yaşınaydı abim, evlendirdik, 15 yaşına da gelinimiz. Evlendikten sonra 8 ay yaşadı, trafik kazasında öldü abim. Hanımı 6 aylık gebeydi. Doğumdan sonra 4 ay baktı çocuğa sonra bıraktı çocuğu, kocaya kaçtı. Annem babam Hicaz'daydı. 1967'de oluyor bu işler. Annemler yok, çocuğa baktım ben bir süre. Onlar gelip çocuğu alınca, dedim ki ben bir şeyler yapsam, ne yapsam? Kestim kağıdı pantol şeklinde. Pantolunu kazağını dokudum çocuğun. Dedim ben bu işi yapabilirim. Eskiden şemsiyeler var-

müteşebbisi: Trabzonlu Ayşe

Çay toplamaktan fotoğrafçılığa, trikotajdan hafızlığa. Trabzonlu Ayşe doğuştan müteşebbis. Kırk altı yaşındaki 6 çocuk sahibi Ayşe'nin bundan sonrası için daha çook planları var; tabii kocası, ayıptır, günahtır diye engellemezse... Bu cesur, hayat dolu, yaratıcı kadının parmak ısırtan hikâyesini kendi ağzından dinledik.

dı, onların tellerini aldım, zımparaladım, uçlarını da egeledim. Tepelerini de ısıttım, taktım onlara boncuk. Şiş yaptım. Sonunda karar verdim trikotaj yapmaya. Of ilçesine, trikotaj makinasını satan bayiinin kursuna gittim, öğrendim. 12 yaşmaydım. Oraya kafama bir hal geldi. Kaçırmaya kalktılar beni, döndüm geldim köye. İki sene trikotaj yaptım. Dört bin liraya makine aldım. Trabzon Aydınlar mağazasına atkı ördüm. Okul başlamadım.

Kocam Bayburtlu, babasının furunları vardı bizim köyde. Geldi istedi kazak dokudum ona. Sonra geldi babamdan istedi beni, babam vermedi. Teyzem de geldi istedi oğluna, ona da vermedi. Benimki aldı kaçırdı beni. Ramazan'ın 27'si idi. Kadir gecesi beş arkadaş arabayla geldiler. Annem babam camideydiler, ben evde teravi namazı kılıyordum. Korkudan bayıldım herhalde. Götürdüler beni kendi köylerine. Kışın altı ay askeriye gidemez oraya. 2-3 saat yayan gidiyorsun. 15'e yeni girmiştim. Babam dedi ben davacı değilim. Gittiler yaşımı büyüttüler. O 25 yaşınaydı. Nikâhımız oldu, ev tuttuk Of'ta. Abimin yetim çocuğu bensiz durmadı, annem babam geldi beni aldı köye gittik. Beyim ezilmesin istedim. Babanın evine adam alıp getirmek ayıptır. İnşaat okuluna yazdırdım onu. Of'tan aldım ona ilkokul diploması. Benim yanımda alçak olmasın diye yükseltirim onu. Almanya'ya yazılmıştı, kazanamadı. Pasaport vermiyorlardı, gittim müdürle konuştum. "Ya pasaportu ver, ya yarın görürsün kim olduğumu," dedim. Baktık Fransa'ya çıkmış. Uç ay okul okudu, okumasaydı zaten kazanamayacağıdı ki. Verdim 60 bin lira gönderdim onu. Esmer güzelidir. Delikanlı gibidir hâlâ. 13 yıl onsuz durdum. Her gelişinde bir çocuk ettim. Zaten Emine'yi o gitmeden etmiştim. Ben trikotaj çalışıyorum, çay parası da geliyor. Arsa aldık ev yaptık üzerine, üç katlı. Tam dördüncü katı yapacağız hükümet yasak dedi, yıktı evimizi. Sonra da adam bir geldiğinde sattı trikotaj makinelerimi.

74'te resimciliğe başladım. Nedir, kocama muhtaç olmayayım. Anam babam var, yetim çocuk var. Arkadaşım dedi bana, "Kocama resim göndereceğim, gel bana arkadaş ol." Gittik fotoğrafçıya. Ben geçtim makinenin arkasına. Kadın güzel değildi ama baktım çok güzel gözüküyor. Gördüm makinadan ki, karının bacakları da geldi mi yukarıya. Adam kadını oturttu, şöyle dur, böyle bak, yakanı aç... Resmi çekmiyor bir türlü. Kadın bir şeyin farkında değil, ışıklar ona vuruyor. Dedim bu fotoğrafçılığı öğrenmezsem bana insan demesinler. Hemen o gün Almanya'dan ısmarladım, çektim telgraf. Postayla geldi sonra, Rolleflex. Agrandizörümü, kurutma makinemi aldım Trabzon'dan. Beyim de getirdi bir makine adı Mam. O kadar güzel iş yaptım ki onunla, çocuklarımı lüks yetiştirdim. Ben ya Samsun'aydım ya Ankara'ya, kardeşleri kandırdı oni, geldim baktım makinalar yok, satmış. Çok üzüldüm, ağladım. Herife de gına geldi, dedi, "O kadar üzüleceğini bilseydim satmazdım, ama günahmış," dedi. Halbuki kurtarmıştım kadınları adamların elinden. Bizde çok resim lazım oluyor. Çay cüzdanları çıkarılıyor, okullar var, kuran kursları var, nikâh oluyor. Kadınlar evde oturmasın, işlesin. Kadınlar için çok iyi meslek resimcilik. Karanlık odaya girdiğin zaman hem resim yapıyorsun, hem korkuyorsun. Ölüm geliyor aklına, kabir geliyor, iradeni kullanıyorsun, çıkmıyorsun dışarı.

Ev yıkılınca hükümet 1 milyon verdi, herif de 1 milyon kattı. 2 milyona bir daire aldık Trabzon'da. "Hiç eşya almayın, ben gönderirim," dedi. Çocukları da koydu İmam Hatip'e, gitti. Beş ay heriften haber alamadık. Sattım bütün altınları, yedik, yedik. 200 bin lira kaldı. Ben gene trikotaj makinesi almaya kalktım. Proder makine 300 bin lira idi. Kefil istedi benden. Dedi o mu ödeyecek, ben ödeyeceğim. Verirsen ver vermezsen verenden alırım. Aldım makineyi, bir ay süre istedim. Gittim bir mağazaya hazır dokunmuş 15 pantol aldım, borçlandım. Hemen o gün sattım hepsini. 15 bin lira kâr ettim. Gittim ödedim toptancının parasını. 30 tane aldım bu sefer, bir ay içinde onları da sattım. 30 yelek 30 pantol aldım. Hafızım ya, dolanıyorum, her tarakta bezim var. O arada örmeye de başladım. Geldi mi o arada bizim adam, dedi, "Bu iş burada olmaz, eskicilik yapalım." Ben dedim, "Hayır, bakkal açacağız." 950 bin liraya market aldık. Adam ne anlar alış verişten. Ben yazın köyde, çaydayken baktım batırmış bakkalı, geldi köye. Ben de hemen tuhafiyeci dükkânı açtım. Herifin haberi yok. Annem, kızlar dükkâna duruyordu. Adam öğrendi, tabii kızdı ama bakkal satıldığına göre aç mı duracağdık. Şimdi onunla uğraşıyoruz.

Semra Emre

Beş çocuk okuttuk, çocukları çok döverdi. Beni dövmeye kalktı ama silah çektim ona. 16'lık Magnum. Haber verdi beni hükümete, silahı var diye. Geldi polis. Adi bir silah vardı, verdim onu, iyisini vermedim. Bir daha haber verdi. Tam 3 kere. Koydum silahı kirli tabakların içine, aradılar evi bulamadılar, kahve yaptım onlara savdım. O kadar fişeklerim vardı ki, ama atardım zevkime. Dedim ki polise, "Benim beyimi buralı değil, Bayburtlu. Benim Trabzon'lu mesela. Ben buraya yabancıyım, kimsem yok, arkam yok." O zaman çok gençtim, yirmi yaşındaydım. Bu sefer dediler ki, "Biz sana silah verelim." Dedim içimden, "İstemem, Allah razı olsun, benimkini bana bırakın da." Daha da dediler gelmeyeceğiz, allah razı olsun yani.

Beyim Bayburtlu olduğu için çayımı almazlardı eksperler. Köyüme çayımı vermezdim, tutardım başka köylere çayımı verirdim. Uç yüz kilo, dört yüz kilo. Arkamda taşıyordum. Yetmiş beş kilo çay tutardım. Sırtım ağrırdı. Kimisini de döküyordum yani. Çocuklarımın babası gittikten sonra Fransa'ya. Daha el kaldırmış değil bana beyim hiç dövmedi beni. Yani yardımsever, merhametlidir, iyi insandır. Ne kumarı var, ne sigarası var, ne içkisi var. Adıyaman'a bağlandı, bak ben ortayım, ne aşırı dinciyim ne de çok aşırı solcuyum, orta. Ne de her şeyin ortasıdır. Çok gidersen şaşırırsın, daha fena, her tarafı unutursun. Adıyaman grubu diye bir grup var ordandır kocam. Zikrederler, Allaha zikretmek çok güzel bir şey de aşırısı çok fena. Ben tarikatçıydım ama ben gördüm onları, hepsinden vazgeçtim. Allah resülündeyim, hiçbir şeyden değilim. Hepsi desinler diye içindeler. Desinler ki namaz kılıyor, desinler ki kapalı, desinler ki tarikatçıdır. Yanlış anlamayalım, her kapalı her örtünen o örtünün kıymetini bilip de mi kapanıyor. Hayır. Ya olduğun gibi ol, ya göründüğün gibi ol. Ne işler beceriyor o yalandan kapananlar.

Ben hocayını, hem hafızım. Şöyle bir durum var, ben giderim Kuran'ımı okurum, vaazimi yaparım, ister tut ister tutma. Yani ben seni illa ki yap diye değil, Kuran böyle diyor. Emir vermem yani, emiri veren Allah'tır ben değilim. Sen de ben gibisin ben de sen gibiyim değil mi, hepimiz kardeşiz.

Yeni tasarılarım var, şimdi bu trikotaj makinelerinin bayiliğini almak istiyorum. Artık makineleri satacağım.

Semra Emre

Pakize Tarzi

Tıbbiye'de bir "mücahit"

Çocukluğunuz nerede geçti?

Bizim aile Şam'dan çıktığı zaman çok ufaktım. Şam istilaya uğramadan, aşağı yukarı son trenle çıktık. Sene 1918. Adana'ya geldik. Yerleşir gibi olduk, Fransızlar'a yakalandık bu sefer de. Sonra Adana'nın sıcağından Konya'nın soğuğuna. Öldük bittik. En yaşlımızdan, en küçüğümüze hepimiz pnömoni olduk. Konya'da hayatımız derlenip toplanır gibi oldu. Yerleşir gibi olduk ki, Konya isyanı başladı. O isyan felâketti. Mapusaneden kaçanlar filan, kapıyı kırıp girdiler. 16-17 yaşındaki büyük hemşiremi öldürdüler. Perişan olduk. Berbat bir vaziyetti. Sonra Bursa'ya geldik. Biraz toparlanıp İstanbul'a geçtik.

Kaç kardeştiniz?

Sekiz kardeş. Şimdi bir ben kaldım. Haksızlık bu, hepsi beni bırakıp gittiler.

Nasıl bir eğitim aldınız?

Benim tahsilim hep hususi oldu. Özel öğretmenler gelir gider, dışardan imtihan verirdim. Seçim imtihanı oldu, Tıbbiye'ye girdim, bir mücahit olarak. Doktor olucam deyince babam biraz bozuldu. O Ankara'da, biz burada. Aile toplandı, babanım ahbapları toplandı. Babam, "Benim bir acayip kızım var, doktor olmak istiyor, ne dersiniz?" dedi. "Acayip kız" ortaya çıktı. Dediler ki, "Niye doktor olmak istiyorsun?" Ben işte o zaman nasıl anlattımsa, "Birşeyler yapmak istiyorum, faydalı olmak istiyorum," dedim. Dediler ki, "Bırak olsun." Neyse, izin çıktı, Tıbbiye'ye girdim.

Neden doktor olmak istediniz?

En büyük, öldürülen ablam, o çok etkiledi. Oynamaya bırakmazdı beni. Sen koşuşturma, sen akıllı kızsın, sen doktor olacaksın. Böyle olacaksın, olacaksın diye diye en nihayet olduk.

Türkiye'de ilk kadın jinekolog siz oldunuz. Kadın-doğum'u neden seçtiniz?

Kadın-doğum uzmanı olmayacaktım. Cerrah olmak istiyordum ben. Ama kadın hastaların kadın doktorlara olan o yakınlıklarını görünce kadın doktoru olmaya karar verdim. Kadın doktor kadının halinden daha iyi anlıyor. Böyle daha çok hizmet edeceğimi anladım.

Babanız ne iş yapıyordu?

Babam Ticaret Bankası Umum Müfettişiydi. Büyük hemşire öldürüldükten sonra onun küçüğü olan abla kaldı başımızda, bize annelik etti. Babam daima dışarıdaydı. Annemden hayır yoktu. Ablam öldürüldükten sonra hayata küstü. Kitapları, odası. Odasından çıkmazdı.

Tıbbiye'de kaç kızdınız? Erkek arkadaşlarınızdan tepki gördünüz mü?

Dört kızdık. O kadar erkeğin içinde çalışkan olmasaydık, dikkatli olmasaydık, yaşayamazdık. Bizim sınıftakiler çok iyi oğlanlardı. Kız öğrencilere çok iyi muamele ettiler doğrusu. Başka sınıflarda eziyet oluyordu kızlara, oturacağı yere iğne koyuyorlardı, nahoş hadiseler oluyordu, duyuyorduk. Bizim sınıfta olmadı hamdolsun. Bir de hastayı getirirler. Talebenin önünde hem de, rezil etmek için birebir asistanı. Talebe muayene eder, teşhis koyar. Hele bir yanlış teşhis koysun. Erkeklere ziyanı yok. Kadın yanlış teşhis koysun da görsün gününü. "Buyrun işte, olamaz, kadınlar doktor olamaz, olamıyor efendim."

Üniversiteden sonra, doktor olunca kadın olduğunuz için bir zorluk yaşadınız mı?

Zorluk, hayat zor kızım, kolay değil. Kadın oldum diye hiçbir zorluk görmedim ben hayatta. Ve neden kadınlar zorluk görüyorlar ona da şaşıyorum ben. Nereye gittimse hüsnü niyetle karşılandım. Hiç şikâyet edeceğim bir şey olmadı.

Önce nerede çalıştınız?

Haseki'de çalıştım. İhtisasımı yaptım. Amerika'ya gidecektim. Bırakıp gidemedim, olmadı. İhtisasımı yaptıktan sonra, Haseki'de asistan olarak kaldım bir müddet. Sonra muayenehane açtım. Derken hastahane. Çok çalıştım ben cicim. 60 sene diyorlar, 60 değil 120 sene çalıştım ben. Hiçbir gece rahat uyumadım. Her gece bir hadise oldu. Yatağa girmemle çıkmam bir oldu. Kadın doktorluğu kolay değildi bizim zamanımızda. Tek hayattan sorumlu değilsiniz. Annenin hayatı var, bebeğin hayatı var, arkada da babanın hayatı var.

Hastaneye gidiyor musunuz hâlâ?

Çok seviyorum hastanemi. Fakat küçülte küçülte şu kadar yer bırakılar bana. Bir kısmı *in vitro*'ya gitti, bir kısmını radyoloji araştırmasına ayırdılar. Kala kala on sekiz yatak kaldı bana. Zaten şimdi hiçbir şey eskisi gibi değil, akşam doğuran sabah çıkıyor. Sezaryenliyi üç günde gönderiyoruz. Eskiden doğum yapanı bir hafta tutardık. Lohusanın bir nazı vardı. Bir lohusayken nazlanmıyor zaten zavallı kadınlar, şimdi o da kalmadı. Ama şimdi çok güzel çalışıyorlar hastanede. 6 tane de laboratuvar var. *In vitro* çok güzel çalışıyor. Bir tane ikizimiz oldu. Uydurmayayım ama, üç tane de tekiz galiba. Ben erkek olunca ohh diyorum, diyorlar ne biçim kadınsın sen? Kızlar daha çok mihnet görüyor gibi geliyor bana. Mamafih şimdi hayatlar değişti, eskisi gibi değil.

Siz eşinizle de hastanede tanışmışsınız değil mi?

Tanıştım değil, gördüm. Yerler siliniyor, kapılar siliniyor, rektör giyinmiş. Dediler Afgan Prensi geliyor. Ben o zaman yukarıda lam boyuyorum. Geldiler, önde bir zatı muhterem, asker, böye rap rap. Ben işimi bırakamadım, şöyle bir baktım. Neyse gittiler. Çok sevdiğim bir arkadaşım geldi koşa koşa. "Ben" dedi, "âşık oldum." "Ayol," dedim "o korkunç adama nasıl aşık oldun? Ben seni daha akıllı bir şey sanırdım." Meğerse benim gördüğüm yaveriymiş. Çıkarken dedi ki, "Gel kapıya gidelim, ben sana göstereyim." Baktım, güzelmiş dedim. Çok hoş bir adamcağız.

Yaşıyor mu hâlâ?

Yoo, on sekiz sene oldu vefat edeli. Kırk beş senemiz geçti beraber ama o da hayırsız çıktı. O da bıraktı gitti.

Nasıl evlendiniz?

Çok enteresan oldu. Bizim apartmanda annesi ve babası oturuyorlardı. Kendisi kardeşiyle yani Kraliçe Süreyya'yla Boma'da oturuyordu. Bazen ailesini görmeye geliyordu. Biz de dost olmuştuk aileyle. O zaman tamdım. Sonra nasıl oldu, işte sonunda evlendik. Sonra Boma'ya yerleştik. Orada hastanede çalıştım. Bomalı doktorlar da çok şey insanlar. Kadın deyince gözleri dört açılır maazallah. Bir müddet orada çalıştım. Ama hayatım kondisyon altındaydı. Kralla ve kraliçeyle beraber yaşıyorduk. Polisle gidiyordum, polisle geliyordum. Kapıda 16 tane, 18 tane gard vardı. Ben serbestliğe alışmışım. Hamile kaldım, çok rahatsızlandım, İstanbul'a döndüm. Bir daha da geriye gitmedim. Çocuk dünyaya geldi. En nihayet onu buraya getirdim.

Kaç çocuğunuz var?

Bir oğlum iki de kızım var. Kızlarımdan biri New York'ta yaşıyor. Sultan Hamit'in torunuyla evli. Çok efendi bir adam. Obür kızım, Fatma, Suudi prensler'den biriyle evlendi, bir oğlu var. Olmadı ayrıldılar. O benimle yaşıyor şimdi.

Çalışıyor mu kızlarınız?

Çalışmıyorlar. Fatma çok rahatsız geçirdi. Zeynep de evlendi, güzel bir hayatı var. Oğlum mühendis.

Doktor yok çocuklarınızın arasında. İstemediler mi?

Hepsi istediler. Hele Zeynep. Kıyameter koptu. Fatma'nın zaten sağlığı müsaade etmedi. Ona dedim ki, "Sen bunu aklından çıkar, sende bu materyel yok." Zeynep olabilirdi ama onda da materyel yoktu. Hekimlik vericilik ister. Hep vereceksin. Oğlum da çok istedi ama ben çocuklarım benim çekmelerimi çeksinler istemedim.

Hem böyle bir meslek, hem üç çocuk. Ne tür zorluklar yaşadınız?

Ben olmak lazım bunu yapmak için. Valla çocuklar, hepsini idare ettim. Hepsini kendim emzirdim, üçünü de; hem de saatinde, zamanında. Hem işimi yaptım hem onlara yetiştim. Yaptım işte. Şimdi yapamam. Şimdi aklıma geliyor da o yaptıklarım, nasıl yaptım, hayret diyorum.

Eşinizle işlerinizin yoğunluğundan dolayı bir sorun yaşamadınız mı?

Valla ben sorun çıkacak vakit bırakmadım cicim. İpleri de eline vermedim galiba. Emri vaki, hep emri vaki. O da vermedi ipleri. İşte öyle bir

Tıbbiye ilk kadın mezunlarını verirken Tıbbiyeli olmuş Pakize Tarzi sonra da ilk kadın jinekolog. Atatürk'ün kadın tıp öğrencileri ve doktorların köyleri gezmelerini istemesi üzerine, Kadınlar Birliği tarafından Anadolu'ya gönderilmiş. Oradaki kadınların içinde bulundukları çaresiz durum, kullandıkları tehlikeli yöntemler çok etkilemis Tarzi'yi. Türkiye'de ilk kadın doğum kliniğinin de kurucusu olan Pakize Hanım, çok şey sığdırdığı hayatını Maçka'daki evinde, kızı ve iki sevgili kedisi Boncuk ve Biber'le birlikte sürdürüyor. Evet, İstanbul'un yarısını doğurttuğu söylenen Pakize Hanım'ın kendisi de bir anne, bir eş, üstelik de prenses! Afganistan Kraliçesi Süreyya'nın erkek kardeşi Prens Fettah Tarzi Bey'le hayatının kırk beş yılını paylaşmış Pakize Tarzi.

Pakize Fettah Terzi Roma'da.

egaliteyle idare ettik. Yüzgöz olmadık, saygımız çoktu.

Kadın-doğum kliniği kurma fikri nasıl oluştu?

O da hiç aklımda olan bir şey değildi. Bir gün bir dostumun kliniğinde doğum yaptırdım. Anneyi muayene ettim. Bebeği bir göreyim dedim. Gitti gelmez hemşire. Benim hastanın bitişiğinde de bir hasta var, mütemadiyen öksürüyor. Neyse hemşire geldi, "Efendim özür dilerim, tüberkülozlu bir hasta var, kan çıkardı, onu temizledim, bebeği aldım geldim," dedi. Aklım yerinden oynadı. Eve geldim, Allah rahmet eylesin, "Fettah Bey'ciğim, benim bir fikrim var, bir klinik açmak istiyorum, yalnız doğum için," dedim. "Nasıl olacak, yorulmaz mısın?" dedi. "Çok rica ederim, bunun önüne geçmeyin, çok istiyorum," dedim.

Sonuçta eşiniz destek oldu mu?

Tabii. Hayır deseydi hayırdı... Ne kadar hayır diyebilirdi onu da bilmiyorum ama.

O dönemi yaşamış biri olarak, Cumhuriyetle birlikte kadınlar açısından ne tür farklılıklar gözlemlediniz?

Valla benim sınıfımda hiçbir sıkıntı çekmedik, hiç itilmedik. Atatürk olmasaydı hangimiz olurduk ki? Ben bir Kıbrıslılar dan çektim. Bizden iki sınıf yukardaydılar. Ortak derslerimiz olurdu. Onlar eziyet ederdi kızlara.

Politikayla ilgilendiniz mi hiç?

Hiç ilgilenmedim. Ama Menderes'le tanışmıştım. Çok hoş adamdı. Beni mebus adayı göstermişler. Babamdan bir mektup, "Sakın mebus filan olayım deme," diye. Benim de niyetim yoktu zaten.

Soroptimistlerin kurucuları arasındasınız değil mi?

Soroptimistler, Üniversite Kadınlar Birliği, Filarmoni derneği...

Feminizm konusunda ne düşünüyorsunuz?

Ee, Soroptimistler feminist, Kadınlar Birliği öyle. Ama şey feminist değil tabii. Yani aile vardır, anne, baba, çocuk vardır. Soroptimislerde ya da Kadınlar Birliği'nde feminizm gelmedi gündeme. Filarmoni'de hiç gelmedi. Güç erkekte tabii. Güç kimdeyse onun dediği oluyor. Neden böyle? Neden değişmiyor bu?

Ama çok zor sorular soruyorsunuz.

Sen de çok zor sualler sordun.

Kaç yaşındasınız?

Yaşım çok, 86. Şu iyi, beynimde bir hasar olmadı. Olması lazımdı, olmadı. Belki çok okumanın acaba faidesi var mı bu işe? Bazen çok okuyan daha çabuk çöküyor ama... Okuduğumu anlıyorum, Fransızca okuduğumu gayet iyi anlıyorum. İngilizcemi gayet iyi okuyorum. Okumayı seviyorum ama artık yeni çıkan kitapları izleyemiyorum. Eskiden Librairie Mondiale vardı burada, orada gider bakardık, yeni ne çıkmış, istediğimizi getirtirdik. Şimdi böyle bir yer var mı yok mu bilmiyorum.

Şimdi neler yapıyorsunuz, okumak dışında?

Pek çıkamıyorum artık. Arada hastaneye gidiyorum. Sizin gibi hanım kızlar, gazeteciler geliyor, şurda bir antika kadın varmış, bir daha bulamayız, ölmeden konuşalım diye. Bu kadar doğum yaptırdım, insanlar niye doğarlar niye ölürler hiç bilmiyorum. Birçok meseleleri halledebildim ama bunu halledemedim. Bakmayın insan gülüyor söylüyor ama hepsinin altında bir cefa var. Bakın şu camdan bakınca karşı apartmanın çatısında bir köşe var ya, oraya her gün bir martı gelir, öyle tek başına. Soliter diyorum ben ona. Başka bir sürü kuş çifter çifter, grup halinde gelip konar, o hep o köşede yalnız. Ama ötekilerin ona hürmeti... hiçbiri o köşeye konmaz. Bazen isyan eder gibi kanatlarını açar, soma tevekkülle indirir. Ben de bakıp duruyorum, ne düşünür, aklından ne geçer diye... Felsefe bunlar. İnsan yaşlanınca böyle mi oluyor? İşsizlikte iş...

(Gerçekten de Soliter beş dakika soma gelip köşesine yerleşiyor.)

Nesrin Tura

Fahire Fettah Tarzi Numan'da.

egaliteyle idare ettik. Yüzgöz olmadık, saygımız çoktu.

Kadın-doğum kliniği kurma fikri nasıl oluştu?

O da hiç aklımda olan bir şey değildi. Bir gün bir dostumun kliniğinde doğum yaptırdım. Anneyi muayene ettim. Bebeği bir göreyim dedim. Gitti gelmez hemşire. Benim hastanın bitişiğinde de bir hasta var, mütemadiyen öksürüyor. Neyse hemşire geldi, "Efendim özür dilerim, tüberkülozlu bir hasta var, kan çıkardı, onu temizledim, bebeği aldım geldim," dedi. Aklım yerinden oynadı. Eve geldim, Allah rahmet eylesin, "Fettah Bey'ciğim, benim bir fikrim var, bir klinik açmak istiyorum, yalnız doğum için," dedim. "Nasıl olacak, yorulmaz mısın?" dedi. "Çok rica ederim, bunun önüne geçmeyin, çok istiyorum," dedim.

Sonuçta eşiniz destek oldu mu?

Tabii. Hayır deseydi hayırdı... Ne kadar hayır diyebilirdi onu da bilmiyorum ama.

O dönemi yaşamış biri olarak, Cumhuriyetle birlikte kadınlar açısından ne tür farklılıklar gözlemlediniz?

Valla benim sınıfımda hiçbir sıkıntı çekmedik, hiç itilmedik. Atatürk olmasaydı hangimiz olurduk ki? Ben bir Kıbrıslılar'dan çektim. Bizden iki sınıf yukardaydılar. Ortak derslerimiz olurdu. Onlar eziyet ederdi kızlara.

Politikayla ilgilendiniz mi hiç?

Hiç ilgilenmedim. Ama Menderes'le tanışmıştım. Çok hoş adamdı. Beni mebus adayı göstermişler. Babamdan bir mektup, "Sakın mebus filan olayım deme," diye. Benim de niyetim yoktu zaten.

Soroptimistlerin kurucuları arasındasınız değil mi?

Soroptimistler, Üniversite Kadınlar Birliği, Filarmoni derneği...

Feminizm konusunda ne düşünüyorsunuz?

Ee, Soroptimistler feminist, Kadınlar Birliği öyle. Ama şey feminist değil tabii... Yani aile vardır, anne, baba, çocuk vardır. Soroptimislerde ya da Kadınlar Birliği'nde feminizm gelmedi gündeme. Filarmoni'de hiç gelmedi. Güç erkekte tabii. Güç kimdeyse onun dediği oluyor. Neden böyle? Neden değişmiyor bu?

Ama çok zor sorular soruyorsunuz.

Sen de çok zor sualler sordun.

Kaç yaşındasınız?

Yaşım çok, 86. Şu iyi, beynimde bir hasar olmadı. Olması lazımdı, olmadı. Belki çok okumanın acaba faidesi var mı bu işe? Bazen çok okuyan daha çabuk çöküyor ama... Okuduğumu anlıyorum, Fransızca okuduğumu gayet iyi anlıyorum. İngilizcemi gayet iyi okuyorum. Okumayı seviyorum ama artık yeni çıkan kitapları izleyemiyorum. Eskiden Librairie Mondiale vardı burada, orada gider bakardık, yeni ne çıkmış, istediğimizi getirtirdik. Şimdi böyle bir yer var mı yok mu bilmiyorum.

Şimdi neler yapıyorsunuz, okumak dışında?

Pek çıkamıyorum artık. Arada hastaneye gidiyorum. Sizin gibi hanım kızlar, gazeteciler geliyor, şurda bir antika kadın varmış, bir daha bulamayız, ölmeden konuşalım diye. Bu kadar doğum yaptırdım, insanlar niye doğarlar niye ölürler hiç bilmiyorum. Birçok meseleleri halledebildim ama bunu halledemedim. Bakmayın insan gülüyor söylüyor ama hepsinin altında bir cefa var. Bakın şu camdan bakınca karşı apartmanın çatısında bir köşe var ya, oraya her gün bir martı gelir, öyle tek başına. Soliter diyorum ben ona. Başka bir sürü kuş çifter çifter, grup halinde gelip konar, o hep o köşede yalnız. Ama ötekilerin ona hürmeti... hiçbiri o köşeye konmaz. Bazen isyan eder gibi kanatlarını açar, sonra tevekkülle indirir. Ben de bakıp duruyorum, ne düşünür, aklından ne geçer diye... Felsefe bunlar. İnsan yaşlanınca böyle mi oluyor? İşsizlikte iş...

(Gerçekten de Soliter beş dakika sonra gelip köşesine yerleşiyor.)

Nesrin Tura

Kanseri doğru telaffuz edebilmek için kendine acımadan, çaresizliğe sürüklenmeden onu kabul etmenin en iyisi olduğunu düşünüyor. Kendisine göre bir kişiliği olduğunu söylediği kanseri öyle anlayarak kabul ediyor ki, "Kanser ben'dim," diyebiliyor.

"Korkmadan yaşamanın yolunda keyifli yolculuklar!"

"Sevinçlerin, mutlulukların, sağlıklı zamanların hakkını, yaşadığımız acılar olmasaydı nasıl verebilecektik ki?" diyerek sesleniyor Makbel Oytay. Sarmal Yayınevi'nden çıkan *Makbel'in Güncesi-Bir Gökyüzü, Motosiklet ve Bistüri Öyküsü*'nde yer verdiği satırlarında. Günceyi yazmaktaki amacının bir motosiklet gezintisi olduğunu belirtirken hastalığının bu geziye çıkmasına engel oluşu üzerine geriye bir gökyüzü ve bistüri öyküsü kalıyor anlatılacak. Gökyüzü diyorum, gülümseyerek (ayrımında olmadığı ama hissettirebildiği bir güçlülüğü barındırıyor bu gülümseyiş) "özgürlük" cevabını yapıştırıyor.

Küçük bir sır...

Kızı İlkay'ın kitabın önsözünde yazdığı gibi; duvarları rengârenk bir evde karşılaşıyorum onunla. Tabloların, kitapların, minik duvar süslerinin neşelendirdiği bir evde. İlkay'ın unutuverdiği bir şeyi hatırlatmak daha doğrusu söylemek istiyorum. Evin duvarlarına yansıyan renkler, o evde yaşayan, o eve konuk olan insanların dokunuşlarında bıraktıkları renkler...

***Makbel'in Güncesi*'nde...**

İnsanlar var. Hiç eksilmeyen, hiç tükenmeyen bir gücün biraraya getirdiği insanlar. Belki de güzelliklerin demeli... Kanserle birlikte sürdürülen bir hayatın acılarına, mutluluklarına, heyecanlarına dost olan insanlar... "Korkmadan yaşamayı" dilediği satırlarında hâlâ özgür bir yaşamın peşinde Makbel. "Yaşarken algılayamadığımız tecrübelerin" bir başka insanın hayatında fark edebilmesinin öyküsünden bahsederken, bu umutla yazdığı satırlarında insanlara güç verebilmeyi diliyor (bunu da oldukça iyi başarıyor). Deneyimlerin insan hayatındaki önemini hatırlatırken, kendi tarzında yaşadığı "kanser"i malzeme ediniyor. Dilini kurguluyor, doğallığını katıyor ve kitabını oluşturuyor. Hayatını anlatırken kanserle mücadeleden değil ama kanserle birlikteliğinden yola çıkan bir yaşam öyküsü seriyor gözlerimizin önüne. İsyan etmiyor, kabulleniyor ama "teslimiyetçi" değil, kurallarını kendi koyuyor. Kendine karşı olduğu gibi kansere karşı da. Ve anlatmaya başlıyor...

Doğallığını güçlü yönleriyle birleştiren bir önseziyle, insanların yakındıkları yaşam zorluklarını kendi hayatına yansıyan biçimiyle gidermeyi öğreniyor, yaşamayı öğretiyor, yaşamdan korkmadan. Kadının kaderi diyebileceğim bir gücün ne denli zorlukların üstesinden geldiğini görüyorsunuz ve yaşam felsefesinin yüzünüze akseden gücü sarıp sarmalıyor sizi. En çok bu gücü hissedebildiğimin ayrımına vardığımda sevdim *Makbel'in Güncesi*'ni.

Dünyayı ufka sırtımızı dönerek algılamaya çalışmamızdaki "geniş" perspektifin yanlışlığını gördüm. İlkay'ın "mükemmelliyetçi" bir annenin kızı olmak yerine "kanserli" bir annenin kızı olmaktaki tercihinde, kalkanlarını bırakarak yaşamayı seçen bu iki kadını ve kadınları sevdim.

Kadınların belirgin bir role sahip olduğunu söylerken "erkeklerin unutulmaz, bir başka deyişle 'inanılmaz' karakterler" çizdiğini belirtiyordu Makbel. Hayatın içinde "ayakta" durabilen kadınların yanında olabilmek yerine, kenara çekilmeyi tercih eden erkekler beliriyordu sayfalarının arasında. Korkularına yeniliyor ve "olmasını istemediklerini ve biraz da taşıyamayacaklarına inandıkları kendi kafalarında yarattıkları, gerçekle bağlantısı olmayan nedenlere dayanarak yok sayıyorlar hatta buna yürekten inanıyorlardı." Çünkü "büyümemiş erkekler"in arasında yaşıyorduk hayatımızı. Kadının ve erkeğin fizyolojisinde de değişmeyen bu durum, kadının yaşadıklarını hep büyük bir güçle karşılamasını gerektiriyordu. Tıpkı Makbel'in havatmda olduğu gibi.

1983 yılında yakalandığı kanserle birlikte hayatım devam ettirirken hastalığın kaybettirdikleri değil kazandırdıkları olduğunu söylüyordu. Öyle ki, "Acılar sonsuz değil ki! onların da bir var olma süresi var; bittikten sonra diğer insanlarla aynı koşulları paylaşıyorsunuz. ama bir farkla: 'mükemmel ve yaşarken herkese nasip olmayan bir tecrübe'yle dönüyorsunuz aralarına. İşte, bence. kaçırılması haksızlık olacak büyük fırsat bu!.." diyerek açıklıyor kansere bakışını. Her insanın karşılaştığı korkuları ve acıları karşılıyor. Tepki veriyor, ağlamak istediğinde ağlıyor ve ağlamanın da gülmenin bir başka yüzü olduğunu biliyor ve bunun doğallığına inanıyor.

Yaşayacaklarını bilememenin üzüntüsünü taşıyor, hatta yaşlanmaktan korktuğunu hatırlayarak, "Şimdi genç öleceksin... hatta sen ne çocuklarının büyüdüğünü ne de torunlarını göreceksin," diyerek ağlıyor.

Ve ardından hastalığı sırasında doktorlarından birinin elinde gördüğü bir hasta fotoğrafı üzerine, "Bazı insanlar yaşamanın karşılığını farklı biçimde ödüyorlar. Ama bunun bir haksızlık olup olmadığı konusunda emin değilim," yorumunu getiriyor.

Kanseri doğru telaffuz edebilmek için kendine acımadan, çaresizliğe sürüklenmeden onu kabul etmenin en iyisi olduğunu düşünüyor. Kendisine göre bir kişiliği olduğunu söylediği kanseri öyle anlayarak kabul ediyor ki, "Kanser ben'dim," diyebiliyor. Kanseri kendi tarzında yaşıyor

Kayıplar yok yaşamında, yaşanacakların ertelenişi var sadece. Fiziki ve ruhi acıları sürekli onunla ama o bir bütün olarak algılamayı diliyor hayatı. Sevinçler gibi acıların da kendinin olduğunu söylüyor. "Başına geleni taşımak zorundasın," derken beraberinde getirdiği kuralları da kabullenmenin hayatı kolaylaştıracağını ve hastalığı kendisinden gizlenen insanların yaşadıklarından dolayı öfkelenebilme veya tepki gösterebilme haklarının ihlal edildiğini düşünüyor. En doğru olan kendine ait olandır sadece.

Onun gerçeklerinde neler var? Hayatı, An'ı olduğu gibi, telaşla değil daha radikal kararlar alarak, derinlemesine yaşamak. "Yapım gereği önceden de öyleydim ama..." diyerek devam ederken ölümün bilincine kansere yakalanışından çok sonra vardığını söylüyor.

Makbel, ancak öleceğin kendisi olduğunun ayrımına vardığında bu düşüncesini değiştirmeye ve başkalarına olduğu kadar kendine de önem vermeyi öğreniyor. Korkulara yer vermeden ya-

şamaya çabalarken kendisine yardımcı olan insanları görüyorsunuz Makbel'in çevresinde...

Kadınları görüyorsunuz... Gerçeği yaşamayı reddeden bazı erkeklerin (bazı diyorum çünkü başta Mehmet olmak üzere, şu an adını sayamadığım erkek kahramanlar da var kitabın sayfaları arasında. İki erkek tipinin yer alışı da çok düzenli Makbel'in hayatında) yanında gerçekle yüz yüze kalmış kadınlar bunlar. Doğallıklarından hiçbir şey yitirmeden güçlenen kadınlar, hayatlarına devam ederken gözyaşlarını da yanlarında kalplerinin bir köşesinde taşıyorlar.

Kadınlar... erkekler...

Gözyaşlarını gizleyen bir anne, yakın bir dost İlkay (çok daha fazlası, biliyorum ama benim seçebildiğim en önemli özelliği), çılgın bir ressam kuzen Gonca, ilk gerdanlığın peşinden gelen takıların sahibi Jülide, kardeşi Mukbil, Eftal, Mevhibe, Ayşegül... ve diğer isimler... Her biri de kendi tarzında kabul ettikleri hastalığı -dışardan da olsa- yaşarken, güçlerini de eksik etmekten sakınarak yaşıyorlar Makbel'le olan dostluklarını.

Kadınların bir şekilde anlamlandırabildikleri duygularında, erkekler sessiz kalarak anlaşılmayı bekliyorlar. Yaşananları görmek istemeyenler yanında, "ben" burdayım diyen erkek kahramanlar da var. Onlara kahramanlar diyorum çünkü alışılmadık bir güçle yerlerini alıyorlar Makbel'in yanında. Dost oluyorlar, sevgili, arkadaş, hiçbirini eksiltmeden, hiçbir duyguyu köreltmeden... Onlar Tevfik, Mehmet, Akın oluyor...

Sen ne hissediyorsun?..

diye soran olmuyor hiç bir zaman. Onlar -dışardakiler- anlamlandıramadıkları, kavrayamadıkları acıları yakıştırıyorlar Makbel'e. Sormaktan korkuyorlar...

Paylaşmaya çalıştıkları, acıları mı olacak, hastalığın kendisi mi karar veremiyorlar. Yalnız kalıyorlar. Her biri kendi içlerinde yaşıyor yalnızlığını...

"Allahım neden ben?" diye soramıyor. Adı belli olmayan bir düşman olmadığım, adının "kanser" olduğunu bilerek, yaşıyor hastalığı. Ve bu bir savaşsa eğer kazançlı çıkmanın tek yolunun hem kendini hem hayatını sevebilmek olduğunu da bilerek...

Sessiz bir anlaşma...

Sürüyor kanserle Makbel arasında. İkisi de birbirlerinin yaşantılarına fazlaca müdahalede bulunmamaya çalışıyorlar. Hastalığını kabullendiği andan itibaren daha ileride bir yaşam sürüyor. Ameliyat partileri icat ediyor, antibiyotik rakısını ahyor ve yaşadıklarını ağır kılmak, zorlaştırmak yerine hem kendisi hem başkaları için eğlenceli, her şeyden önemlisi 'hoşgörülü' kılmaya çabalıyor hayatım.

"Kendini tanıdığı bir macera" olarak tanımladığı kanserden kemoterapi döneminde yitirdiği saçlarını geri istemiyor. Makyajını yapıyor, giyiniyor ve tedavi için hastaneye gidiyor. İnsanlarla konuşuyor. Kanseri tanımalarına yardımcı olurken, kendi vücutlarına yabancılaşmalarını engelliyor. "Kanserdaş"ları için çalışmalar yapıyor...

Kanserli anneyle nasıl yaşanır?

Önsöz yerine... "Acı ve korkuyla savaşarak yazmalıyım." diyor İlkay. Diğer kadınlar gibi (annesinin) Makbel Oytay'ın yanında yer ahyor. Alçakgönüllü, sessiz ancak dirençli bir dost olarak.

Veee... Mehmetcan, Makbel'in diğer dostu, oğlu. Yaşamındaki özel erkek. Her şeyi açıklıkla konuştuğu, paylaştığı genç insan. İkisi de annelerinin yanındalar kitabın sayfalarında da...

Veee...

Bir kadının gücünü böylesi derin bir biçimde ifade edebildiği için özel bir kitap olduğuna inanıyordum, inanıyorum. Kadınların ve erkeklerin (bir kısmı güçsüz davranma eğiliminde olsalar da, affedilebilir) bir arada yaşadıkları en önemli anların bir toplamı... Bir kadının kanserle olan birlikteliğinden "doğurduğu" bir hayatı öğretiyor insanlara.

Anlayabildiğimi söylemekten özellikle kaçınıyorum. Anladığını sandığı (sanmak diyorum çünkü çok zaman yanılabiliyor insan) şeylerin çok uzağına düşebiliyor insan çünkü bu hatayı yapmak istemiyorum.

Çünkü her birimiz "acemi bir çocuk" olarak kahyoruz hâlâ oynadığımız oyunlarda...

Ebru Baysan

Kadın ve fotoğraf

Boğaziçi Üniversitesi Fotoğraf Kulübü'nün bir yayını olan *Geniş Açı* Temmuz ayında 4. sayısı yayımlanan genç bir fotoğraf dergisi. *Geniş Açı*'nın bu sayısının dosya konusu kadın ve fotoğraf.

İlkbahar, yaz, güz ve kış olmak üzere yılda 4 kez yayımlanan *Geniş Açı*'nın hedefi Refik Akyüz'ün giriş yazısında belirttiği gibi; "Bir bülten havasında, ağırlıklı olarak kulüp işlerini yansıtan" bir dergi gibi değil, ama daha çok "tüm fotoğraf dostlarına hitap edecek, görüşlerini ve işlerini başkalarıyla paylaşmak isteyen okurlarımıza bir zemin oluşturmaktır."

Dergiyi hazırlayan genç ekip profesyonel bir gönüllü ruhla çalışıyor, ticari kaygıları olmadığı ve fotoğrafa "tarafsız olma gibi bir kaygımız yok; biz iyi fotoğrafın yanındayız," noktasından bakabildikleri için bu anlayışla hazırladıkları dergiyi (özellikle de son iki sayısını) elinize alıp baktığınız zaman neredeyse yabancı bir fotoğraf dergisi bile zannedebilirsiniz.

Türkiye gibi oldukça büyük bir fotoğraf sektörü olmakla birlikte fotoğraf üzerine dergi yayıncılığının yok denecek kadar az olduğu bir ülkede böylesi nitelikli bir çalışmayı sürdürerek bizlere "gerçek" bir fotoğraf dergisi sundukları için tüm ekibi öncelikle ve içtenlikle alkışlamamız gerekli diye düşünüyorum.

Geniş Açı'nın bu sayısının dosya konusu "Kadın ve Fotoğraf." Fotoğrafçıların kadın olmak, fotoğrafta kadın vücudunun kullanımı ve bir de kadın fotoğrafçı olmak üzerine oldukça farklı ve hatta birbiriyle çelişen diyebileceğimiz düşünceleri, izlenimleri ve tepkilerinin okuyucuların kafasında bazı sorular oluşturacağına inanmak istiyorum. Böylece bugüne kadar ne zaman gündeme gelse "fotoğrafın kadını erkeği yoktur, işin iyisi kötüsü vardır ve üstelik fotoğraf evrenselidir" (Sizce **kadın fotoğrafçı** diyerek fotoğrafın evrenselliği tehlikeye atılmış olabilir mi? Ya da bu tanımı yapan biri için işin iyi ya da kötü olmasının bir öneminin olmadığı çok mu açıktır?) klişe cevabıyla bir an bile durup düşünmeye gerek duymadan reddedegeldiğimiz sorular üzerine düşünmeye başlayabiliriz.

Eve Arnold Magnum

Derginin "ustalar" bölümünde önce Anadolu'yu karış karış gezmiş yılların fotoğrafçısı sevgili İsa Çelik'le; ardından da "kadın olmasının fotoğrafçı olması açısından o kadar da önemli olmadığını" belirten Amerikalı kadın fotoğrafçı (pardon pardon elim sürçtü) Eve Arnold'la bir buluşma gerçekleşiyor.

Magnum Fotoğrafları'nın yer aldığı bölüm fotoğrafseverler için 20 Temmuz'da sona eren serginin tadını sürdürecek kadar keyifli bir bölüm olmuş.

Fotoğraf tarihi, fotoğraf ve fotoğraf kimyası üzerine yazıların yanısıra bence en "doğru" yazılardan biri de Orhan Cem Çetin'in tartışma bölümünde Yücel Tunca'nın şahsında tüm fotoğraf camiasına ithafen kaleme aldığı (ellerine sağlık, hepimiz kendimize düşeni aldık) *Al Sana Eleştiri!* başlıklı yazıyı her fotoğrafçının en az bir kere okumasında büyük faydalar olacağı kanaatindeyim.

Laleper Aytek

"Mutluluk ve kalp ağrısı aynı yatağı paylaşır"

Rock'n Roll Hall of Fame'e kabul edilen ilk kadın şarkıcı Aretha Franklin son albümü *A Rose is Still A Rose* ve *Cazcı Kardeşler 2000*'deki rolü ile yine gündemde. Ama onu çok yetenekli bir komşu kadın gibi de düşünebilirsiniz!

Mutluluk ve kalp ağrısının aynı yatağı paylaştığını söylüyor çağımızın en büyük şarkıcılarından biri, *Time* dergisine kapak olmuş ilk kadın, on beş Grammy ödülü ve onlarca plak sahibi Aretha Franklin. İşinde başarılı, kendini kanıtlamış ve dünyalığını iyi yapmış bir kadın. Yeteneği tartışılmaz. Sesi büyüleyici. Ama "siyah bir kadın" olarak kalp ağrısını ne kadar iyi tanıdığını sözleri ve şarkılarıyla sürekli yineliyor. Müzik piyasasında geldiği yere rağmen, "Ne kadar sıradan bir kadın" olduğunu da.

Aretha Franklin müzik dünyasında özel yaşamını en iyi koruyabilmiş kadınlardan biri. Onun üzerine yazmaya karar verdiğimde bunu daha iyi anladım ve açıkçası takdir de ettim. "Korunmuştu" gerçekten. İlk albümünün çıktığı 1966 yılından bu yana yalnızca birkaç kere röportaj vermişti. Röportajlardan kaçma nedenini de bu yıl konuştuğu *Time* muhabirine "Annesiyle ilgili konularda yazılanlara tepki duyması" olarak açıklıyor. Aretha *Time*'a 1968'de kapak olduğunda annesinin onu küçük yaşta terk edip kaçtığım yazmışlar. Aretha bu yılki röportajda, "Annem saygıdeğer bir kadındı, bizi düzenli olarak görmeye gelirdi," diyor. Bu kaçıp gitme öyküsünü de yalanlıyor.

Aretha'nın özel yaşamı konusunda konuşmamasına yol açan küskünlüğü basının densizliklerine borçluyuz. Bunun olumlu bir yanı da yok değil, kadın sanatçılar, özellikle de şarkıcı ya da oyuncular, gösteri dünyasının kalbinde yaşıyorlarsa yaşamlarındaki ayrıntılar büyütülüp, pişirilip gözümüze sokuluyor. Ticari başarı uğruna bu yola sıkça başvuran kadın yok değil ama bir saatten sonra bakıyorsunuz ki, kadın on tane iyi albüm yapmış ve günün birinde, İngiltere'de büyük olasılık kanber Elton John'un filan da hazır nazır bulunduğu bir partide sevgilisiyle hasbel kader uluorta kavga etmesiyle tanınır oluyor. "Haa, şu kavgacı şarkıcı," deniyor. Ha şu kıskanç, şu seksi, şu şişko, şu rüküş, şu burnu büyük olan. Barbra Streisand'ın burun heybeti, Liza Minelli'nin genç esmer sevgilisi plaklarının adlarından daha çok konuşuluyor kimi zamanlar. Aretha Franklin ile ilgili yazılıp çizilenlerin çoğunlukla onun sesi ve müziğine odaklanmasının sırrı, onun kişisel küskünlüğüyle kendini koruma çabası. Ama bugün o da yaşamını dinleyicilerine açmak gereksinimi duymuş ya da doğru zamanı olduğunu düşünüyor olmalı ki, bir biyografisinin yazılmasını destekliyor. Bu "onaylanmış ve desteklenmiş" biyografinin yazarı, daha önce de müzisyenlerle ilgili kitaplara imza atmış bir gazeteci; David Ritz. Ritz, "Aretha yaşamını özenle korudu," diyor. "Onun için, başarı ve acı birarada-ydı."

Frankhn'in başarıyla acıyı hep bir arada bulması çok anlaşılır bir durum. Aretha 1942'de Detroit'te bir din adamının kızı olarak dünyaya geliyor. Ailesinde müzikle, özellikle gospel'la uğraşan pek çok kimse var. Kız kardeşlerinin ikisi de birara şarkı söylemeye soyunmuşlar. O da bütün gospel ve soul şarkıcıları gibi ilk sahne deneyimini kilise korosunda yaşıyor. On dördünde ilk plağını kaydediyor ve Colombia plak şirketiyle anlaşıyor. Colombia döneminde onun bir müziksel sınırlılıkla karşı karşıya bulunduğunu görüyoruz. Oysa gelecek yıllarda iyice ortaya çıkacak şarkıcılık portresinde anlayacağımız gerçek, Aretha'nın soul ve R&B gibi tarzlarla sınırlı kalmayacak bir icracı olduğu. Muhtemelen bu gerçeğin getirdiği bir güdüyle kadınımız Colombia'dan ayrılıyor ve kendini daha iyi geliştirebileceği bir ortama yöneliyor. Atlantic şirketiyle çalışmaya başlıyor. Yıldızlaşıyor bu süreçte. Şirketin önemli adamlarından Ahmet Ertegün, "Onun kadar iyi bir enstürmanı olan, gospel, blues ve siyah müziğin temellerine inebilen bir başka şarkıcı daha tanımıyorum. Çağımızın belki de en büyük sesi o," diyor.

Aretha 60'ların sonlarına doğru *Respect, Think, Natural Woman* gibi hit parçalarla göz kamaştırıyor, iyice popülerleşiyor ve dönemin ırkçılık karşı hareketlerinin simgelerinden biri haline dönüşüyor. Babası Martin Luther King Jr.'ın yakın arkadaşlarından ve büyüdüğü yıllar ve çevre itibariyle Aretha da "siyah olmanın" bedellerini yakından tanımakta. (Ondan söz eden kitaplardan birinde hem siyahlıktan hem kadınlıktan çok çektiği söylenmiş, beyaz meslektaşlarına göre iki kat fazla çaba ve emek sarf ettiği anlatılmış.) 1968'de *Time*'a kapak olunca, siyah Amerika'nın ilaheliğine yükseliyor ve başarıları siyahların gururunu kabartıyor. *USA Today*'de Steve Jones'a, "Ben önemsenmek ve bir anlam ifade etmek istiyorum," demiş biri o. Bu isteklerini en iyi altmışlı yılların sonunda gerçekleştirebildiği açık. Aynı dönemde plak satışları yükselirken, hakkında çıkan dedikodular da fazlalaşıveriyor. "Alkol problemleri var." Hızlı araba kullanmaktan ve kurallara uymamaktan tutuklanıyor. Evlenip üçüncü oğlunu doğuruyor. Öteki iki oğlu? Onları on sekizine gelmeden ve evlilik müessesine filan gerek duymadan doğurmuş ve babalarının kimliklerini hâlâ açıklamıyor.

1970'lerde *Live At Fillmore West* ve *Amazing Grace* gibi en başarılı çalışmalarından sayılan iki albümü piyasaya çıkıyor. Aretha yavaş yavaş pop'a yönelmekte. Devir dans parçalarının. Onun parçalarında da devrin etkilerini duyumsuyorsunuz. Franklin o günlerde iki arada bir derede eşinden boşamıyor, yine bir iş arkadaşıyla evleniyor, dördüncü oğlunu dünyaya getirip ikinci eşinden de ayrılıyor. Atlantic şirketini de bir anlamda boşuyor. Arista'yla anlaşıp yeni bir döneme geçiyor. Yeni plaklar, yeni tarz... 1980'de *Cazcı Kardeşler*'de görünüyor. (Ayağında ev terlikleri, eli belinde...) 80'lerde hemen hemen bütün yeni kadın vokalistleri etkilediğini fark ediyoruz. Aretha'nın müziksel anlamdaki arayışları da belirginleşiyor.. *Washington Post* ta çıkan bir yazıya göre "Siyah gospel müziğini popun alanına sokan ilk kadın icracı o. Siyahların gururunu ve kalpkırıklığını yansıtıyor." Franklin ise, "İyi şarkı sözleri, ivi melodiler, anlamlı bir şeyler arıyorum." diyor o günlerde müziksel arayışlarından söz ederken. "Stüdvova gittiğimde her şeyi müziğin içine katıyorum. Mutfak lavabosunu bile." Gospel, soul, jazz ve rock'ın arasındaki sınırları eriten tarzuun sırrı kişisel arayışlarındaki azminde.

Aretha Franklin 1991'de Yaşayan Efsane, 1994 Yaşamboyu Başarı ödüllerini alıyor. Artık. toplam on beş Grammy ödülünün. yirmi tane ABD müzik listelerinde bir numaraya çıkmış kırk beşliğin sahibi. Son albümü yedi yıl aradan sonra piyasada görülen ilk çalışması. Sesi eskisine göre daha gelişkin. Aretha *Time*'daki röportajda sesindeki farkın sigarayı bırakmasından kaynaklandığım söylüyor. Bu son albüm, *A Rose is Still A*

Rose da öteki albümleri gibi aşk ve aşk acısı temalarına dayanıyor. Tabii, *Time* muhabiri, acımıyor, kaçırmıyor, derhal soruyor: "Hep acıklı aşk şarkıları söylüyorsunuz. Bütün ilişkileriniz acılı mıydı?" Franklin elli ikisinde, kendine güvenin zirvesinde; "Pek çok şarkı yazıyorum. Yalnızca acılarla ilgili şarkılar yazmıyorum, oturup. Eskiden birlikte olduğum her adama bugün dönebilirim. Hepsiyle arkadaşız ya da arkadaş olabilirdik." Sonraki soru elbette evlilikle ilgili. "Acaba evlenmeyi düşünüyor musunuz?" Aretha'nın evliliğe mesafeli baktığını öğreniyoruz böylece: "Bugün kadınların sözle ve fiziksel olarak çok fazla istismar edildiğim görüyorum. Evlilik konusunda endişeleniyorsunuz."

A Rose is Still A Rose'da gelince. Bu kez Aretha'nın rap ve hip hop'un ünlü adlarıyla çalıştığını ve tarzını hip hop'a yaklaştırdığını öğreniyoruz. Müzik yazarlarından Greg Sandow, "Aretha hem önemli hem de absürt çalışmalara girmek istiyor. Yaşam deneyimi sesinden anlaşılıyor," diyor. Deneyim sözlere de yansımış. Albüme adını veren şarkıyı kendisi yazmamış ama onun seslendirmesi ifadelere inandırıcılık katıyor. "Güzel kız, güç senin elinde" diyor Aretha Franklin. "O adamsız da yaşamın devam ediyor. Çünkü bir gül, hâlâ bir güldür." Öteki parçaları da yaşam ve kadınlık deneyimi dolu, bize zorluklara direnmekten, ayakta kalmaktan söz ediyor. Tanınmış eleştirmenler bu albüm için Franklin'in yirmi yıl içinde yaptığı en iyi çalışma diyorlar.

Aretha ise "başarılı şarkıcı" tiplemesine pek sığınmıyor. Gerçi davetleri pek seviyor, Clinton'a şarkı söylemeyi de ama ."Madalyonun öteki yüzünde," diyor, "İyi bir anne, dost, teyze, kız kardeş, komşu kadınım ben. Evimde yemekle, ütüyle, çamaşırla uğraşıyorum. Bir tek camları silmiyorum." Bir tek camları silmiyor. Pembe dizilere bayılıyor. En sevdikleri Türkiye'de de gösterilen *Cesur ve Güzel* ile *Yalan Rüzgârı. Cazcı Kardeşler*'in devam filminde oynuyor, tombul, şirin ve asabi; rol icabı müzisyen eşini uyarıyor: "Bana saygılı ol!" Adam da süklüm püklüm: "Tabii, bebeğim," diyor. (Ne desin? Filmde Aretha'nın giysisi ve yeni formu da görülmeye değer.)

Aretha Franklin hâlâ uçağa binmekten korkuyor, turnelere otobüslerle çıkıyor, bu yüzden Amerika'dan otobüs bekliyoruz ve ben de kendi adıma konuşayım; aşk konularındaki kolay anlaşılır öğütlerini tutuyorum: "Biliyorum eğer bir şansımız varsa / mutluluğu bulmak için / her şeyi olurına bırakmalı / ve öğrendiğimiz acıları unutmalıyız." (*It Hurts Like Hell*) Ama önce yeterince öğrenmek gerek acıları, atlamamalı, öykülerine bakarsak, Aretha bu noktaya çoktan varmış. Sesinin derinliklerinde mutluluğun yatak arkadaşı var. Zaten daha 1967'de *Newsweek*'te soul kraliçesi tacını giymeden bile müzik konusundaki seçimiyle ele vermişti kendini: "Soul öteki insanlara duyumsadıklarınızı duyumsatmaktır. Ağlamak isterken gülmek zordur. Bazıları bunu saklayabilir, ben yapamam, bu yüzden şarkı söylediğimde, hiçbir şey mahsusçuktan değil."

Soul ya da hip hopla. Öyle ya da böyle. En iyi şarkı söyleyen komşumuz mikrofon başında.

Gamze Deniz

PANO

• Filiz Çocuk Evi 0-2 yaş arası çocuk bakımı için, yatılı çalışacak kadın elemanlar arıyor.
Tel: 0212.247 23 71.

• Sahibinin artık bakamadığı için vermek zorunda kaldığı köpeğe bakacak yeni bir sahip aranıyor. Sevimli, kaniş cinsi, siyah renkli, altı yaşında eğitimini almış Çapkın'a talip olanlar *Pazartesi*'yi arayın.

• Değişik ve çok çeşitli kırtasiye malzemesi satan Mektup, hem ihtiyaçlarınızı karşılamanız hem de zevkli bir alışveriş yapmanız için sizleri bekliyor. *Pazartesi* okurlarına da yüzde 10 indirim yapıyorlar.
Adres: Yeni Çarşı Caddesi, No: 26/A (Galatasaray Lisesi'nin yan sokağı) Beyoğlu. Tel: 0212.244 18 13.

cinsel şiddete ve tecavüze karşı

KENDİMİZİ SAVUNURKEN*

Rosalind Wisemand
Türkçesi: Lale Akalın

Hangi caddeden yürürseniz yürüyün, hangi saatte dışarıda olursanız olun, ne içerseniz için, ne giyerseniz giyin cinsel saldırıya ya da tecavüze uğramanın sorumlusu siz değilsiniz. Bu yüzden asla kendinizi suçlamayın.

*SEL YAYINCILIK
BABIALİ CAD. 20 /1 CAGALOGLU
İSTANBUL Tel, fax: (0212) 511 10 05

ABONE OLAN MUTLU OLUR (BİZ DE!!!)

Pazartesi'ye abone olursanız mutlu olursunuz! Her sayı bayiye geldi mi, gelmedi mi stresini yaşayacağınıza ***Pazartesi*** ayağınıza kadar gelir. Az mutluluk mu? Hem dergiye olur da zam gelirse, siz muaf olacaksınız. (Abone olursanız ayrıca bizi de mutlu edeceksiniz.)

5 Abone yapana bir kitap, 10 abone yapana bir yıllık abone hediye!

ABONE FORMU

Adı: .....
Soyadı: .....
Adres: .....
.....
.....
.....
Abone süresi: .....
Başlangıç tarihi: .....

Türkiye içi:
Posta Çek Numarası: 662 965.
Yıllık abone ücreti: 2.400.000 TL.
Altı aylık abone ücreti: 1.200.000 TL.
Türkiye dışı:
Bir yıllık 50 DM, altı aylık: 25 DM.
Döviz hesabı: Semra Emre,
Türkiye İş Bankası, Parmakkapı Şubesi, İstanbul.
Hesap Numarası: 1042 / 103502

Dikkat: Abone ücretim yatırdığınıza dair belgeyi ve abone formunuzu bize gönderin. Biz de size her ay ***Pazartesi***'nizi postalayalım.

Dergimize Almanya'da bulunan Heinrich Böll Vakfı destek vermektedir.

Cinayet ya da intihar

İkisinin de faili belli

Mevlude Konuk. On dokuz yaşında. Yatılı hizmetçi. Patronuyla evde yalnız olduğu gece, beş kat aşağıda cesedi bulundu.

PAZARTESİ

Kadınlara Mahsus Gazete
(Aylık kadın dergisi)

Sahibi: Kadın Kültür İletişim Vakfı
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Filiz Koçali

Her gün büroda olanlar: (Yazı Kurulu) Ayşe Düzkan, Filiz Koçali, Nesrin Tura. **(Görsel Yönetmen)** Semra Emre. **(Arşiv)** Ayşegül Ulus. **(Halkla İlişkiler)** Aşkım Tekgül. **Sadece Pazartesi Günü Gelenler: (Yayın Kurulu)** Beril Eyüboğlu, Fadime Gök, Filiz Kerestecioğlu, Füsun Özlen, Gülnur Savran, Handan Koç, Meltem Ahıska, Minu İnkaya, Nermin Coşkun, Nural Yasin, Şahika Yüksel, Tüten Ateş, Yaprak Zihnioğlu. **Almanya Temsilcisi:** Hülya Eralp.

Günü saati belli olmayanlar (Çizerler): Ayşen Baloğlu, Feyhan Güver, Ramize Erer, Semra Can. **(İllüstratör):** Rana Mermertaş.
Adres: Abdullah Sokak, No:9, Beyoğlu, İstanbul
Tel, faks: (0212) 249 59 59, 292 07 39, 292 07 47, 244 23 94
Ankara faks: (0312) 215 34 82
Renk ayırım: Mondo
Baskı: Metinler Matbaası, Merter, İstanbul.
Dağıtım: Bir-Yay.